

רשומות לתולדות אישים וקהלות, אגרות ומסמכים
בהוצאת מכון 'זכרון' להנצחת יהדות הונגריה
בית 'חוג חתם סופר' שיכון ה'

רח' בית יוסף 11 בני ברק - דוא"ל: 3446@okmail.co.il

עלה 41

בס"ד. כ"ג כסלו תשע"ח

בגליון:

ב

מזכרת גדולי קראלי (א)

לתולדות חכמי התורה ואנשי שם בקהלת קראלי, פרק המבוא: לקורות
היהודים בקראלי מייסוד הקהלה ועד לחורבנה - מהג"ר **אברהם מאיר**
איזראעל ז"ל

יד

התעלומה סביב אשת מרנא החת"ס בזיווגו השלישי

אודות אשת החת"ס שהיתה אלמנת רבי צבי הרש חריף בעל ה'טיב
גיטין' ולתולדות צאצאיה, בנה רבי מנחם דוב העליר, חתנה רא"י
וויינברגר אב"ד קר"ו עם החת"ס וצאצאיו, חתנה רבי יעקב ישעי' רייך
וחתנו רבי שמעי' לעווי, הארה בדעת החת"ס בברכה אחרונה על שתיית
כוס חם - מהרב **מדרכי אייזנשטיין**

ל

בשולי המאמר / עוד על צאצאי רבי צבי הרש חריף

רא"י וויינברגר אב"ד קר"ו עם הכת"ס, רבי שמעי' הלוי לעווי אב"ד
נאמעסטא, רבי מנחם דוב העליר אב"ד טערצאל ואלמאשד, רבי יוסף
הלוי נעבענצאהל מאונגוואר

לח

רבי אהרן בער מטרעביטש-אונגוואר-ירושלים

לתולדות אחד ממייסדי 'בתי מחסה' וכולל שומרי החומות זקנים של
משפחת אייזנבאך-שאטלאנד, ובית אבותיו משפחת לעדרר בטרעביטש,
אגרת מרח"י פולק אב"ד טרעביטש - מהרב **יוסף נתן שואל וסרמן**

נב

רבי גרשון מענדל קאהן אב"ד סענזשארץ

לתולדותיו וחתניו ר"א פרענקל אב"ד נ' סערעדא, רד"י פולק אב"ד
סאוואטא, ר"ב קרויז רב בסענזשארץ - מהרב **ישכר בעריש עסטרייכער**

נח

לפני תשעים שנה (15)

לקט ידיעות מהעתונות בשנת תרפ"ו - מהרב **שלמה יהודה הכהן שפיצר**

סד

עוללות

ר' יצחק גרובער ממאסיב - הב' ע.ב. וידר / ר' יהושע צבי קרויס
בגאלאנטא - הרב ש.ח.י. גרובער / משפחת ר' יעקב גשטטנר מטשארנא -
הב' ע.ב. וידר / אגרת מרב"ד פ"ב הגר"ד ניימן / יחוס ר"מ פרוסטיץ אל
ר"ש ורטהיימר

מזכרת גדולי קראלי (א)

מהג"ר אברהם מאיר איזראעל זצ"ל אבד"ק הוניאד-ברוקלין

הרב מהוניאד שנפטר בברוקלין ג' אייר תשנ"ה, יליד זילאה ובשנות נעוריו עבר עם אביו רבי יהודה ליב ה"ד להתגורר בעיר קראלי, העלה על הכתב את זכרון הקהלה והאישים שפעלו בה, ואשר בשמו יקבנו 'מזכרת גדולי קראלי'.

את חיבורו זה לא זכה לראות יוצא לאור עולם בימי חייו, ורק קטעים ממנו פירסם בכתבי עת שונים. בעת שהוצאנו לאור את קובצי 'צפונות' היינו בקשר אתו אודות פירסום הדברים, והדבר לא יצא אל הפועל. לאחר פטירתו, זה שנים רבות שניסינו להשיג את החיבור כדי לפרסמו ולהנציח בזה את גדולי ישראל ואנשי השם שפעלו בקהלה נכבדה זו, ולא עלה בידנו.

לאחרונה נתוודענו שבשנת תשל"ד שלח צילום מחיבורו לארץ ישראל על מנת שידפיסו אותו בתוך ספר זכרון לקהלת קראלי שה' אמור לצאת לאור עולם. הספר לא יצא לאור, ואילו חלק מחיבורו נשאר בכתובים בידי הר"ר שלום בן-פורת (פולק) שה' בין עורכי ספר הזכרון. התודה והברכה לאחיינו הרב מנשה יוסף הלוי מילר שמסר את החומר על מנת לפרסמו.

חיבורו מבוסס בחלקו - כפי שכותב בהקדמתו דלהלן - על רשימת המצבות מבית העלמין הישן והחדש, שנעתקו בשנת תרע"ה. ולצערנו לא הצלחנו למצוא רשימה זו, כפי שלא מצאנו את סוף חיבורו של הרב מהוניאד. כן הוא מזכיר בהקדמתו דלהלן שכתב "איזה מאמרים בחלק ראשון של ספר זכרון זה" ולא הגיע לידינו. ומי יתן שמי שברשותו חומר נכבד זה יואיל למסור העתק ממנו למערכת, כדי שנוכל בס"ד לפרסם את החיבור בשלימות, ולהנציח בזה כיאות וכראוי את בני קהלת הקודש קראלי לדורותיה.

לפנינו ההקדמה וכן פרק המבוא הכולל סקירה כללית על הקהלה מעת ייסודה ועד חורבנה בעלות הכורת עליה בשנת תש"ד. בעלים הבאים נמשיך אי"ה לפרסם את הפרקים הבאים כדלהלן:

פרק ראשון - רבני העיר

פרק שני - דיני העיר וחכמה

פרק שלישי - חכמי העיר וגדוליה

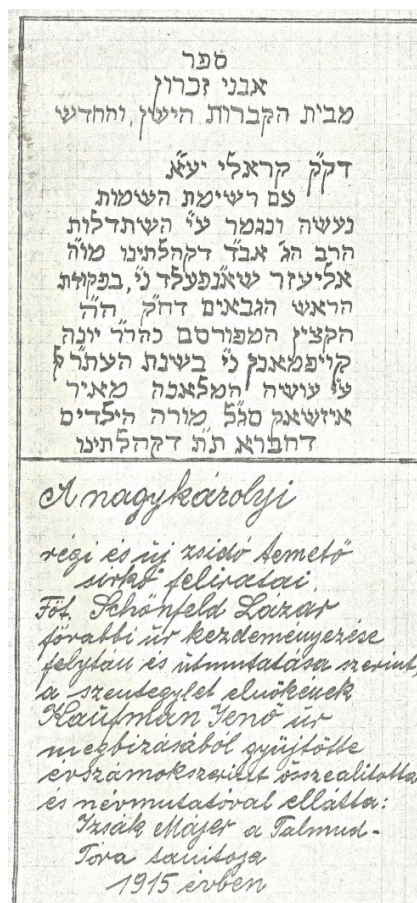
פרק רביעי - רבני הקהלה השטאטסקוואית ודייניה

לפי המפתח ישנו גם פרק חמישי, הכולל רשימות המצבות העתיקות שבבית החיים הישן והחדש. שלע"ע אין בידינו אלא שרידים מזה. וכן אמור להיות פרק שישי, הכולל רשימות ביוגרפיות קצרות מהגדולים שנזכרו בספר זה.

הקדמה קצרה מאת המחבר

נדרשתי לאשר שאלני, בשם "חוג יוצאי קראלי" בישראל, להשתתף בעריכת ספר זכרון לקהלה קדושה קראלי (בצפונה של מדינת טרנסילבניה) העיר אשר בה נתגדלתי והייתי לאיש, שנתייסדה לפני כחמשים ומאתים שנה, ונתפתחה לקהלת ישראל תוססת, מפורסמת ברבני' גדולי התורה, שהרביצו תורה בישיבותיהם המפורסמות, ודייני' וחכמי', גדולי' וראשי' שתורמו בגדולתם ומסירת נפשם לבנות

בה חיים יהודים תוססים, ולפתחה לקהלה נאה וחסודה, להעמיד להם מצבת זכרון לדורות הבאים, אחר השואה האיומה, שעלה עלי' הכורת האכזר, ואיננה... - להנציח שמותיהם ותולדות חייהם שלא ישכחו לעולמים, אחר שהרוצחים האכזרים עקרו את הכל מן השורש, הארכיון, הפנקסים (שנפתחו בשנת תקמ"ז-787), רוב המצבות העתיקות של בתי העלמין הישן (עד שנת תרל"ו-876) והחדש, הרסו עד היסוד, אלא שביגיעה רבה וחסדי ה' עלתה בידי למצוא את רשימת המצבות מבית העלמין הישן והחדש, שנעתקו בפקודת הרה"ג המנוח (נפ' ג' שבט תשל"ד) מוה"ר אליעזר דר. שהנפלד ז"ל, שהי' הרב דקהל השטטאוסקוואית בקראלי, (בשנת תרע"ה-915), וכן איזה העתקות מהמאורעות החשובות שנרשמו בתוך פנקסי הקהלה שנאבדו, ושאר מקורות חשובות שהקרה ה' לפני במסגרת עבודתי זו. ובעזרת צור ישועתי גמרתי את עבודתי בשלמות, וקראתי שם מחברתי זו "מזכרת גדולי קראלי", שהוא ספר בפני עצמו, כולל הביאוגרפיות של חיי הרבנים, דיינים וגדולי

הקהלה, עם תאריכים מדויקים, פתשגן כתב מצבותיהם, ומצבות נשותיהם, הוריהם, בניהם ושאר בני משפחותיהם. וזר זה סביב להם עם הערות נחוצות, ומראי מקומות שנזכרו שמה שמותיהם לשבח, ולתאר עד שידינו מגעת תיאור קומתם ומדותיהם הנעלים, השקפותיהם, המשלימים את תמונתם הבהירה.

על קורות התייסדות הקהלה וחיי' מיום הוסדה (סביב שנת ת"פ-720) עד חורבנה (בשנת תש"ד-944) כתבתי בעז"ה איזה מאמרים בחלק ראשון של ספר זכרון זה, אבל בספרי זה לא הכנסתי רק זכרון הגדולים שישבו ושמשו בקדש והרביצו בה תורה וקדושה. ובסוף הספר ספחתי פתשגן הכתב של כמה מגדולי וראשי הקהלה, פרנסי' ומנהיגי', עם הערות כנזכר, ואני מוסר ספרי זה ל"חוג יוצאי קראלי" בעין יפה, ובתשואת חן, ואשרם שזכו לכך להנציח את קדושי עירנו שלא יהי' ח"ו טרף לשיני הזמן, וזכרם לא ישכח ולא יסוף מזרענו עד עולם.

והנני להביע את תודתי העמוקה לידידי הרב המופלג, סופר מהיר, ר' שלו' בן פורת נ"י שקבל עליו את המשימה הזאת להעריך ספר זכרון זה, ולעוררני לגמור ספרי זה ולהוציאו לאור במסגרת תכנית זו.

ברוקלין נ.י. אור ליום א', ח' ניסן תשל"ד לפ"ק.

הרב אברהם מאיר איזראעל

אבד"ק הוניאד

[מבוא]

לקורות היהודים בקראלי

העיר קראלי (בהונגרית נאדי קאראלי, וברומנית קארעי-מארע) עם י"ז אלף תושבים בערך, ברובם הונגרים, היא עיר עתיקה מאד, בתחילת התישבותה היתה אחוזת משפחת הרוזנים קאראלי, ונשארה כרכושם כמה מאות שנה עד המהפכה ההונגרית בשנת תר"ח-תר"ט, ושחרורם של האיכרים מתחת ידי עושקיהם בעלי האחוזות הגדולות. כתוצאה ישירה להשפעתו של הרוזן קאראלי, נתעלתה לבירת מחוז סאטמאר, ונשארה בכבודה זו עד שנת 925 (תרפ"ה), שנסתפחה ע"י המושלים החדשים הרומנים למחוז סילאדי הרומנית, תחת ראשותה של העיר זילאה שלא הגיעה במספר תושבי' אף לחצי' של מספר התושבים בקראלי.

הקהלה היהודית היא ג"כ אחת הקהלות הכי עתיקות בהונגריא, שנתיסדה קודם שנת ת' לאלף הששי, הגם שלא נמצאו רשימות וזכרונות מעת ההוא, הדוקמנט הראשון הוא משנת תק"א, והוא רשיונו של הרוזן שאנדאר קאראלי, להתישבות היהודים בעירו, נוסף על הארכת רשיונם של היהודים שכבר ניתן להם לגור שם.

הדוקמנט השני הוא משנת תקכ"ט, שהרוזן אנטאל קאראלי התיר להתושבים היהודים - בתשלום מס של מאה וחמישים זהובים לשנה - את המסחר, ותעשיית בורית, והספקת בשר כשר ועוד.

עוד יש בידינו ראי' נוספת על קהלה מאורגנת עם "כלי קודש קבועים" משנת תקי"ג, ממצבת קבורתו של ר' צבי הירש ב"ה אלכסנדר שנפטר ביום ט' באב תק"מ, וחרות עליה "טהר בכלי שרת בקדש כ"ז שנה", וכן "צבי תפארתו פרקו נאה וערב לו

קול". כנראה שימש בקראלי בתור ש"צ כ"ז שנה, ולפי החשבון הוא משנת תקי"ג עד שנת פטירתו תק"מ.

המצבה הכי עתיקה שנמצאת בשלמותה על הבית עלמין הישן היא מצבתו של ר' אליעזר בהר"ר יהודה מק"ק קאריל בדגי"ש(?) שנפטר ביום ש"ק כ"ה כסלו תק"ך לפ"ק. ברישום של שנת תק"ל כבר נמצאו בקראלי ששה וחמישים משפחות, שיותר מחציתם כבר גרו על אחוזת הרוזן אנטאל קאראלי (הראשון) עוד בשנת ת"פ. הקהלה שילמה בעת ההוא להממשלה שש מאות זהובים לשנה בתור מס הגנה. בשנת ת"פ נאלצו הרבה משפחות יהודים לעזוב את מארגארעטען, מחמת שנאת הנוצרים דשם, ורובם התיישבו בקראלי תחת חסותם של הרוזנים קאראלי, ואז נתחזקה חיי הקהלה במדה רבה.

משנת תקנ"ז עד שנת תר"ח (797-848) שילמה הקהלה מס סובלנות 2575 זהובים לשנה, לקופת המלוכה, ונגבה מהתושבים היהודים ע"י הקהלה לפי מיסת הכנסתו של כל אחד ואחד. בשנה האחרונה נתברר שנשארו בעלי חוב על אלפיים זהובים, ושירי המסים רצו להטילו על עשירי העם לפי מיסת הנכסים, אמנם הבעה"ב עשירים ה"ה ר' אבלי בערגער, ר' יחזקאל ראאז, ר' ירמ' בלום, ר' שלמה ראאז, ר' יונה שטערן, ור' אברהם פיש, עשו מחאה נגד פקודה זו לשירי המלוכה בווינה, שהחליטו לעשות הגבייה כמקדם. (את המס המיוחד מיסודה של המלכה המרשעת מריא טעזיא, שקראו בשם "מלכה-געלד", שילמה הקהלה עד שנת תר"י).

בשנת תר"י, אחר מפלת מלחמת השחרור של האונגארן נגד אוסטריא, הטילה מלכות עסטרייך קנס ממלכתי על קהלות ישראל, ובתוכן על קראלי שנפל להם הסך העצום של קרוב לשבעים אלף זהובים (בדיוק 69,300). ואף שבתחילה הוטל עליהם הרבה יותר, קרוב לרבע מליון, אכן על ידי השתדלותם של הני ג' פרנסי וראשי הקהלה, קרובים למלכות, ה"ה ר' אבלי בערגער ז"ל (נפטר ר"ח שבט תרכ"ו) ור' אברהם פיש ז"ל, (נפטר י"ד תמוז תרכ"ט) ור' דוב בער שטערנבערג (נפטר כ"א אדר א' תרי"א) הורידו את הקנס על סך הנ"ל, וגם השיגו הקלות שונות בתנאי הפרעון. - בשנת תר"ך (860) כבר הי' כאן יותר מג' מאות משפחות.

בשנת תרכ"ו (866) הרסו את הביהכ"נ העתיק שנבנה בשנת תק"כ (760) בערך, שהי' בנוי לפי סגנון ישן מאד, שעמד יותר ממאה שנה. מתחילה התפללו בבתי תפלה קטנים וצרים, ובשנת תרל"א נבנה ביהכ"נ הגדול החדש העומד לתלפיות עד היום הזה (ואף כי במצב עזוב וחרב, בשנת תשכ"ט כשהייתי בקראלי, ראיתיו וה' ירחם, כבר לא התפללו בו כמה שנים ואין איש שם על לב...).

רבה הראשון של הקהלה לא נודע לנו מי הי'. בשנת תפ"ד שלח להם הרוזן קאראלי רב א' מפרעסבורג (ולא נודע בברור מי הוא), עיי' במחברת "גראף קאראלי פערענץ

בית הכנסת הגדול בקראלי

וזמנו⁸⁸ צד 88. כן נמצא רישום עתיק בבית המחוז מרב א' בקראלי ושמו אהרן לייבל, בתחילת שנות ת"ק.

אחריו נתקבל לרבה של הקהלה הגאון הנודע ר' (משה) מאיר יהודה אוסטרייך (או עסטרייכער) זצ"ל שנפטר ח"י מרחשון תקל"ה, ונזכר בס' משנת דרע"ק (להגאון מוה"ר עקיבא איגר הראשון אב"ד פרעסבורג, נפטר ט"ו אלול תקי"ח) שכ' לו אודות דין א' שהמרה את פיו, ובתוך השאר כ' לו שדיין זה כבר הציק גם את הרבנים הקודמים לו בקראלי, ו"זהב רותח יוצק לתוך פיו, כי רוח שטות נכנס בו", ומזה איכא למשמע, חדא, שכבר שמשו רבנים בקהלת קראלי קודם לו, ועוד זאת, שחוש מרב הקהלה עוד הי' להם דיינים, שמורה על חשיבות וגודל הקהלה בעת ההוא.

אחריו מילא את מקומו בנו הגאון מוה"ר משה ארי' עסטרייכער זצ"ל משנת תקל"ה עד שנת תק"פ, וכבר העיד עליו ק"ז הגאון בעל מראה יחזקאל זצ"ל בהספידו (סוף ס' שו"ת מראה יחזקאל) שהי' א' מגדולי דורו בתורתו וצדקתו, נשא ונתן עם הגאון בעל נוב"י שכתב עליו גדולות (נוב"י מהד"ת חאה"ע סי' קי"ג, וכן בחת"ס חיר"ד סי' ל"ג, קל"ג, קע"ד, חאה"ע ז' ח"ב סי' קכ"ג, קכ"ט, וחלק ו' סי' ו'). וימררוהו וישטמוהו, ויציקו לו מאד. כנראה שבזמנו נתחלקה ונתפרדה הקהלה, בין מעריצי הרב רמ"א וחתנו הצדיק והחסיד המפורסם מוה"ר יושע פריינד זצ"ל (מפורסם בשמו ר' יושע קראלער שנפטר שם בש"ט בן פ"א שנה ביום ח' ניסן תר"ח) ובין ביתו של הנדיב המפורסם מוה"ר עוזר פריד ז"ל ובניו ר' ישעי' ור' שמואל ז"ל שקבלו בבית מדרשם לרב את הגאון מוה"ר זאב וואלף זצ"ל מח"ס עמק המלך על הרמב"ם, שנתקבל אח"כ לאבד"ק אונסדארף (נפטר שם בשנת תקע"ח).

ר' עוזר פריד הנ"ל בנה בית מדרש גדול בקראלי, וע"ש הי' נקרא, ובנו ר' יצחק הי' אח"כ ראש הקהלה. בשנת תק"ס הושיב כאמור את מחו' ר' יקותיאל זאב וואלף ז"ל בעל עמק המלך לר"מ בבית מדרשו הנ"ל, וניהל ישיבה מבחורי חמד עדרי צאן קדשים שנאספו אליו, ושכרו קיבל מהקרן קיימת שהניח אביו ר' עוזר ז"ל. אמנם גם בנו הר"י הוסיף מן דילי' מנה א' אפים לתמוך בידי הרב הנ"ל, ובני העיר תמכו ג"כ בידו לאחר שנתמנה למ"מ ללמוד עם בני הקהלה בכל ש"ק, וגם תמכו בידי הבחורים בני ישיבתו (הקדמת ס' עמק המלך. שמו של הרב אבדש"ם לא נמצא בספרו).

המשגיח על הדפסת ספרו עמק המלך ר' צבי הירש בר' יוסף דוב למשפחת קאזיש זצ"ל מעיר זאמשטץ, הי' מלמד בביתו של ר' יצחק פריד הנ"ל, והסתופף בבית הנדיב המופלג ר' יחיאל מיכל זיכרמאן בן הנדיב המפורסם ר' יעקב אפהערטא ז"ל.

כן התלקחה מחלוקת גדולה בין שני דייני העיר ה"ה הרבנים הג' מוה"ר אשר וואהל זצ"ל (בן הגאון מוה"ר ישראל עוזר זצ"ל האבד"ק מאד) והג"מ ר' זאב וואלף מיקולאש זצ"ל ששימשו שם בזמן א', וכנראה שהשתייכו לב' הכיתות הנפרדות הנ"ל, ושל"ח בשנה א' בשנת תר"א. (האגדה מספרת שהר"א וואהל, שהי' חוטר מגזע הגאון השר ר' שאול וואהל זצ"ל ולמעלה בקודש המהר"ם פאדווא ומהר"י מינץ זצ"ל, אמר קודם פטירתו, שיזמין לדין את בן ריבו הדיין מהרז"ו, לב"ד של מעלה, ונפטר בשנה ההוא, במיתה משונה ר"ל). הר"א ז"ל נפטר ז' כסלו תר"א, והרז"ו ז"ל נפטר י"א אלול בשנה ההוא.

בחדש שבט תקנ"א בעת העלילת דם בפיר (הסמוך לטאשנאד) הי' בין הנאשמים, הג' רמ"א מקראלי, ור' אשר שמעון ז"ל שו"ב מער-ענדערער. אמנם, אחר שנשפטו לעונש חמור בבית המשפט המחוזי (ה' יהודים מהנאשמים הראשיים נשפטו לעונש מות ר"ל), שוחררו כולם ע"י בית המשפט העליון, ונפלאות מספרים ממעשה העלילה ההוא.

בפנקס הפרוטוקולים של מחוז סאטמאר משנת תקנ"ב (792, כך שני) בעת כהונת רבי משה ארי' בקראלי נרשם כדלהלן (תורגם מהונגרית ע"י הרב ש"י שפיצר):

"התלונה נגד יחיאל מארטון

"עפ"י פניית קהלת נאדי קאראי והגליל לפי בקשת הרב אל המועצה המקומית בבקשה לגרש את הרב הנווד משטחי המחוז עקב חטאיו. הוא רוצה להתיישב כאן במחוז, מציג את עצמו כרב גדול, הגם שרק לפני שנתיים הוא היה בסעגעד רב קטן, ומשם גירשו אותו מפני התנהגותו המוזרה. כפי שגירשו אותו לפני כן מס' מיקולאש במחוז סעפעש עקב התנהגותו המוזרה. זה שנתיים הוא נודד במדינה כדרשן נודד, וכעת הוא רוצה להתיישב במחוז סאטמאר וגורע

מההכנסות של הרב החוקי, שכן רובן של קהלות המחוז כפופים לרבנות נאדי קאראי. יש לגרש את האדם הבלתי יציב הזה לא רק בגלל התנהגותו הבלתי ראויה ושפוגע מהכנסות הרב החוקי, אלא גם משום שהוא מזיק לאוצר המלכותי, שכן כידוע גביית מס הסובלנות הוא תפקידו של הרב, והוא מזמין את כל אלו שמאחרים בתשלומיהם ומזהירים לשלם בזמן את המסים. תפקיד זה הוא יכול למלא רק אם כבודו נשמר דהיינו ששום אדם לא יפריע לו במחוז.

"ב-10 אפריל 792 [=י' ניסן תקנ"ב] הוגשה תלונה הנ"ל ע"י הקהלה אל המועצה המקומית, והיא העבירה את התלונה למועצת המחוז כדי לתת החלטה בנידון. הנהלת המחוז פנתה לשופט הראשי לבדוק את התלונה. והוא הודיע לאחר זמן קצר למועצה שקהלת נאדי קאראי הודיעה שבקשר לתלונה שהוגשה בשם הרב הראשי נגד הרב הנווד, הוא כבר התפשר אותו ולכן אין לקהלה ולא לרב שום תביעה נגדו".

הרב שנפלד במאמר שלו ב"האנ'לושעג" (יאנואר 27 917) מייחס התלונה הנ"ל לרדיפת ה'חסידיים' מצד כת המתנגדים, וזה ענין המסירה על הרב יחיאל מצד הקהלה בשם הרב ר' משה ארי' זצ"ל. ולדעתי אין זו רק השערה קלושה בלי שום יסוד ועיקר. ומה שאני חושב בזה, שר' יחיאל זה הוא הרב חיים יחיאל מסטריזוב ז"ל שנתקבל בעת ההוא לרב בטשענגער, שהיתה בעת ההוא בגליל קראלי בירת מחוז סאטמאר, ומנהלי הקהלה רצו לעכב בידו מלהתיישב בתור רב בגליל נגד רצונו של רב הקהלה והמחוז. [וכפי שצוין הרב התפשר עמו ואכן נשאר על כנו בטשענגער].

הנה הרב ר' יחיאל נזכר בשה"ג מגדולי הגר מערכת י' אות קכ"ט שהי' בסעגעד בשנת תקכ"ט (769), בעוד שבספרו של לעוו עמנואל על קהלת סעגעד (סעגעד 885, עמ' 163) נזכר שנתקבל לשם בשנת תקמ"ט (פברואר 22 789) ובשנת תקנ"א (דצמבר 19 790) נתקבל כרב בסעגעד הרב הרש באק.

והרב חיים יחיאל מסטריזוב ז"ל שהי' רב בטשענגער נזכר בשה"ג הנ"ל בהגות והערות מערכת ח' אות ו', וכתב שהי' מתלמידי הגאון הר"ר יהונתן ז"ל, והסכמתו נמצא על ספר גאון צבי על מס' ב"מ משנת תקע"ז, ונזכר לשבח בקונטרס חיי יהונתן.

כל הנתונים הנ"ל מורים על נכונות השערת הנזכרת.

>על רבי חיים יחיאל הנ"ל יליד רישא, ראה מה שכתבנו ב'צפונות' גליון ה' עמ' פט-צא. ואכן מצאנו את זכרו בטשענגער כבר בשנת תקנ"ג, בהתקינו את תקנות הח"ק שם, וחותם: זה שמי חיים יחיאל בן מוה"ר יוסף זצ"ל מסטריזוב. (וראה עוד שם שהוא המחבר של ספר דרכי ציון "חברו גאון גדול ודרשן מפורסם ז"ל ממאה

העברה" שנדפס בפרשבורג תרפ"ב). אכן מה שכתב בעל המאמר כאן שההתנגדות אליו הי' רק משום השגת גבולו של הרב מקראלי, צ"ב, שכן מהתיאור בתביעה על 'התנהגותו המוזרה' של 'האדם הבלתי יציב', נראה שיש מקום לומר שההתנגדות היתה גם עקב הנהגותיו, ולכן מסתבר שהמדובר בהנהגות חסידיות או קבליות, כי אחרת איך התפטר הרב עמו, והסכים שאדם בלתי יציב ומוזר יכהן על כס הרבנות במחוזו?

אחר פטירת הגאון רמ"א ז"ל (י' אדר תק"פ), החזיקו רוב הקהלה בידי בנו הגאון ר' יונתן בנימין זצ"ל למלא מקום אביו, אמנם, גברה עליהם ידה של הכת שכנגד תחת השפעתה של בית פריעד ה"ל, והורידוהו מכסא אביו ז"ל ובחרו למלא מקומו את בן משפחתם הגאון מוה"ר יצחק פרענקל זצ"ל מב"ח, שהי' חתן הגאון מוה"ר יואב שר צבא ישראל אבד"ק סאנטוב מח"ס חן טוב על אהע"ז סי' י"ז, והוא הוסיף עליו הערות וחיידושים משלו בשם זבד טוב, (נדפסו יחד בזאלקאווא תקס"ו). הר"ר יונתן בנימין ז"ל נתקבל אח"כ לטשענגער.

בימיו שימש שם הדיין המופלג מוה"ר נח הלוי ווייסבערג זצ"ל, שנפטר י"א שבט תר"ג.

בעת ההוא התחילה להתפשט החסידות, ונושא דגלה הראשון הי' הרב החסיד ר' יושע קראלער ה"ל (ובאמת כבר נמצאו מכת החסידים בקראלי עוד בזמנים הקודמים לו, למשל, על בית עלמין הישן נמצא מצבת קבורת "גבר צדיק וחסיד" מר"ה אלעזר ב"ה יצחק, ואולי הוא אחיו של ר' יהושע ה"ל, נפטר כ' חשון תקע"ג. וכן מצבתו של "איש חסיד ה"ה מוה"ר יונה בן איש חי צדיק אמיתי מר"ה בצלאל זצ"ל", ועוד), חתן הגאון רמ"א ז"ל ה"ל. ואחר שגיסו הגאון מוהר"ב ז"ל נדחה מכסא אביו, הציעו את כסא הרבנות בקראלי להגאון הצדיק המפורסם בעל ישמח משה זצ"ל אבד"ק אוהעלי, ובשנת תר"א אחר שנתרוקנה משרת הדיינות עם פטירת הדיינים ה"ל, הציעו את משרת הדיינות להגאון הצדיק המפורסם מוה"ר חיים יוסף גאטליעב זצ"ל שהי' בעת ההוא אבד"ק סערצאל, מח"ס טיב גיטין וקידושין, שהי' מגדולי חסידי הרה"ק מקאלוב וראפשיץ זצ"ל (אביו מוה"ר יהודא ב"ר יעקב ז"ל נפטר בקראלי ה' סיון תקפ"ז). אמנם בשנה ההיא נתקבל לאב"ד דק"ק סטראפקוב, ולא בא לקראלי.

בתפארת בית לוי צד 7, מובא שבימי חרפו הי' ה'קדושת לוי' באונגארן ושהה זמן מה בקראלי ונתקרבו אליו איזה אנשים יחידי סגולה, ונתלהב לבם לעבודה שבלב, וכאשר נסע לארצו שלח להם את תלמידו הרה"ק ר' אהרן מזיטאמיר, מח"ס תולדות אהרן, להורות להם דרכי השי"ת, ושהה בקראלי ג' שנים, והלהיב לב יחידי סגולה לעבודת ה' ומהם הי' החסידים בישוב אשוואר הסמוכה, המפורסמים

שנקרא בשם חסידי אשוואר, שאמרו עליהם ששם הכפר מורה על מדרגתם "אש ואור".

עוד שם בצד ט"ז כותב, שהרה"ג בעל קדושת לוי זצ"ל כשהיה בעיר קראלי, ואז הי' האב"ד מ' משה ארי' ז"ל, ונכנס הקדושת לוי לבית מדרשו להכירו, אבל הגז"ל לא רצה להתקרב אליו, כי בתומו פחד מהחסידות שלא תהי' איזה כיתה חדשה וכו'. מקובל שהתפלל בביהמ"ד הצר "בית עוזר" בביתו של הנדיב המפורסם שנדב את ביתו הגדול במרכז העיר, עוד בשנת תקמ"ד, לקרן קיימת. (מוה"ר עוזר ב"ר שמעון פריעד ז"ל, נפ' כ"ו ניסן תקנ"ב).

לפי המסורה נפטר ונקבר בקראלי הרב הק' מוה"ר אהרן מזיטאמיר, מתלמידי המגיד האלקי מוה"ר דוב בער ממעזריטש זצ"ל, מח"ס תולדות אהרן, וקשה לעמוד על אמיתות הדבר, כי מצבתו לא נמצאה.

התפשטות החסידות בעיר העמיקה יותר את הפירוד בתוך הקהלה, בין שתי הכתות, המתנגדית שעמדה תחת השפעתה של בית פריעד הנ"ל ורבני העיר, והחסידית תחת הנהלתם של הרה"ח מוה"ר יהושע קראלער (פריינד) הנ"ל, ור' יצחק אייזליץ ז"ל (נפטר כ"ה אלול תר"י) והדיין ר' נח הלוי הנ"ל, ועוד. ובפרט לאחר שנתקבל למלא מקום חותנו הגרי"פ ז"ל (נפטר כ"ח תשרי תקצ"ה), הגאון מוה"ר מאיר פערלס ז"ל שהי' נחשב בזמנו לגאון עצום, וניהל שם ישיבה מפוארה, שממנה יצאו הרבה גדולי תורה, אמנם הי' מתנגד מוחלט לכת החסידים, וזה גרם הרבה קטטות ומריבות בעיר, והרבה מהחסידים הציקו לו במאד.

בעת ההוא נתקבל לשם לראש ב"ד הגאון מוה"ר יצחק יעקב בלוהם זצ"ל שהי' אב"ד דק"ק שאמשאן (נפטר י"א אייר תר"י) אביו של הגאון בעל בית שערים זצ"ל, שהי' לו משפחה עשירה בקראלי, שעמדו לצדו של הרב אב"ד, וגם הוא הי' ממעריציו הכי נלהבים, ובנו הגאון הי' תלמידו המובהק [של ר"מ פרלס].

אחר פטירתו של הרה"ח מוה"ר יהושע הנ"ל, בשנת תר"ח, מלא מקומו בתור ראש החסידים בנו הרה"ח מוה"ר יצחק פריינד ז"ל (נפטר כ"ד שבט תרנ"ו), וכן הרבני הנגיד הצדיק ר' דוב בער (סיגאד) שטערנבערג זצ"ל (חותנו של הגאון מוה"ר ש סופר זצ"ל אב"ד דק"ק קראקא), שהי' יליד עיר סיגעט, ונתחתן לתוך משפחה עתיקה בקהל קראלי, משפחת שפיץ המפוארה, עמד ג"כ לצד החסידים, בהיותו מתנגד להרב רמ"פ ז"ל, (נפטר כ"ג אדר א' תרי"א).

הגאון בעל מכתב סופר זצ"ל הי' גר בקראלי משנת תר"ב עד שנת תר"ד, שאז נתקבל לק"ק מאטערסדארף, וכנראה שלא התנהג שם ברבנות כלל, (ואולי מצד התנגדותו של הגאבדש"ם מוה"ר מאיר פערלס זצ"ל שהי' תלמיד אביו הגאון בעל הח"ס זצ"ל), וכנראה מסדר דרשותיו ב' מכתב סופר, שאחר דרשתו בשנת תר"ב,

שנפרד מק"ק פר"ב בלכתו לקראלי, עד דרשתו הראשונה במט"ד בשנת תר"ד, לא רשם לעצמו שום דרשה.

בשנת תר"ל כשנתפרדה יהדות אונגארן לשתי מחנות, או לשלשה, היינו החרדים לדבר ה' תחת שם "ארטאדאקסען", והמתחדשים והולכי קדימה תחת השם "ניואלאגען", וכת השלישי באמצע, היינו "השטאטוסקווא אנטע", שבחרו להשאר במצבם הקדום קודם הפרוד (עיי' בשו"ת מהר"ם שיק חיו"ד סי' ש"ו ש"ז ש"ח מש"כ על אודות כל זה), עמדו יראי ה' גם בקהלת קראלי לבא לעזרת ה' בגיבורים ולהתאחד עם כת הארטאדאקסען יראי ה' וחושבי שמו, שעמדה תחת השפעתם של כל גדולי המדינה, וגם הרב רמ"פ ז"ל ה' מן הלוחמים בשורה הראשונה עם חבריו גדולי התורה באונגארן (כמו הגאונים בעל הכת"ס, ר' מנחם א"ש, מהר"י אסאד, מהר"ם שיק, ועוד ועוד), אמנם בשנת תרל"ג נסוג אחור, וסרב להצטרף בצירופא דרבנן הנ"ל, והחליט להשאר בכת ה"שטאטוסקווא", ואף שכמה מגדולי הרבנים, חבריו לשעבר, עוררו עליו בחמת אפם, לא שמע לדבריהם, והקהלה נשארה שטאטוסקווא.

וחבל, שגאון עצום ולוחם מלחמת ה' צבאות כמותו נפרד לעת זקנותו מחבריו גדולי התורה בני גילו, ובזה נאבד מתוך קהל החרדים לדבר ה' באונגארן.

במידה מרובה עזרו לנפילתו זאת, בניו ובנותיו שנשארו לו מאשתו השני' מרת פאגל ע"ה (נפטרה באיבה בת ל"ד שנה, א' תמוז תר"ב, אַם הבנים ששה) שנתגדלו אצל זוגתו השלישית שהיתה בתו של ראש קהילתו הרבני המפורסם מוה"ר יחזקאל הכהן ראאז ז"ל (נפטר כ' אייר תרל"ב), ולא היתה מנהגת את ביתו לפי רצונו וכראוי לו, ועי"כ לא נתגדלו ברוח התורה, ויצא מהם מה שיצא... וע"כ נתרחקו ממנו היראים עד מאד.

אכן היראים לא נחו ולא שקטו, וקבלו עליהם למנהיג ודומ"ץ את הרב החסיד מו"ה יצחק איציק בעהם זצ"ל, מפורסם בשמו ר' איציק חסיד (נפטר בירושלים בשנת תרמ"ח - נזכר לשבח בתשו' כנף רננה להג"מ ר' נטע לאנדוי ז"ל אבד"ק אושפיצין חלק א"ח סי' כ"א, וכנראה שהשאלה והתשובה סובבת על הביהכ"נ החדש שנבנית בשנת תרל"ח), ועשו להם בית המדרש בפני עצמם, והתחילו להתפלל בנוסח ספרד כמנהג החסידים. עד שבשנת תרמ"א התארגנו כששים משפחות תחת הנהלתו של הרה"ח ר' יצחק פריינד הנ"ל, ר' לייב אדלער ז"ל, ר' מתת'י ראטה ז"ל ועוד, ויצאו מתוך הקהלה, ונתאחדו לקהלה ארטאדאקסית, וקבלו עליהם את הגאון ר' יעקב משה שווארץ זצ"ל שהי' אבד"ק קראסנא (נפטר י"א ניסן תרס"ח). כל מוסדותי' של הקהלה נשארו ברשותה של הקהלה הראשית, כמו בית הכנסת בנויה לתלפיות בשנת תרל"א ועוד, והקהלה החרדית בנתה לעצמה בית הכנסת משלה בשנת תרס"ג.

בשנת תרמ"א נפטרו בקראלי שני גדולי תורה, ה"ה הרב הדיין ר' אברהם אבא כ"ץ זצ"ל (כ"ח טבת) והרב ר' יחיאל מיכל קליין זצ"ל אבד"ק סאקאס, שהי' יליד העיר, אחד המועמדים למשרת הרבנות בקהל יראים דשם, ובעודו שם נפטר י"ד אייר תרמ"א, ומנ"כ שם. על מקומו של הדיין מוהר"א נתקבל אחיו של הרב רמ"פ ז"ל מוה"ר יאקב פערלס ז"ל (נפטר ג' אלול תרס"ז).

הקהלה הארטאדוקסית עלתה מעלה מעלה הן בחיי הרוחניות והן בשגשוגה החומרית, גדלה והצליחה ועשתה פרי, בעוד שקהלת השטאטוסקווא התמוטטה וירדה מטה מטה, ובפרט לאחר פטירתו של הגאון מוהר"מ פערלס ז"ל (א' דסוכות תרנ"ד) ששימש ברבנות בקראלי נ"ט שנה, וייצג עוד את הרבנות המזהירה ואת עברו העשיר של גאונותו המפורסמת והרבצת תורתו.

בשנת תרנ"ה בחרו למלא מקומו את הרב ר' אפרים פירטה ז"ל שהי' חתנו של הגאון בעל חליפות שמלת בנימין ז"ל מ"מ בבודאפעסט, ואחר פטירתו (ז' טבת תרע"ג) קבלו את חתנו הרב ר' אליעזר שאהנפעלד נ"י (כעת פה בברוקלין) ששימש שם עד שנת תרפ"ה (ואז בא למדינת אמריקה, ונתקבל לרב בקהל אגודת אחים בבראנקס). אח"כ עמדה הקהלה תחת ראשותו של דיין הקהלה הרה"ג מוה"ר ישכר דוב פריעדמאן זצ"ל הי"ד שהי' אבד"ק ק. דארויץ מח"ס מטה יששכר עה"ת, עד החורבן הנורא של יהדות אונגארן בשנת תש"ד.

בשנת תרפ"ב נרשמה קהלת השאטאוסקווא אצל שלטונות המדינה כאורטאדוקסים. אמנם, הלשכה המרכזית של הארטה' סירבה להכניסם בבריתה בתור קהלה מיוחדת ארטאדאקסית, מהטעם שאי אפשר ששתי קהלות ארטה' יתקיימו בעיר א'.

הגאון ר' יעקב משה שווארץ שהי' מפורסם בצדקתו נפטר י"א ניסן תרס"ח, ואז נתקבל למלא מקומו הגאון מוה"ר שאול בראך זצ"ל, שהי' אבד"ק מאגענדארף, ובימיו נתיסדה שם ישיבה גדולה ומפוארה, וקהלתו עלתה על פסגת מרומי קרת ברוחניות ובגשמיות. אז קבלו ג"כ את הרב הדיין ר' יעקב יחיאל שווארץ זצ"ל הי"ד, נכדו של הגרי"מ ז"ל [=חתן חתנו של רבי יעקב משה שווארץ], שעמד ג"כ בראש בית המדרש "עץ חיים" שנתיסדה בעת ההוא, וכן בית מדרשו של הרב ר' איציק חסיד ז"ל הי' עומד תחת הנהלתו של חתנו הרב החסיד המפורסם ר' ישראל יעקב גראס ז"ל (נפטר בשנת תרצ"א).

בשנת תרע"ט נתפרדו רוב עשירי ואצילי הקהלה לבית המדרש בפני עצמם - כמובן, במסגרת הקהלה - נקוב בשם "מחזיקי תורה", רובם מאלו שניטל מהם מיסודו של הגאון מוה"ר שאול בראך זצ"ל, רשות הבחירה אצל הקהלה על שנשותיהם הלכו בשערות ראשם, ענין שגרם לקידוש השם גדול בכל המדינה, וקבלו על עצמם לרב ומגיד את הרב ר' אלעזר בראך זצ"ל הי"ד בן הגאון מוהר"ש זצ"ל.

אחר המלחמה העולמית (תרע"ד-תרע"ח) נתישבו בקראלי שני רבנים, ה"ה הרה"צ בנש"ק ר' יוסף לייפער שליט"א (כעת בפיטסבורג) נכד הרה"ק מהר"ם מנדבורנא זצ"ל, והרב ר' שלמה [דוב] ווידער ז"ל הי"ד שהי' אבד"ק פאביאנהאז (בשנת תרצ"ד נתקבל למלא מקום חותנו ז"ל לאבד"ק סקערניצא, ובשנת תש"ד עלה על המוקד על קיה"ש עם רוב יהדות אוגאון הי"ד).

בשנת תרפ"ד עזב הגאון מוהרש"ב את קראלי, ונתקבל לאבד"ק קאשוי (נפטר שם אדר ת"ש), ובשנה שאח"ז נתקבל על מקומו הגאון הצדיק מוה"ר יואל טייטלבוים שליט"א (כעת אתנו פה לאוי"ט בברוקלין) שהי' אבד"ק ארשעווע, ואז נתעלתה עיר קראלי לראש פינה של חסידות והרבצת תורה. אמנם לא ארכו לו הימים, כי בשנת תרצ"ד נתקבל לאב"ד דק"ק סאטמאר, ואז נחלקה הקהלה מסיבת המחלוקת לשתי מחנות, היינו קהל ארטאדאקסית תחת ראשותו של הרב הגאון החסיד בנש"ק מוה"ר אברהם אביש הורוויץ זצ"ל הי"ד, מגזע הרה"ק מהר"נ מראפשיץ, שהי' חתן האדמו"ר מוהר"א מספינקא זצ"ל הי"ד, וקהל ספרדים תחת ראשותו של הרב הגאון החסיד מוה"ר שמואל גראס זצ"ל הי"ד, נכד הגאונים בעל ייטב לב וישמח משה זצ"ל, שהי' אבד"ק בערבעשט. שניהם נספו עם קהלותיהם בשנת החורבן על קיה"ש ית', ובזה חוסלה גם קהלה נאה וחסודה זו מתחת השמים, ה' ינקום נקמת דם עבדיו השפוף.

מצבות בבית החיים בקראלי

הרב מרדכי אייזנשטיין

בית שמש

התעלומה סביב אשת מרנא החת"ס בזיווגו השלישי

אחת התעלומות בחקר יהדות הונגריה היא חוסר ידיעות על (אלמנת רבי צבי הירש חריף-העלר אב"ד אויבן ישן, בעל 'טיב גיטין' שהיתה) אשת החת"ס בזיווג שלישי לאחר פטירתו, שלא נמצא ממנה שום איזכור ואין לנו עליה אפי' שמץ של מידע. הפלא הוא יותר גדול בהתחשב בעובדא שחיי החת"ס נסקרו ע"י רבים וטובים הן בתקופתו והן לאחריה, גם חיי קהילתו קהילת פרשבורג על תושביה וחיי הקהילה ובני הקהילה ידועים, וכן נשאר רישומים, לידות פטירות נישואין ומקום מגוריהם, ולרבות המפקדים שנערכו ע"י השלטונות בפ"ב שהרישומים נמצאים וקיימים, ועוד. (ראה לדוגמא פנקס המוהל של החת"ס עם הערותיו הנפלאות מעשה ידי אומן של ידידנו הבקי הגדול בתולדות יהדות אונגארין הגר"ז קינסטליכר שליט"א, אשר ידיו רב לו גם במאמר זה מעת תחילת התהוותו עד סיום כתיבת המאמר, הן בידיעותיו הרבות והן בעידודו ועזרתו המופלאה). וע"כ היעלמותה בלי להשאיר שום זכר או רישום אחריה הוא פלא והפלא.

וביותר שלא נשאר אחריה שום פרט ואין ידוע לא מקום מגוריה אחר פטירת החת"ס, האם נשארה בפרשבורג או שעקרה משם, וא"כ להיכן עברה, אם לבית בתה בקליינוורדיין או למקום אחר. כמו"כ לוט בערפל תאריך פטירתה ומקום קבורתה, וזה כבר פלא יותר גדול כי היה צריך להישאר רמז מכך בכתבי העת בתקופה ההיא.

ננסה בשורות הבאות לרכז מה שידוע עליה וכן על צאצאיה, מחולק לפי הפרקים:

א. אודותיה

ב. חתנה הג"ר אברהם יצחק וויינברגר אבד"ק קליינוורדיין. ובנה הג"ר מנחם

דוב מענדיל העלער אבד"ק אלמאשאד

ג. דברי תורה מהחת"ס שנמסרו ע"י חתנו חורגו מהרא"י וו"ב מקו"ד

ד. הארה בדעת החת"ס בברכה אחרונה על שתיית כוס חם מאוד

ה. פרטים נוספים על בת נוספת שעדיין רב הנעלם אודותיה

ו. סיכום

א. אודותיה

אודות אביה היה מקובל שהיא בתו של רבי חיים וויינברג מראווא (זוגתו מרת חיה נפטרה בשנת תקס"ז), וזה כנראה על סמך מה שבספר 'תולדות שלמה' (לתולדותיו של רבי שלמה קלוגר, שנכתב ע"י נכדו בחיי בנו רבי אברהם בנימין קלוגר ובהסכמתו), מזכיר כמה פעמים שהג"ר צבי הירש חריף העליר חריף היה גיסו של רבי שלמה קלוגר (שהיה חתנו של רבי חיים מראווא) ואף למדו ביחד בשנות צעירותם.

אמנם מה שכתב ב'מאורי גליציה' ח"ב עמ' 666 שהגר"צ חריף "נשא את ליבא מליא בת הגביר ר' חיים וויינרב מראווא", בוודאי טעות והיא היתה אשת נעוריו של רבי שלמה קלוגר, ונפטרה ביום י"ב ניסן תקצ"ח (תולדות שלמה עמ' סב. שנה אח"כ נשא רבי שלמה את זיווגו השני, היא אמו של רבי אברהם בנימין קלוגר). כך ששם אשתו של הגר"צ חריף לא ידוע, אלא גם זה שהיא בתו של רבי חיים וויינרב לא ברור (עי' מאמרו של ר"ז קינסטליכר על ר"צ חריף בספר 'חידושי ושו"ת הר"צ חריף').

מאידך העיר ר"ז קינסטליכר (במאורי גליציה חלק המילואים עמ' 890) שזה טעות, ורבי חיים וויינרב היה גיסו (ולא חותנו) של הגר"צ חריף, דהיינו שהיה חתן אבי הגר"צ חריף. וזה בהסתמך על מה שמובא בספר 'זכרון לראשונים' לר"י גרינוולד עמ' 40 וז"ל:

"בילדותו למד [הגר"צ חריף] עם בן אחותו הג"מ מרדכי מרדוש ז"ל [וויינרב אב"ד אונגוואר] וחתן אחותו הג"מ [שלמה] קלוגער מבראדי. ולא כמו שמרגלי בפומי' דאינשי כי הי' גיס להג"מ שלמה קלוגער זצוקלה"ה, עי' תולדות שלמה דף י"ב. וז"ל הגאון המובהק המפורסם מו"ה אברהם בנימין קלוגער שליט"א מבראדי במכתבו אלי: גם זאת אודיעהו כי נודע לי כי הג"מ הירש חריף ז"ל לא הי' גיסו לאמ"ו הגה"ק רשכ"י [רבי שלמה קלוגר] זצ"ל, רק הי' אחי חמותו הצנועה הצדיקת ז"ל מק"ק ראווע, בני הרה"ג ארי' מזאמושטץ זצ"ל".

בזיו"ר היא היתה אשתו של רבי צבי הירש חריף (העלער) בעל ה'טיב גיטין' אב"ד אונגוואר, באניהאד ואויבן-ישן, שהיה מגדולי ענקי התורה ומנהיגי הדור, והחת"ס העריצו ביותר. נפטר בשנת תקצ"ה בכ"ה תשרי, שהוא גם יום פטירת החת"ס. מעניין להביא בהקשר לכך מה שמסופר, שהחת"ס ראה פעם את אשתו מדלקת נר ביום זה והזדעזע וביקש ממנה שיותר לא תעשה כן.

וכה מספר בן הכת"ס בספרו חוט המשולש (עמ' קכא): החת"ס "נשא בשנת תקצ"ה אלמנת הגאון המובהק רבי צבי הירש העללער... ושמעתי טעם שהי' לזקיני [החת"ס] זצ"ל בזה,

כי בשנת תקצ"ד נתקבל הגאון הנ"ל לאב"ד בק"ק אובן ישן עפ"י השתדלות ועצת זקיני זצ"ל, אבל לא האריך ימים שמה... ע"כ לקח אח"כ זקיני זצ"ל אלמנתו לו לאשה, למען תנחם אחר בעלה זצ"ל".

הגרז"ר בענגיס זללה"ה סיפר לנכדה הגאון רבי אליעזר משה פישר שליט"א (אחיו של להבחל"ח הגרי"י בעל אבן ישראל זללה"ה), שאחר שאשת החת"ס בזיווג שני דהיינו בתו של רעק"א כבר נפטרה עליו בשנת תקצ"ב לא הודיעו ע"כ לרעק"א, ואז נשא החת"ס את אלמנת הגר"צ חריף, אלא שרעק"א לא ידע מזה, ופעם שלח להודיע להחת"ס שבא לבקרו, וחששו שלא יודע מפטירת בתו, ואמר אז החת"ס שיעסיקו אותו בד"ת במשך כל זמן שהותו, כדי שלא ירגיש בחסרון בתו. אלא שביקש מאשתו בזיווג שלישי שקודם שילך רעק"א ודאי יפנה אליה ויאמר לה מה שלומך בתי, שתענה לו מה שלומך אבי. וכך הוי שקודם הליכתו נכנס רעק"א למטבח ושאלה מה שלומך בתי, וענתה מה שלומך אבי, וחזר לדבר עם החת"ס עד צאתו ולא הרגיש בחסרון בתו כלל מרוב שקיעותו בתורה (נדפס בישורון חי"ג שיצא לזכרו של הגרי"י פישר זללה"ה עמ' שס"ד).

עד כדי כך גדול הנעלם סביבה, שכאמור אפי' שמה הפרטי לא הי' ידוע לנו ע"ע, ואם כי ראיתי למי שציין שמקובל שג' נשותיו של החת"ס נקראו כולן שרה, אך סימוכין לכך לא מצאנו בשום רישום, כי אפי' זה לא נשאר ממנה והוא פלא גדול מאוד. ובאמת שמועה זו אינה נכונה, ושמה ודאי לא היה שרה, לפי ששם בתה אשת רבי אברהם יצחק וויינבערגער אב"ד קליינוורדיין היה שרה, כפי שמביא נכדה במכתבו שבראש ספר מלל לאברהם מזקנו הנ"ל. וכותב שם שלכן קרא שם ספרו מלל לאברהם, מפני שלא היו לו בנים כי אם בנות, ו"אשתו מרת סערל (הכינוי לשרה)" היתה מסייעת בעדו ללמוד והיה מבקש להפיץ תורתו שע"ז יהא להם שם במקום בנים, ומרומז זה בפסוק מי מלל לאברהם הניקה בנים שרה, שבזכות שרה מלל לאברהם.

כעת סמוך להבאת מאמר זה לדפוס נשלח אלינו ע"י הרבנית קריגער צילום דף מפנקס הזכרת נשמות משנת תר"ד בו רשומים נשות רבני באניהאד שמסר לה פרופ' ראובן נעמעש, וכך רשום שם בין השאר: "ונשמת הרבנית מרת חי' אשת מורה מוריניו רב צבי העללער". כך שמתגלה לראשונה ששם אשת הגר"צ הלר ז"ל הי' חיה. ונמצא מבואר עוד שלכאורה נפטרה לפני שנת תר"ד.

(כעת שאנו יודעים את שמה, אפשר כשיתגלו המצבות או הרשימות מבית החיים

מפנקס הזכרת נשמות בבניהאד

בקליינוורדיין או מפרייטשטאט, מקומות כהונתו ברבנות של חתנה מהרא"י וו"ב, אולי יימצא שם גם מצבתה. ואולי גם בעזרת רישומי הפטירות הממשלתי וכו'. ישנה הסתברות מסוימת שהיא צריכה להיות טמונה בבית החיים ובחלקת הרבנים שבאחד משני ערי רבנותו של חתנה הנ"ל, כי לו היתה קבורה בפרעשבורג כבר היה נודע הדבר. מאידך אפשר שגרה בבית בנה (ראה עליו להלן) או נכדתה שגדלתה כאם בעיר נאמעסטא או מיאואו וכדלהלן. יצויין שהגר"ז קינסטליכער מעיר שכמעט ברור לו שלא נקברה בפרעשבורג).

ההשערה ששיער ידידנו מהר"ז קינסטליכער באישים בתשובות החת"ס אות תקס"ח שהחת"ס נישא בשלישית אחר תמוז תקצ"ו אינו נכון, לפי שבי"ד חשון תקצ"ו כבר מוזכרת הרבנית השלישית ע"י החת"ס במכתבו לחתנה מהרא"י שנדפס באוצרות הסופר (ראה להלן), הרי שכבר היה אחר נישואיו לחמותו. [לפי"ז יוצא שנישאה תוך י"ב חודש לפטירת בעלה, (אא"כ הנישואין היו בין כ"ה תשרי תקצ"ו ל"ד חשון, תקצ"ה לא היתה שנה מעוברת), אלא שאשה מותרת לינשא לאחר צ' יום ממינת בעלה ואינה צריכה להמתין ג' רגלים].

עוד כתב בן הכת"ס בספרו 'חוט המשולש' (עמ' קכב): היא היתה אשה צדקת וחכמת לב, וברם תהי' זכורה לטוב. וסיפר לי אבא [הכתב סופר] זצ"ל, בעת שהי' זקני [החת"ס] חלוש, ובניו הניעו אותו לפעמים מליך ללמוד שיעור עם בני הישיבה, כי היסורים גברו עליו, ענתה היא ואמרה אליו שלא יניח הלימוד וקוי ה' יחליפו כח, וזירזה אותו עד ששמע לדבריה.

יצוין שמסמך אחד בכל זאת שרד בו היא מוזכרת לאחר פטירת החת"ס, וכבר עמד ע"כ ידידנו הגר"ז קינסטליכר כבר לפני יותר מארבעים שנה בקובץ 'מעין התורה' (גליון תמוז-אב תשל"ו, תחת הכותרת 'שכחה או השמטה'), ופלא שלא עמד ע"כ במאמרו הנ"ל (בחידושי ושו"ת הר"צ חריף), בעת הביאו שוב מכתב זה, אמנם גם מכתב זה הוא מב' אלול שנת הת"ר דהיינו בסוף שנה הראשונה לפטירת החת"ס, ומעבר לזה לא ידוע לנו כלום עליה.

מהעולה ממכתב הנ"ל נראה שהתלבטו בני החת"ס אם להזכיר את אימם לבד בהקדמתם לספרי החת"ס, או להזכיר גם אותה כי חששו לעלבונה, ועוררם מה"ר פישל ב"ר זוסמן סופר מותיקי תלמידי החת"ס, שבאם יזכירו את שתיהן בל ישכחו להזכיר גם את אשתו בזיוו"ר. לבסוף לא הזכירו כלל אף אחת מהן. המכתב נדפס לאחרונה גם באגרות מכתב סופר אגרת ב', ושם הביאו את הערתו הנ"ל של מהר"ז קינסטליכר, שמה שכ' בנו של רבי שמעון סופר בהקדמתו לחידושי חת"ס עמ"ס חולין בשם אביו, שהצטער על ששכח להזכיר את אמו בראש שו"ת חת"ס ח"י"ד שהדפיסו סמוך לאחר פטירתו בשנת תר"א, לא היה כ"כ משום שכחה אלא משום כבודה של הרבנית בזיווג שלישי. (ולפ"ז נמצא שבעת הדפסת הספר האחרון ע"י מהר"ש סופר עדיין היתה בין החיים וצ"ע).

ב.

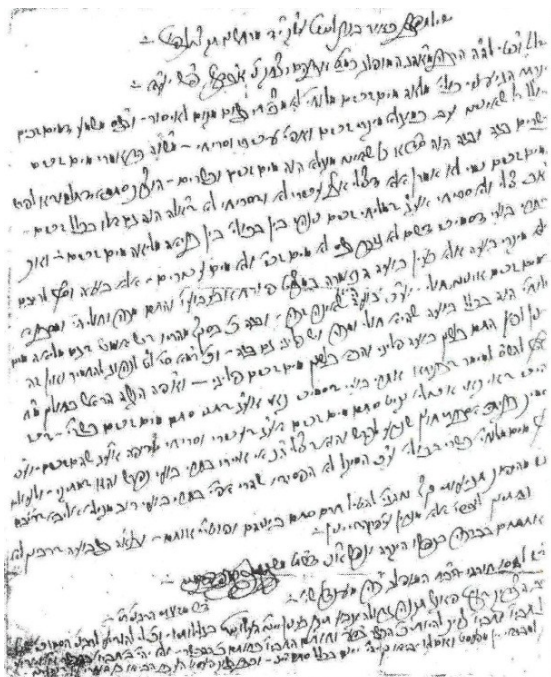
חתנה הג"ר אברהם יצחק וויינברגר אבד"ק קליינוורדיין
ובנה הג"ר מנחם דוב מענדיל העלער אבד"ק אלמאשאד

והנה הן אמנם שממנה לא מצאנו שום רמז, אך מצאנו הרבה סימנים על קשרים הדוקים בין משפחתה דהיינו צאצאיה לבין החת"ס וכן משפחת צאצאי החת"ס ובראשם מרן הכת"ס בעצמו. בראש ובראשונה נביא את מה שמצאנו ע"כ עוד בחיי החת"ס, ולאחמ"כ מה שמצאנו בזה לאחר פטירתו.

בהקדמת מלל לאברהם כ' המסדר, שרא"י הנ"ל חתן מהר"צ העלער חריף בעל הטיב גיטין היה סמוך על שולחן חותנו הטיב גיטין והי' עושה אצלו שימוש חכמים, ובעת שנישאה חמותו להחת"ס הגיע עמה לפ"ב, והיה סמוך שם על שולחנם, עד שהחת"ס המליץ עבורו לקהילת פרייטטאט שיקבלו עליהם לרב. אחר דברים אלו נגררו כמה מכותבי העיתים וכותבי קורותיו, אך במחילת המסדר לא דק בזה, וכבר עמד ע"כ מהרא"ז קינסטליכר במאמרו על רבי הירש חריף (היותר נכון לקראו חיבור על ר"צ חריף הן מחמת הכמות ובעיקר מחמת האיכות), שכבר מצאנו אותו בפרייטטאט בשנת תקצ"ב בחיי חותנו, ראה להלן מתשובות החת"ס. וכן מצאנו בהקדמת נכדו לספרו פני יצחק שכתב שכיהן י"ד שנים בפ"ש ולמעלה ממ' שנים בקו"ו. ובצוואתו הנדפסת בתוך הקדמת המסדר מלל לאברהם כ' בעצמו שמכהן בקו"ו משנת תד"ר. שם כיהן עד להסתלקותו ביום י"ב חשוון תרמ"ה, אחר שמלאו לו בערב יוכ"פ באותה שנה שמונים שנה.

ואפשר שמקור טעותם של מסדרי ההקדמה הוא כי באותם השנים היה כנראה ידוע ומפורסם על בת הרבנית שגדלה בבית החת"ס ואולי אף נישאה ברשותו, מאידך ידוע היה כל השנים רק על בת אחת שהיתה לה מבעלה הראשון הוא ניהו הג"ר הירש חריף הנ"ל, אשר נישאה לבעלה הגדול הג"ר אברהם יצחק וויינברגר הנ"ל שהיה רב אב"ד קליינוורדיין, וכבר היה פקיע שמיה בחיי חמיו הגדול רבי הירש חריף, ובאשר היה נודע חביבותו הגדולה אצל החת"ס, לכן הסיקו כבר זמן קצר אחר פטירתו (הנ"ל נכתב כשלשים שנה מעת פטירת מהרא"י) שהיה סמוך על שולחנו של החת"ס, וכדלהלן.

מהרא"י הנ"ל כבר היה בקשרי מכתבים עם החת"ס גם טרם היותם מקושרים בקשרי חיתון, וכפי שהוא מוזכר כמ"פ בתשו' חת"ס, ראה חחו"מ סי' קנא בשנת תקצ"ב לפרייטטאט, וכן באה"ע ח"ב סי' סד בשנה הנ"ל. מאידך עי' שו"ת חת"ס חו"מ סימן מ"ג משנת תקצ"ו בו כתב עליו בין התארים ח"ח שכוונתו חתני חורגי, עוד תשובה אליו מי"ד מרחשון התקצ"ו והיא ביו"ד סימן מ"ז, ובאוצרות הסופר (קובץ כא), מובא גם סיום המכתב שלא נדפס בשו"ת וכדלהלן (ובאוצרות הסופר שם ציינו עוד מתשו' החת"ס אליו).

מכתב החת"ס אל ראי"ו רב, מזכיר את 'גיסו חורגי' הב' מענדל

שלכאורה הוא לא התגדל בבית אמו אצל מרן החת"ס אלא אצל גיסו מהרא"י בפ"ש, ולכן שלח לו החת"ס ד"ש ע"י מהרא"י.

עוד מצאנו באיגרות סופרים מכתב ל"ד מכתב החת"ס לבנו הכת"ס מתאריך ד' תמוז תקצ"ח בהיותו במרחץ ביערגן לרפואתו שמבקש ממנו בענין המכתב שהגיע מראש הקהל של קהילת אויבן (שם כיהן ר"צ חריף באחרונה) אשר כתב שמסרב ליתן הנדן של בן הרבנית הוא כנראה מענדל הנ"ל, והחת"ס מבקש מבנו הכת"ס שייחלץ לדבר מצוה זו וכו' כי מצוה רבה היא, וגם מטכס שם עצה עם בנו הכת"ס שלא תצטער הרבנית מכך, ומבקש ממנו "ובחכמתך תעשה". הרי שגם התעסק ונשא בעול נישואיו ונדונייתו, אף שכאמור לכאורה לא דר אצלו. (אא"כ נאמר שלמד כבר מקודם בישיבת מהרא"י גיסו ולכן נשאר תחת רשותו, ואח"כ חזר לדור בבית אמו. וראה בהקדמת המו"ל ל'מלל אברהם' שניהל ישיבה כבר בפרייטשטאט, ומציין לכמה מגדולי הדור שלמדו אצלו שם. גם נכדו בראש ספרו 'פני יצחק' מציין "העמיד תלמידים הרבה בנערותו ובזקנותו". עוד השערה אפשר שהרי ראינו שנצטער אותו צדיק ראי" על שלא היו לו בנים כי אם בנות, וא"כ אפשר שלכן הכניס יתום זה לתוך ביתו לגדלו כבן, מה גם שעי"ז קירב את קרוביו).

במכתב הנ"ל באוצרות הסופר מי"ד חשון תקצ"ו שנכתב שבועות מספר לאחר היא"צ הראשון של ר"צ חריף לחתנו מהרא"י הנ"ל, הוא כבר כותב למהרא"י (ונצטט רק הנוגע לניד"ד מוגה מצילום כתי"ק) בזה"ל: ד"ש לגיסו חורגי הבח' המופלג כ"ה מענדל שי'. ד"ש מזוגתי הרבני' תי'. ובהערה שם כתבו שאין ידוע מי זה הב' מענדל, אכן הוא ניהו בנו של מהר"צ חריף מו"ה מנחם דוב העליר שכיהן כאב"ד טערצאל ואלמאשד. קצת פרטים עליו ראה במאמרי ר"ז קינסטליכר על אביו ר"צ חריף. אלא שבעת כתיבת המכתב היה עדיין בחור, והעולה ממכתב זה

אמנם עוד ניתן לשער שרק בתקופה הראשונה מיד אחר נישואיהם לא היה בנה אצלה אלא אצל חתנה, שהרי המכתב הראשון הנ"ל נכתב מיד בתום שנת האבל על מהר"צ, וא"כ ודאי היה ממש בתחילת נישואיו, א"כ אולי היה זה רק לתקופה הראשונה שהיו בנה בבית חתנה מהרא"י (כנהוג במקרים כאלו עד היום) ואח"כ חזר לביתה להיות אצלה.

כעת סמוך להבאת מאמר זה לדפוס, נשלח אלינו ע"י הרבנית קריגר צילום מהרישום הממשלתי באונסדארף על נישואי רבי מנחם דוב (מענדיל) העליר. והרי תרגומו מלועזית (התודה למ' ח.ב. מרקוביץ):

24 838	Emmanuel Heller geboren am Magas, 1810 als Thun, in Magas in Potsdam, bay. die Potsdam	H. Kiesel Heller, langst Takt und Rabins in Magas in Offen	Rebecca Palstein geboren am Königsberg, in Cassel, in in Mag.
	St. Jakoben Palstein, Rabi in in Abt. des Meiden Rab. Takt	St. St.	St. St. Rabins in Rab. Takt Magas in in

רישום נישואי ר"מ העליר, בו נזכר שהתחנך בבית החת"ס

[=אויבן-ישן]. הכלה: הבתולה רבקה פערלשטיין ילידת באנאוויץ מחוז טרענטשין בת 19. אביה שאלומון פערלשטיין רב באונסדארף, אמה פערל טויבא. הרב שערך את הנישואין: איזאק וו' [יינברגר] רב בפרישטאט מחוז נייטרא, גיסו של החתן.

מסמך זה מגלה לנו כמה ידיעות חדשות. מצוין במפורש שהוא היה עם אמו בבית החת"ס והתחנך אצלו. כן יש לנו כעת ידיעה על גילו, דהיינו שנולד בשנת תקע"ו לערך [ולפי"ז אינו מדויק מה שכתב במאורי גליציה ח"ב עמ' 656 שנולד בשנת תק"ס לערך]. חידוש הוא גם שנשא את בתו של רבי שלמה זלמן פרלשטיין רבה של באנאוויץ ולאחר מכן באונסדארף, עובדא שלא היתה ידיעה עד כה. [ואולי לא זכה להיבנות מזיווג זה. ראה במאורי גליציה שם שנלב"ע בבלו בשנת תרי"ח או תרי"ט והשאר את כתבי אביו הגר"צ חריף אצל בנו חורגו רבי חיים שנלב"ע שם לפני תרכ"ה. כך שנראה שהי' לו זיווג נוסף. מקור הדברים הנ"ל הוא מהקדמת המסדר לספר 'תפוחי זהב' מהגר"צ חריף שיצא לאור באונגוואר בשנת תרכ"ה. וכה דבריו שם: "...ואינה ה' לידי כתבי קודש... אשר היו גנוזים אצל בנו הגאון החריף מהו' מנחם דוב זלה"ה, ויהי כי רחק ממני מנחם זלה"ה באו כל המכתבים ביד בן חורגו הבח' המופלג כה' חיים זלה"ה..."]. תאריך הנישואין מתאים למכתב החת"ס שהוזכר למעלה מד' תמוז תקצ"ח, חודשים ספורים לפני הנישואין, ובו דן אודות הנדן עבורו.

24 אוקטובר 838 [=ה' חשון תקצ"ט]. החתן: עמנואל העלער סטודנט יליד אונגוואר בן 21, התחנך בפרשבורג אצל הרב, שהוא אביו החורג. אביו הירשל העלער שנפטר מזמן, היה רב באונגוואר ובאופן

עוד יצוין כאן שבתיאור הנרחב ע"י בן הכת"ס הנדפס בהקדמה לכת"ס עה"ת, על סדר נישואי אחיו רבי שמעון בנו של הכת"ס בקליינוורדיין, שנסע הכת"ס לשם בשנת תר"ל בהיותו מלופף בייסורים גדולים, ונסע מרחק כשבעים פרסאות אף שהיה לו לטורח גדול, והיה יכול להזמין את צד הכלה לערוך הנישואין בפ"ב או עכ"פ באמצע הדרך. ביתר פירוט מובא בספר רבי שמעון חסידא כל סדר המסע לקלו"ד לרגל הנישואין בה' אד"ב תר"ל.

ומסופר שם שבדרשתו הגדולה שדרש שם על הנישואין במקהלות עם ונדפסה בכתב סופר דרשות ומאמרים (ירושלים תשל"ב) עמ' שסט, הרחיב בגודל מעלת המרא דאתרא ושמצד האמת לא היה לו כלל לדרוש שם אלא אך ורק להמרא דאתרא, ובפרט במקום כזה שזכו לרב מובהק ומפורסם [הוא מהרא"י וויינברגר הנ"ל] אין כל תועלת בדרשתו וצריך לשמוע רק את דרשת המרא דאתרא. והתנצל שרק מפאת כבוד תלמידיו שנתאספו שם אינו רשאי להשיב פניהם ריקם משום ויהי כבוד תלמידך וכו' הוא כן דורש. כידוע הכת"ס מלך אז בכל גבולות אונגאריין וסביבותיה ובכל עיר ועיר שעבר בדרך לחתונה זו עשו לו כבוד גדול, וכל אונגאריין רעשה מנסיעה זו, ואף הגויים להבדיל באו ויניעו ראשם והיו עוצרים ומעכבים לכבודו את מסילת הברזל ועוד כהנה וכהנה (כמובא באריכות בהקדמה הנ"ל, ובספר רבי שמעון חסידא), ומ"מ ראה לנכון להאריך ולהרחיב אחר כל זה שכלל אינו ראוי לדרוש במקום שיש רב גדול כזה.

ג.

דברי תורה מהחת"ס שנמסרו ע"י חתנו חורגו מהרא"י וו"ב מקו"ד

מצאנו איזכורים מבקורי מהרא"י וויינברגר אצל חמיו חורגו החת"ס. בתחילת ספרו על הש"ס 'פני יצחק' בדיבור הראשון, כותב נכד מהרא"י ששמע מזקנו שהרצה תירוץ זה בפני החת"ס והוטב בעיניו.

עוד כתב מהרא"י בעצמו, ונדפס בסוף ספרו מלל לאברהם בליקוטי שושנים על פר' נח, שבעת שאכל אצל החת"ס בשב"ק הפסיק החת"ס באמצע אכילתו ואמר דלא כתיב וקראת בשבת עונג אלא וקראת לשבת עונג היינו שצריך להתענג רק לשם שבת

כן מובא באוצרות הסופר חוברת י' עמ' קט, שמהרא"י וו"ב מקו"ו היה מספר שבעת היותו פעם סמוך לפ"ב, בא לעת ערב אל החת"ס והתארח אצלו, אחרי שעשועי דאורייתא החת"ס בעצמו סידר לו משכבו, ונכנס למיטתו ועשה עצמו ישן, וראה את החת"ס כשהחל בלימודו ופתח בהתרגשות ואמר 'אמר אביי' י"ב פעמים, ואח"כ אמר באידיש 'זאגט אביי', והיה זה מחזה שהרגיש ממש את בעל השמועה עומד כנגדו, והזדעזע מהרא"י ונפל מע"ג המיטה ונחבל מנפילתו זו.

על תוכן שיחה אחת ביניהם מביא רבי שמעון סופר בנו של הכת"ס בהסכמתו לספר זכרון למשה (שווארץ), שמהרא"י בהיותו רגיל אצל חותנו חורגו, שאלו פעם אמאי אינו משתמש בשמות הקודש לטובת כלל ישראל כדרך שעשה מהר"ל מפראג גולם וכד', וענה לו שנקל בעיניו לעשות גולם כמו שתיית מעט מים (וויזע איין טרונק וואססער), ואפ"ה אינו רוצה להכריח כביכול כלפי מעלה.

עוד הביא בשו"ת חתן סופר סי' ד', שמהרא"י וו"ב מק"ו סיפר שבעת שהתארח פעם אצל החת"ס כיבדו בכוס שתיה חם מאוד והמתין מלשתותו כדי שיוכל לשתות רביעית בב"א ולברך בור"נ, ואמר לו החת"ס שא"צ להמתין ויכול לשתותו לאיטו ולברך אח"כ בור"נ. (כעיי"ז מסופר שהיה נוהג הגרשז"א שראה כן לרבו הגרא"ז מעלצר שראה כן לרבו הגר"ח מבריסק, אך הגרש"ז היה אומר שרק מי שראה רבו מובהק נוהג כן יעשה כן ג"כ, אבל אי לא"ה יעשה כדאיתא במ"ב). והאריך שם החתן סופר לבאר שיטה זו עפ"ד הפרמ"ג, דמה שאין מברכים ברכה"מ על פחות מאכילת פרס אינו אלא באכל פחות מכדי שביעה ומברך על אכילת כזית או כביצה אבל ביותר מכדי שביעה לא בעינן אכילת פרס, (ולכן בסעודה שלישית בשבת יש ליזהר לאכול כזית בכדי אכילת פרס ובפרט בשבתות הקיץ), וכיון דילפינן ברכה אחרונה דשתיה מושבעת א"כ הה"ד לשתיה, אלא שהסתפק הרא"ש אי שביעת שתיה הוי ג"כ בכזית והביא מהמג"א בזה, עיי"ש.

ד.

הארה בדעת החת"ס בברכה אחרונה על שתיית כוס חם מאוד

כתבת לא ישא פנים ואתה נושא פנים לישראל והקב"ה השיב להם כתבתי בתורה ואכלת ושבעת והם מדקדקים עד כזית, ומאי מעליותא לברך ברכה לבטלה שאינה צריכה ועובר בלא תשא, עמג"א סי' רט"ו סק"ו, ועוד מאי שנא בהאי דקדוק שעיי"ז נושא פנים טפי משארי הרבה דקדוקים. ולפי הנ"ל ל"ל בהיפוך מהמובן, והוא דבשעת ברכתן של ישראל הי' ברכה מצוי' בכל מאכל שלהם, והיו אוכלים ושבעים בפחות מכזית, והשתא א"נ נימא בכל המצות דכתיב בהו אכילה אפשר לומר דמ"מ בעי כזית דוקא, מ"מ לענין שיעור בהמ"ז קרוב לודאי דאי שבע ליה בפחות מהכי סגי, דהתורה תלי ליה בשביעה, ואפ"ה ישראל קדושים הם החמירו על עצמם משום חומר

ואגב דאתינא להכא נראה לי להוסיף בזה פרפרת נפלאה ממרן החת"ס, ואולי יתבאר בזה דהחתן סופר זכה לכווין בזה לשיטת זקיני החת"ס [אך בשנוי מעט], דס"ל דאם אכל פחות מכזית ושבע מאכילה זו חייב בברכה"מ מה"ת אף שאין בה אכילה, ומ"מ מדרבנן בעי כזית, וא"כ אפ"ל דכמו"כ ס"ל לענין שתיה, אף שתקנו חז"ל שלא לברך ברכה אחרונה כי אם על רביעית, אבל מ"מ כיון דשם שתיה לא בעינן, לכן חייב לברך גם על שתיית טיפין טיפין (עכ"פ בכוס חם שזהו דרך שתייתו, או ע"ד החתן סופר באופן שאכן שבע משתייתו). ודברי חת"ס אלו הם בשו"ת אר"ח סי' מ"ט וז"ל שם, ואולי ל"ל כמשחז"ל באגדה פ"ג דברכות כ' ע"ב שאמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה

אינו מצטרף ואין כאן רביעית, אבל בשתיית כוס חמה, דכיון דזהו דרך שתייתו, א"כ אף ששהה שפיר מצטרף לרביעית ומתחייב ע"ז בברכה אחרונה.

שוב הראוני במהר"ם שיק בתשו' או"ח סימן פ"ה, שתמה תלמידו על שראהו לרבו המהר"ם שיק מברך ברכה אחרונה על שווארצען קאפפע אחר האכילה, דהמל"מ בפ"ג מברכות הי"ב הסתפק אם מברכין ע"ז ברכה אחרונה, והמהר"ם חביב בתוספת יוה"כ כ' דאין מצטרף בשתיית טיפין, והברכ"כ כ' בשם ס' בתי כהונה דאפי' אם מניחין אותו להצטנן בטלה דעתו, ואין לברך אחריו. וכ' לו המהר"ם שיק, שבשע"ת כבר תמה על הברכ"כ אמאי בהצטנן לא יברך אחריו, לא יהא אלא מים או כל דבר שהאדם נהנה ממנו חייב לברך אחריו, וכ' דאפ"ל דמייירי ששותהו בלי צוקער ואינו נהנה ממנו ושותהו רק כדי לעכל המאכל. עוד כ' השע"ת דאפשר דבטורקייא שותין אותו כולו בחמימות, אבל אם מניחין רביעית להצטנן, או שעד ששותהו נשאר רביעית באחרונה שאפשר לשתותו בב"א, אפשר לברך אחריו. וכ"כ גם בזכרון יהודה שכן נהג גם המהר"ם א"ש, וכ"כ גם בערול"נ כריתות י"ג. וכ' במהר"ם שיק שכן גם הוא נוהג. אמנם משמע מדבריו שם שראה בעצמו להחת"ס שבירך על כוס חמה אע"פ ששתה כולו טיפין טיפין. וכ' עוד, דאם מחזיק חתיכת צוקער בפיו מהני, שהרי אין מפסיק ליהנות, אך כ' דזה מהני רק לר"מ בכריתות שם דבכה"ג חשיב צירוף, אך רבנן פליגי עליה לענין אכילת פרס, אך לענין רביעית לא פסיקי ליה דרבנן פליגי בזה. וכ' דנוהג להחזיק חתיכת צוקער בפיו. ומשמע לכא' דנוהג גם להחזיק הצוקער בפיו וגם לצנן רביעית, וצ"ע תרתמי למה לי, ואולי היה

לאו דלא תשא שהוא מיראת השם, כמבואר תמורה ד' ע"א, ע"כ דקדקו על עצמם לאכול עד כזית אפילו שהיה קשה להם, שהרי כבר שבעו בפחות, אפ"ה משום שלא לכנס בספק לא תשא בבהמ"ז, והא"ש דהא גבי לא תשא כתיב לא ינקה ה' עיין וכו' א"כ הנזהר בזה טפי ראוי שישא לו ה' פנים היפך מן לא ינקה כי מדה טובה מרובה.

עוד נראה דאולי אפשר לבאר שיטת החת"ס באופן אחר, והוא ע"פ דברי הרמב"ם בפ"ה מה' נזירות ה"ב, דנזיר שטבל פיתו ביין אם יש שם רביעית יין ואכל הפת בכדי אכילת פרס חייב (הר"מ פסק כת"ק דחייב ברביעית, אך לר"ע שם חייב בכה"ג בכזית), ובמנח"ח מ' שסח' שעב' תמה מאוד על הרמב"ם ועל נושאי כליו שלא הרימו כאן קול זעקה האין יתכן לחייבו על רביעית בכדי אכילת פרס, הרי ממ"נ אם חשיב אכילה צריך להיות חייב בכזית, דאכילה שיעורו בכזית, ואם חשוב שתיה, הרי שיעור שתיית רביעית הוא הרבה יותר קצר מאכילת פרס, ואמאי חייב על אכילת פרס, וכתב דכל זה נשאר אצלו בתמיהא גדולה ובצ"ע גדול.

אכן באור שמח ה' נזירות פ"ה ה"ד בסופו ביאר שיטת הרמב"ם, דס"ל דאין שום גזיה"כ דשתיית רביעית האין הוא צריך להיות, אלא דאם שתה ביותר מכדי שתיית רביעית אין כאן שתיה, אך כל זה הוא כאשר צריך לשתותו, אבל כאן דשרה פיתו ביין וצריך לאכול הפת, וס"ל לת"ק דשיעורו ברביעית, א"כ כל מה שאוכל בכדי אכילת פרס הוי אכילה אחת, וזה מצרף הרביעית ומתחייב עליו.

א"כ אפ"ל דהחת"ס ס"ל דה"ה גבי ברכה אחרונה, דהא דאינו חייב רק בשתה בתוך כדי רביעית משום שכיון שאינו דרך שתיה

מכזית למאי חזי, ולפ"ז ראייה מכאן דפחות מכזית לא מקיימי מצוות אכילה ואין בכך כלום, ומכאן פשט ספקו של השבות יעקב דמי שיש לו פחות מכזית מצה אין שום ענין לאכלו, ותמה למה בימי שמעון הצדיק כן אכלוהו. ותי' כהריטב"א דבימי שמעון הצדיק באמת הגיע לכולם כזית דנשתלחה בו ברכה, (ומשמע דמה שנתרבה ע"י ברכה חשוב חלק מהמצוה ומקיימי ביה שפיר מצוות אכילה, וכבר כתבנו בזה במק"א).

אמנם הביא דהחת"ס דחה את דבריו דלעולם חלק מכזית גם מחוייב לאכלו, אך כיון דגבי מנחות אינו מוטל על היחיד, לכן א"צ לאכול פחות מכזית. ולהחת"ס מה דאכלו כזית בימי שמעון הצדיק אפ"ל משום דכיון דהיה בו שביעה הוי שפיר אכילה וכמש"כ, וצ"ע. (והחת"ס לשיטתו וכנ"ל) עוד יל"ד בדבריו, דא"כ מי שיש לו פחות מכזית מצה יאכל דברים אחרים ואח"כ יאכל מעט מצה שיש לו כדי שיביאו לידי שביעה ויקיים המצוה בזה, אמנם אולי אינו מצטרף, וצ"ע דלכא' גבי שביעה לא איכפ"ל כמה היה רעב קודם אכילתו, וא"כ ה"נ מה איכפ"ל שהוריד חלק מהרעב ע"י אכילת שאר דברים הרי שביעתו היה מהמצה, אלא דיל"ע לפ"ז כל היכא שרוב אכילתו היה מדבר הפטור ולבסוף שבע ממשוה מהחיוב דהוא תימא לומר שמתחייב או יוצא אכילתו עי"ז לענין מצה או ברכה"מ וכן י"ל לענין מי שאכל קרוב לכדי שביעה בעריה"כ ובליילה אחר צאה"כ השלים לכדי שביעה ע"י אכילה פחות מכזית (ולכא' בכה"ג יל"ד דאף דביטל מצוות עינוי נפש שהרי השביע נפשו ביוה"כ אכן מאחר דאכילה זו לא היה בה כזית אפשר דעדיין שם תענית עלה, ויל"ד אי מקריא אכילה בכה"ג שהוי פחות מכזית).

עושה או הא או הא וצ"ע, וע"ע מה שהאריך בזה אי שייך בזה דין צירוף בכדי אכילת פרס.

וע"ע נזיר ריש פרק ו' ובגמ' לח: ובתוס' שם ד"ה ואינו, דשיטת התוס' דלת"ק כל איסורי נזיר ברביעית בין דאכילה ובין דשתיה ולר"ע כל איסורי נזיר בכזית בין דאכילה ובין דשתיה, ור"ת פליג וס"ל דאיסורי אכילה לכו"ע בכזית ובאיסורי שתיה הוא דנחלקו, דלת"ק בעי רביעית ולר"ע חייב בכזית. ויל"ע אם אפשר להביא מכאן אסמכתא לברכה אחרונה על שתיית כזית עכ"פ היכא ששתה כזית בב"א ובפרט אם בין הכל שתי רביעית דנימא שיצטרף עם שאר שתיות לרביעית במשקה חם דדרכו בכך, דהא אשכחן הכא לר"ע דכזית הוי שתיה וא"כ ליצטרף עכ"פ לרביעית וצל"ע.

ועי' יומא לט. דבמ' שנה ששימש שמעון הצדיק היתה ברכה בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים, וכל כהן שמגיעו (ואית דגרסי מגיעו) כזית יש אוכל ושבע ויש אכלו ומותר, מכאן ואילך (אחר שמעון הצדיק) נשתלחה בהם מאירה וכל כהן מגיעו כפול (וי"ג שמגיעו), הצנועין מושכין את ידיהן והגרגרין נוטלין ואוכלין.

ולכא' משמע מהכא דאכילה פחות מכזית שיש בה שביעה מקרי אכילה, ולכן בזמן שנשתלחה ברכה היו מקבלין כזית ומותרין, הרי דבגלל שביעתן הסתפקו בפחות מכזית וכהחת"ס. אמנם מאידך משמע הכא דא"צ להשלים לכזית ולכן היו מותרין, וכע"ז משמע מרש"י דכשהיתה מאירה היו מושכין ידיהן מפחות מכזית מפני שלא היה בו שביעה, ובימי שמעון הצדיק לא משכו ידיהן מפול מפני שהיתה בהם שביעה.

ועי' מש"כ כאן מהר"ץ חיות, שרש"י בקידושין פירש שמשכו ידיהן מפני שפחות

קדשים אינה רק אחר שתתקיים המצוה ולא באופן שתבטל את המצוה, ולכן ודאי היה צריך הכהן המקריב לאכול ממנו כזית ורק אח"כ יכלו להתחלק בו פול לכאור"א.

עוד הביא דברי הרא"ש בשילהי בכורות הל' פדיון בכור ב', דהכהן אסור לו לסרב לקבל מתנות כהונה, אכן כ' דצ"ל דהכא כיון דלא היה אלא כפול לא הוי נתינה ולכן משכו ידיהם, משא"כ בזמן שמעון הצדיק היה אסור למשוך ידיהן, ועי' מש"כ בזה במק"א בענין מצוות נתינה אי בעיא כזית או דמקיימי מצוות נתינה גם בפחות מכזית (ובזכרוני שהאריך בזה מו"ח שליט"א בקובץ אוצרות ירושלים).

שו"מ בריטב"א שפי' להדיא בדברי רש"י וכן בשם ר"י, דבזמן שלא היתה ברכה לו היה בזה כדי שביעה היו מקיימין המצוה גם ע"י אכילה כפול, אבל באכילת כזית מקיימין המצוה גם בלא שביעה (ובזה מבואר אמאי הותרו מכזית).

ועי' הערות הגרי"ש כאן שהביא שיטת המנח"ח מ' קל"ח, דכיון דאין חולקין קרבן כנגד קרבן, וכיון דהקרבנות שייכים לכל הכהנים איש כאחיו, א"כ כל אחד היה מגיעו חלקו כפול ולא היתה מתקיימת מצות אכילה, שהרי לא היה אחד שאכל כזית (והעיר הגרי"ש דדבריו היכא דליכא לכה"ג שהרי היה נוטל חלק בראש), אמנם הגרי"ש נחלק עליו וס"ל דודאי דין חלוקת

ה.

פרטים נוספים על בת נוספת שעדיין רב הנעלם אודותיה

עוד תעלומה בכל הקשור לאשתו השלישית של החת"ס הוא שמצאנו בת נוספת שהיתה לרבנית מבעלה הראשון רבי הירש חריף, אשר כגורל האם כן גורל הבת, ואת שמה לא ידוע לנו עד היום. היא נישאה לרבי יעקב ישעי', אשר שם משפחתו לא ידוע לנו (ולכן גם לא ידוע לנו מה עלה בגורלו לאחר שנתאלמן ממנה ואם כיהן ברבנות וכו'). בת זו נפטרה ל"ע בצעירותה בחיי אביה ביום הולדת בתה דבורה (ואולי נקראה כן ע"ש אמה), ונשארה בבית זקנה רבי הירש חריף כאשר זקנתה לקחה ע"ע עול גידולה (כמצויין על מצבתה וכדלהלן), כאשר אביה רבי יעקב ישעי' חתן רבי הירש יצא כנראה לבנות ביתו מחדש. כותבי קורותיו של רבי הירש חריף לא ידעו עליה כלל, עד כדי כך שהחוקרים פקפקו במסורת משפחתית זו שלא נמצאו לה שום סימוכין, ומה גם שבת זו היה לה רק בת אחת בלבד, וגם בת זו היה לה בת אחת בלבד, אלא שנוסח מצבת קבורתה של הבת מוכיח נאמנה שכן הוא, ועל כך להלן.

כעת סמוך להבאת מאמר זה לדפוס הגיענו ע"י הרבנית קריגער מידע נוסף על בת זו (וגם זה נמצא ע"י פרופ' ראובן נעמעש הנ"ל) ממה שהוצע למכירה ספר עבודת הגרשוני מדפוס ישן, עם כמה חתימות ובראשם חתימת הג"ר הירש חריף זללה"ה: "הק' צבי הירש העלליר מזאמושטץ אב"ד פק"ק באנהאד יצ"ו - חנני ד' בזה הספר הנותן אמרי שפר, ט"ו מנחם התקע"ט לפ"ק". כן נמצא שם חתימת חתנו: "ספר הזה מישך שייך לכבוד חותני הרב הגאון נ"י באתי ע"ה יום ג' כ' חשוון תק"פ לפ"ק -

חת"י רצ"ה חריף וחתנו ר"י רייך על ספר עבודת הגרשוני

של ר"צ חריף, שהרי חתנו השני הגרא"י וו"ב מקור"ד נולד בשנת תקס"ה, ומסתמא עדיין לא נישא בשנת תק"פ. (פרופ' ראובן נעמעש מציין שרבי יעקב ישעיה רייך היה מצאצאי רבי שאול אב"ד אמסטרדאם, ולא ידעתי מנין לו זה).

דבורה הנ"ל שהיא נכדת אשת החת"ס בזיווג שלישי, אשר נתגדלה כאמור על ברכי זקנה הגדול רבי הירש חריף (וכפה"נ עברה לאחר פטירתו עם זקנתה לבית מרן החת"ס), נישאה בבא העת לרבי שמעיה הלוי לעווי זצ"ל אב"ד נאמעסטא, שאף הוא נלב"ע בצעירותו בשנת תרכ"ד. לאחר פטירתו נישאה לרבי מנחם ווייס זצ"ל ממיאוווא. מבעלה הראשון (רבי שמעיה) היתה לה בת יחידה אשר נקראה בשם שרה גיטל (אולי 'גיטל' ה' שם זקנתה בת אשת החת"ס [שרה היא כנראה לא נקראה, שכן אחותה אשת רא"י וו"ב היתה "הרבנית הצדקת מרת סערל הכינוי לשרה" (ממכתב נכדה רבי מנחם מענדל שוורץ-שפירא). ואולי שרה הוסיפו לה אח"כ, אך לע"ע אין כאן אלא השערה בעלמא]. ויצוין דבר פלא שאמו של רבי מנחם ווייס ממיאוווא בעלה בזיוו"ש של דבורה נקראת ג"כ שרה גיטל, אך כשישאה לו הרי היה כבר אחרי הולדת בתה שרה גיטל). מ' שרה גיטל (בת ר' שמעי' ודבורה) נישאה לרבי שלמה פישר זצ"ל אב"ד קארלסבורג (ה"ה זקינו של מרן הגרי"י פישר זצ"ל ראב"ד ירושלם ובעל אבן ישראל). אמה מרת דבורה, לאחר פטירת בעלה רבי מנחם ווייס, עברה לדור בבית בתה היחידה אשת רבי שלמה פישר בקארלסבורג שבזיבענבערגין, שם נפטרה בשנת תר"ס. ועל מצבתה בקארלסבורג צוינו הפרטים דלעיל. [לידה נקברו בתה וחתנה, בביה"ח שבו טמונים קדושי ורבני קארלסבורג ובראשם המראה יחזקאל (פאנעט)].

מנוסח מצבתה:

אשת לפידות למעשים טובים מ' דבורה בת הה"ג ר' יעקב ישעיי ז"ל. נפטרה ביום א' של פסח תר"ס. ואלה תולדות ימי חייו: ביום ה'ולדה מתה אמה, אז הובאה היתומה הקטנה לבית אבי אמה הגאון האמיתי ר' הירש חריף העללער ב' טיב גיטין, ותחת השגחת אשתו הרבנית היא אם אמה, וכשהגיעה לפרקה כן

הק' יעקב ישעיי רייך Reich מליסקא "Lisko" (הוא חתם שם עוד כמה פעמים). הרי לנו עדות מקורית שהיה לו חתן בשם יעקב ישעיי, כן נודע לנו עיי"ז לראשונה שם משפחתו רייך, וכמו"כ נודע לנו עיי"ז שכבר היה נשוי בשנת תק"פ. ולפ"ז נראה שהיה נשוי לבתו הגדולה

היתה עצת המזוג זיווגים שהה"ג ר' שמעי' הלוי לעווי אב"ד נאמעסטא יקח אותה לו לאשה, אך עודנה בימי נעורי' היתה כשנתאלמנה, אז יצאה משם ותהי לרבני מו"ה מנחם ווייס במיאווה לאשה, ובסוף ימי חלדה היתה אצל בתה יחידתה בבית חתנה הרב אב"ד דמתא והניחה אחרי' שם טוב אשר קנתה ביראתה, בחכמתה, במעשי' הטובים ובמדותי' הנשגבות (הועתק מהקדמת נכדה רבי אהרן פישר (אביו של הגרי"י זללה"ה) לספר אביו רבי שלמה פישר 'קרבני לחמי', שם הועתקו גם נוסח מצבות הוריו, ומשם שאבנו רוב ככל הפרטים דלעיל).

עוד יצויין שהגר"ש סופר בחוט המשולש דף כ: בהערה, מספר שכשהציעו להכת'ס עבור בנו הנגיד רבי יעקב עקיבא ממיאווה את השידוך עם זוגתו מלכה בת הגביר ר' שמואל ווייס ממיאווה, שמח בזה מאוד כי היא נכדת [בת בתה של] הגאון מו"ה נטע ברוידא אב"ד שוסבורג בנו של ר' מרדכי ברוידא, אשר היה זקני החת"ס אוהב לו מאח, עכ"ל. רבי שמואל ווייס היה אחיו של רבי מנחם ווייס הנ"ל [כך רשום בספר אהל מועד - אהל יוסף (תרמ"ב) ברשימת דמי קדימה במיאווה]. בחידושי ושו"ת מהר"ם ברוידא מהרב אב"ד מיאווה הנדפס בשנת תרס"ח, מופיע ר' שמואל ווייס מיאווה ז"ל ור' מנחם ווייס מיאווה בברכת החיים, וכן מופיע שם גם ר' שלמה פישר בין המנויים. אך צ"ע כי אשתו של ר' מנחם – מרת דבורה - נלב"ע בשנת תר"ס בקארלסבורג, ואולי ר' מנחם זה הוא בנו של ר' שמואל וכד' ולא אחיו, או נאמר שמחמת זקנותה או זקנותו עברה לדור בבית בתה עוד בחיי בעלה.

טרם נביא את מה שמצאנו עוד ביחסי צאצאי החת"ס לצאצאי הרבנית, ע"פ המבואר לעיל מבצבצת מאליה תמיהא גדולה, שהרי צוין על קבר מרת דבורה שנתאלמנה בימי נערותה מבעלה רבי שמעי' לעווי, (כפי שמוסר הגר"ז קינסטליכר, את רבי שמעי' לעווי מצאנו חתום על מכתבים ומסמכים בנאמעסטא בין השנים תרי"ד-תרכ"ד ובשנת תרכ"ו כבר מצאנו שם את מ"מ הגר"ר בער דושינסקיא), א"כ אינו מסתבר שנישאת לפני שנת ת"ר, מה גם שבתה שרה גיטל נישאה לר' שלמה פישר שנולד בשנת תרי"ב (כפי שכתב בנו רבי אהרן בהקדמתו לספר קרבני לחמי). ואם כנים הדברים נמצא שבעת שנשא החת"ס את אלמנת רבי הירש חריף היתה אצלה נכדתה בת בתה טרם נישואיה ונתגדלה בבית החת"ס, ולכאורה היתה צריכה להיות מוזכרת בכתבים או ברישומי הקהילה אם בחייו או לאחר פטירתו, וכן במפקדים שהתקיימו בפ"ב הנמצאים עד היום. ולפלא שלא מוצאים אותה בשום מקום. או נאמר שעברה אז לגור בבית דודתה שהיתה נשואה לרבי אברהם יצחק וויינבערגער זצ"ל אב"ד קליינורדיין שאז היה עדיין אב"ד פרייטשטאט וכנ"ל.

והנה מהרא"י הנ"ל נולד בערב יוה"כ פ תקס"ה כפי שכ' בצוואתו המובאת בהקדמת המסדר מלל לאברהם, הרי שהיה כבן ל' בעת נישואי החת"ס עם חמותו, וזאת כבר ראינו לעיל שגיסו הבחור המופלג כ"ה מענדל הי' עכ"פ תקופה מסוימת אצלו, וא"כ

אפשרי הדבר שבעת שנישאה הרבנית להחת"ס עברה גם נכדתה לגור בבית דודתה אחות אמה אשת מהרא"י בפ"ש. אמנם יש להעיר שעל מצבתה כתוב שנתגדלה אצל זקנתה אם אמה, ומזה משמע שעיקר גידולה היה אצל זקנתה ולא זקינה, ואם עברה לבית דודתה למה לא ציינו זאת על מצבתה, ואי משום מה שנתגדלה אצלה קודם שנשאת לחת"ס, היה צריך לכתוב שנתגדלה אצל זקינה. ובזה קצת ראייה שנתגדלה אצל זקנתה בבית החת"ס. וממה שכאמור לא מצאנו שום רמז ליתומה זו שגדלה בבית החת"ס, אולי נוכל לשער שאחר פטירת החת"ס עברה גם היא לדור בבית חתנה וחזרה לגדל את נכדתה זו, ולכן ציינו שגדלה אצל אם אמה, כי אצלה היה עיקר גידולה, חוץ מאותם ד' שנים שהיתה נשואה לחת"ס.

כמו"כ כאמור אצל בן הרבנית, ר' מענדל, מצאנו שהחת"ס התעסק בנישואיו, ואילו אצלה לא הגיע אלינו שום ידיעה על כך. אמנם אפשרי שהיה זה אחר פטירת החת"ס, ולא ידוע כאמור אם דרה בפ"ב והכת"ס סייע בעדם, או שעברה עם זקנתה לפ"ש ולאחמ"כ לקר"ו.

אמנם יש לציין דבר פלא שדווקא אצל יתומה זו מצאנו שנקשרה במשפחת החת"ס וצאצאיו יותר משאר צאצאי הרבנית, בראשונה נציין את מה שבעלה עלה לכהן ברבנות נאמעסטא בצעירותו ממש (שהרי אחר עשר שנות רבנותו לפחות עדיין כתבו עליה ע"ג מצבתה שנתאלמנה ממנו "בימי נעוריה"), ואפשר שיש בזה ראייה מסוימת שהכת"ס פרס חסותו על גיסו חורגו ואפשר שהוא היה זה שהשיאה ואף דאג לו למשרת הרבנות כמי שנשא את בתו (נכדתו) חורגתו של החת"ס שנתגדלה בביתו, אך עדיין אינו מוכרח שאפשר שדאג לה גם מצד עצם היותה נכדת אשת החת"ס.

מעניין גם לציין שממלא מקומו ברבנות נאמעסטא היה רבי דב בער דושינסקיא חתן רבי אברהם יחזקאל רייך, ויתכן שהי' קרבת משפחה בינו ולבין רבי שמעיה לעווי, שכאמור חותנו היה רבי יעקב ישעי' רייך, ואולי לכן הי' יורשו ברבנות.

יותר מזה, כפי שכבר כתבנו שלאחר פטירת בעלה הראשון 'בימי נעוריה', נישאה לרבי מנחם ווייס ממיאווה, שאחיו רבי שמואל ווייס (זקנם של הגר"ש הלוי וואזנער זצ"ל שאף היה קרוי על שמו, והגר"ד נתן געשטעטנער זצ"ל), הי' מחותנו של הכת"ס, חותן בנו רבי יעקב עקיבא סופר. היא נתאלמנה כאמור אחר שנת תרכ"ד, הרי שנישאה שנית לאחר שכבר היו מחותנים עם הכת"ס, שכן נישואי ר' יעקב עקיבא היה בשנת תר"כ (כפי שהעירני ר"ז קינסטליכר), ואפשר שיד הכת"ס הי' גם בשידוך זה.

עוד עולה מהנ"ל שרבי שלמה פישר נשא את אשתו במיאווה בהיותה בבית אביה חורגה רבי מנחם ווייס, והרי רבי שלמה פישר היה מתלמידי הכת"ס, אמנם לרבו לא היה יד בשידוך זה, שהרי הכת"ס נלב"ע בשנת תרל"ב קודם נישואי רבי שלמה.

אך אפשרי שקשרי המשפחה גרמו לכך שידבקו עצמם בתלמיד הכת"ס, מה גם שאביו של רבי שלמה, הוא הגה"צ רבי אהרן פישר (חתן רבי וואלף אויסטערליץ ראב"ד אייזנשטאט) היה תלמיד החת"ס, ונלב"ע בשנת תרמ"ט, כך שעדיין היה בחיי חיותו בעת שבנו נשא את נכדתו חורגתו של החת"ס.

סימוכין לכך שרבי שלמה נשא את אשתו במיאווה נמצא גם בכתבי רבי שלמה בעצמו (בתל' תלפיות משנת תרס"ז מחברת ט"ז עמ' 124), רבי שלמה מעיד שם שבהיותו בהאמבורג לפני עשרים שנה, דהיינו בשנת תרמ"ז, היו שולחים לו (מבית חותנו חורגו רבי מנחם ווייס) עופות שחוטים (ומעיד שם על מסורת עופות בפולמוס הגדול על תרנגולות מזן מסוים שנהגו בו היתר במיאווה, אך מהר"א שטערן אב"ד האמבורג נהג בו איסור, עיי"ש).

1.

סיכום תולדותיה והפרטים הידועים והלא ידועים אודותיה

א. שמה היה חיה.

ב. מה שהי' מקובל שאביה היה רבי חיים ויינרב מראווה אינו נכון, ובפרט שלפי מה שנתברר שאשת רצ"ה חריף שמה חיה, והרי זה כשם אשתו של רבי חיים ויינרב. ולפי"ז עדיין לוטה בערפל מי היו הוריה.

ג. ידוע לנו על ב' בנות ובן מבעלה הגדול הגר"צ חריף.

הבן רבי מנחם דוב כמוזכר למעלה נשא בחיי החת"ס את בת הגרש"ז פערלשטיין אבד"ק אונסדורף.

הבת הגדולה שמה לא ידוע ונישאה לרבי יעקב ישעי' רייך לא יאחר משנת תק"פ ונלב"ע בעת פטירת בתה יחידתה דבורה שנתגדלה בבית זקנה הגר"צ חריף, ואח"כ כפי הנראה גדלה בבית החת"ס. דבורה זו נישאה לרבי שמעיה לעווי אבד"ק נאמעסטא שנלב"ע בצעירותו, ולא ידוע אם נישאה אליו בחיי החת"ס או בחיי הכת"ס. יותר נראה שהיה זה בחיי הכת"ס, שכן נתאלמנה בשנת תרכ"ד לערך, וכתבו ע"ג מצבתה שנתאלמנה בצעירותה. לאחר פטירתו נישאה לרבי מנחם ווייס ממיאווה, ולעת זקנותה דרה בבית בתה יחידתה מ' שרה גיטל שנישאה לרבי שלמה פישר אבד"ק קארלסבורג ותלמיד הכת"ס, בהגה"צ רבי אהרן תלמיד החת"ס.

הבת הצעירה כנראה, היתה הרבנית סעריל' אשת מהרא"י וו"ב אבד"ק קו"ד, שאחר נישואי חמותו להחת"ס נתקרב אליו ביותר וכן"ל בארוכה. מהרא"י וו"ב נולד בשנת תקס"ה ונלב"ע בשנת תרמ"ה כמצויין בראש ספרו מלל לאברהם.

ד. תאריך ומקום פטירתה לוט בערפל כמו גם מקום מגוריה אחר פטירת החת"ס, כן לא ידוע שם בתה ופרטים על בעלה רבי יעקב ישעי' רייך ומה עלה בגורלו אחר התאלמנותו, ועל בעל נכדתה רבי שמעיה לעווי אבד"ק נאמעסטא.

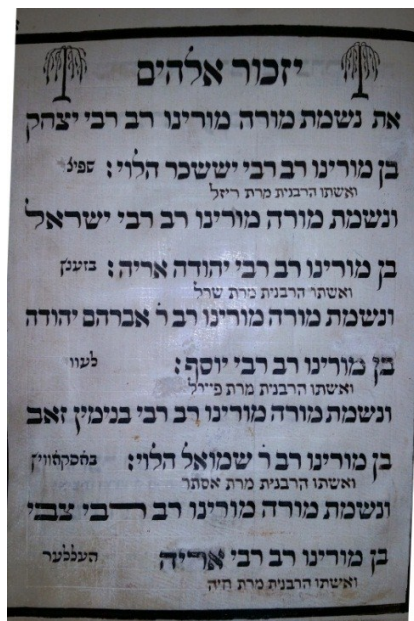
בשולי המאמר / עוד על צאצאי רבי צבי הרש חריף

זיווגו השלישי של החת"ס ואלמנת רצ"ה חריף

כפי שנתברר במאמר למעלה שמה 'חיה', עפ"י פנקס הזכרת נשמות של נשות רבני באניהאד. מהר"ר ראובן הלוי נעמעש קבלנו גם צילום עמוד מפנקס הזכרת נשמות של רבני באניהאד משנת תר"ד, וגם שם רשום: "...ונשמת מורה מוריני רב רבי צבי בן מוריני רב רבי אריה העללער ואשתו הרבנית מרת חיה".

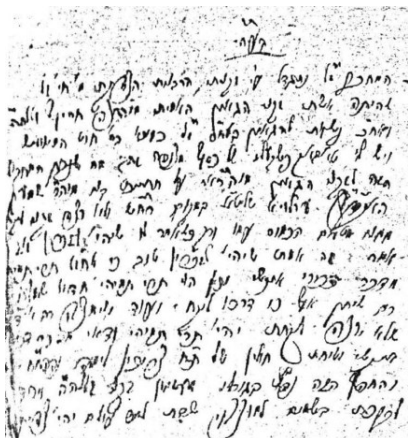
דבר זה הי' ידוע גם במשפחה, כפי שנראה מעובדא נפלאה שהעלה על הכתב, על כריכת ספר כתב סופר, רבי מנחם מענדל שווארץ-שפירא מדראגמירעשט מח"ס מאזני צדק וש"א"ס (בן בתו של מהרא"י ויינברגר אב"ד קליינווארדיין חתנו של רצ"ה חריף. ותשר"ח לנכדו הרב יעקב וואלף שווארץ מברוקלין):

"המחבר ז"ל [הכתב סופר] נתגדל(?) ע"י זקינתי הרבנית הצדקת מ' ח' ז"ל שהיתה

מפנקס הזכרת נשמות בבניהאד

אשת זקני הגאון האמיתי מוהרצ"ה חריף זללה"ה, ואח"כ נשאת להגאון בעח"ס ז"ל, כמובא בס' חוט המשולש. ויש לי טאבאק פישקעלי [קופסת טאבאק] של כסף מצופה זהב מה שנתן המחבר הזה לזקני הגאון מוהרא"י [וויינברגר] על חתונת בנו מוה"ר שמעון [סופר] האבדק"ק ערלויא שליט"א [שהי' בקליינווארדיין] במקום רח"ש, ולא רצה זקני ליקח ממנו מטעם הכמוס עמו, ורק כשאמר לו שיהי' לזכרון טוב אמר זה אמת שיהי' לזכרון טוב, כי אחז"ל תרי תמיהי מדכרי דכירי אינשי, וכאן הוי תרי תמיהי, חדא שימצא רב שיתן אף כי דרכו

כת"י רמ"מ שווארץ-שפירא מדראגמירעשט

ליקח, ועוד שימצא רב אחד שלא ירצה לקחת, יהי' תרי תמיהי ודאי מדכרי דכירי אינשי, ושיחת חולין של ת"ח צריכין לימוד ודפח"ח. והחפץ הזה נפל בגורלי מעזבון זקני זללה"ה ויחד[תיו] לברכת בשמים למוצאי שבת. לזכר עולם יהי' צדיק". [וראה גירסא אחרת בספר זכרנו לחיים (יאקאבאוויטש) עמ' קלד].

רבי שמעי' הלוי לעווי אב"ד נאמעסטא

כפי מה שנתברר במאמר למעלה, זוגתו מרת דבורה היתה בת רבי יעקב ישעי' רייך, ואמה, בת רבי צבי הרש חריף, נפטרה ביום הולדה ונתגדלה בבית זקינה רצ"ה חריף. כשנתאלמנה מרת דבורה מבעלה רבי שמעי', נישאה לרבי מנחם ווייס. - הר"ר תומר ברונר הסב בימים האחרונים את תשומת לבי לכמה רישומים רשמיים אודות רבי שמעי' ובני ביתו.

ברישום (או מפקד) משנת 850 (תר"י) נזכרים בנאמעסטא: שימון לעווי (שמו הלועזי של רבי שמעי') רב בנאמעסטא יליד 810 (תק"ע), אשתו השניה נעטי לעווי ילידת 829 (תקפ"ט), בנו מזיווגו הראשון מאקס לעווי יליד 6 אוקטובר 836 (כ"ה תשרי תקצ"ז).

לפי הנ"ל שמרת דבורה התאלמנה מרבי שמעי', הרי לכאורה 'נעטי' (בשמה הלועזי) אשתו השניה של רבי שמעי' היא מרת דבורה, שנולדה לפי זה בשנת תקפ"ט, וגדלה מעת לידתה אצל זקינה רצ"ה חריף שנפטרה בשנת תקצ"ה. ו"בתה יחידתה" מרת שרה גיטל היתה אשת רבי שלמה פישר אב"ד קארלסבורג.

אלא שנמצא רישום נישואין במאטריקל פרשבורג: ביום כ"ב סיון תרל"א נשא בפרשבורג הב' לאופולד דייטשמן יליד רייכענוי בוהמיה בן 26 סוחר בפעסט בן נאטאן דייטשמן מרייכענוי את הבתולה טערעזע לעווי ילידת ו' נאמעסטא בת 20 וגרה שם, בתם של שימון לעווי רב וארנסיטנה לעווי (השושבינים: איגנאץ דייטשמן ולאופולד בייערסדארף. מסדר קידושין [הרב"ד] רבי נ[טע] ו[ואלף] ליבער).

חתונה זו נרשמה משום מה גם במאטריקל הנישואין של קהלת שטאמפי (אמנם צוין שהחתונה התקיימה בפרשבורג) עם שינויים והוספות אלו: גיל החתן 32. אם החתן אנה. גיל הכלה 18. אם הכלה נעטי לבית בייערסדארף (השושבינים לאופולד בייערסדארף ומוריץ דייטשמן. מסדר קידושין לאזאר [רבי אליעזר] וינטער רב [בשטאמפי]).

הכלה נולדה בשנת תרי"א/תר"ג לערך [דהיינו לאחר המפקד הנ"ל בשנת תרי"י], אלא שאמה 'נעטי' (ארנסטינה) לפי הנ"ל היא לבית בייערסדארף, ולא רייך כפי שם משפחתו של רבי יעקב ישעי'. כן לפי זה מ' שרה גיטל פישר אינה בת יחידה להוריה. האם היה לרבי שמעי' גם זיווג שלישי, והיא היתה מרת דבורה נכדת רצ"ה חריף.

כדי לפתור את התעלומה הסתייענו בפנקסי המאטריקל של קהלת נאמעסטא (את הצילומים קבלנו מהנ"ל וממתן שגב-פרנק, תשוח"ל. מה שנמצא הוא: לידות משנת תר"י והלאה, פטירות משנת תר"א, נישואין מתחיל רק משנת תרמ"ו).

ואכן מצאנו את לידת הבת הנ"ל טערעזה בת שימון לעווי הרב ונעטי לבית בייערסדארף ביום 16 מאי 852 (תר"ב) וכן לידת בן בשם יאקאב (בשמו הלועזי) ביום 17 ספטמבר 854 (תר"ד).

ימים ספורים לאחר לידת הבן נפטרה האם, נעטי לעווי ילידת נוישטאטל (עיר-חדש, נאוואמעסטא), ביום 24 ספטמבר 854 (=ב' דר"ה תרט"ו) בגיל 26 ונקברה בנאמעסטא.

[כאמור אחד השושבינים בנישואי הבת היתומה של שימון ונעטי לעווי לבית בייערסדארף היה לאופולד בייערסדארף. בהקשר לזה העירני מתן שגב-פרנק, שבנאוואמעסטא היה גר לאופולד ליב באיירסדורף (נולד 799 לערך, נפטר אחרי 869, תרכ"ט) ואשתו יוזפינה ציפערל לבית דויטשמאן (נולדה בשנת 801 ב-Hořice, Hradec Kralove שבצ'כיה, נפטרה ח' תמוז תרל"ו בנובה מסטו נאד ואהום). אין לו ספק שהוא היה השושבין בנישואין הנ"ל, וסביר להניח שנעטי היתה בתם, אלא שידוע לו על שבעה ילדים של הזוג, שנולדו בין השנים 822-841 (תקפ"ב-תר"א) ולא כוללים את ארנסטינה/נעטי לעווי].

לאחר פטירתה נשא רבי שמעי' עוד זיווג (שלישי), כך עולה מרישום פטירתו שם: שימון לעווי, הרב, יליד נאמעסטא, נפטר כנשוי ביום 26 אוקטובר 865 (=ו' חשון תרכ"ו) בגיל 62 ונקבר בנאמעסטא. ולפי הנ"ל זאת היתה מרת דבורה נכדת רצ"ה חריף, ונולדה להם בת יחידה הרבנית שרה גיטל (לא מצאתי לע"ע את רישום לידתה בנאמעסטא), שנישאה לרבי שלמה פישר.

רבי מנחם דוב העלער אב"ד אלמאשד

כפי שכתב במאמר למעלה הוא אכן היה בן יחיד לאביו רצ"ה חריף, וכפי שעולה ממכתבו של רבי יעקב מאיר צבי פרידלנדר אב"ד שוראן (צילום המכתב בקונטרס תולדות עזרא (צורף) עמ' 4) אל רבו רצ"ה חריף בשנת תקצ"ג: "ד"ש לחתנו התו' האברך המופלג מו"ה יוסף נ"י [עליו ראה להלן] ובנו היחידי היניק וחכים הבח' מענדל שי' ולכל הנלוים אליהם".

במאמר למעלה מתברר שהוא נשא בשנת תקצ"ט את מרת רבקה בת רבי שלמה זלמן פרלשטיין אב"ד אונסדארף. ובצדק ציין במאמר שזה חידוש שלא היה ידוע עד כה, ומעלה השערה שכנראה לא זכה להיבנות ממנה ונשא זיווג נוסף. - אכן מצאתי מי שמעתיק (בצורה לא מושלמת) שמרת רבקה נישאה בשנת תר"ד עם יעקב נח יליד שארוש בן פנחס מלך. [מסתבר שהמדובר ברבי יעקב נח עלאוויטש אב"ד בלאזשוב אבי רבי פנחס אלימלך עלאוויטש שנפטר במיהאלאוויץ ל' כסלו תרפ"ח]. כך שמוכן שלא הי' ידוע חיתון זה של רבי מנחם דוב, שכן נתפרדה החבילה.

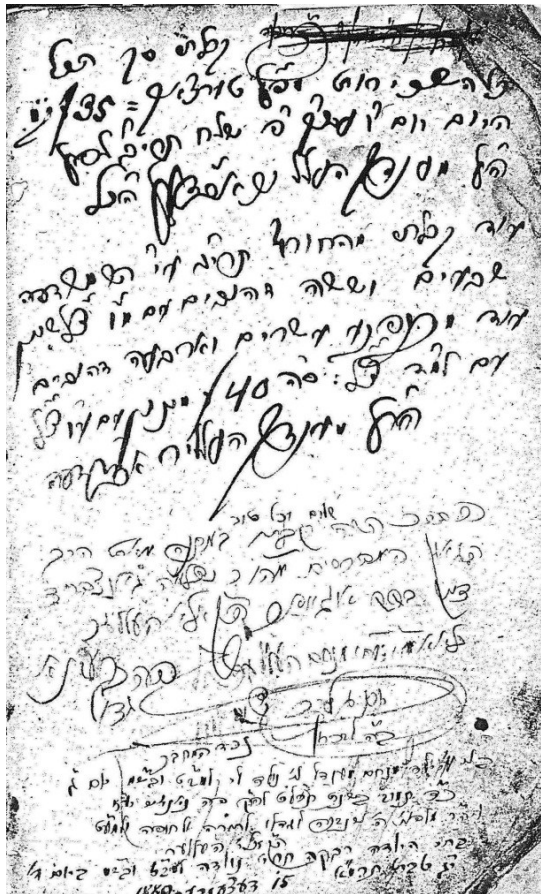
אודות מקום כהונתו ברבנות של רבי מנחם דוב. מה שהיה ידוע שהיה אב"ד דקהלת אלמאשד, כן כתבו כל המקורות המזכירים את שמו. אמנם שרד כרך כת"י מרצ"ה חריף (שממנו נדפס ספרו תפוחי זהב שנזכר למעלה) והיה ברשותו של רבי

מנחם דוב ואף הוסיף הרבה מחידושייו הוא. ומתוך רישומיו שם בראש הכת"י עולה שכיחן גם כרבה של טערצאל:

"קבלתי סך הכל כל השכירות מפ"ק טערצאל 35 ... היום יום ו' עש"ק פ' שלח תרי"ב לפ"ק. הק' מענדל העלליר אבדק"ק הנ"ל.

"עוד קבלתי מהחורף תרי"ג ע"י השמש דפה שבעים וששה זהובים עם מ"ו צ"ל שיין עוד ... עשרים וארבעה זהובים עם למ"ד צ"ל, ס"ה 40 מינץ עם ע"ו צ"ל. הק' מענדל העלליר אב"ד דפה".

ומה שמובא במאורי גליציה (ח"ב עמ' 655) שלאחר כהונתו באלמאשד גר בבעלז, כבר העירו בעלי זכרון 29 עמ' ד, שבהקדמת שו"ת בית שערים חאו"ח לרבי עמרם בלום מובא: לאחר חתונתו ישב [רבי עמרם] איזה שנים בק"ק אלמאשד... ולא מש

כת"י רבי מענדל העליר ובנו רבי אלי'

מתוך האוהל של תורה ואוהלות דרבנן הלא המה הגאון אב"ד דשם מר"ה מנחם מענדל זצ"ל בן גאון ר' הרש חריף... וכאשר נפטר הגאון ר"מ מענדל הנ"ל שמו קהל אלמאשד עיניהם בו...".

כן כתב גם ב-Magyar Rabbik (רבני הונגריה' לר"מ שטיין, ח"ג עמ' 129), שכיחן באלמאשד בשנות 858 (תרי"ח). ובשם הגדולים מא"ה בערכו כתב שנפטר בשנת תרי"ח, כנראה על פי מה שרושמי תולדות ממלא מקומו באלמאשד רבי עמרם בלום מציינים שעלה על הרבנות שם בשנת תרי"ח. ו'במקורות לקורות ישראל' (עמ' 49)

כתב שנפטר בשנת תר"ט. עכ"פ נפטר זמן ניכר לפני שנת תרכ"ה (שאז יצא לאור ספר תפוחי זהב לאביו, ראה שם בהקדמת המסדר. וכנראה כבר לפני שנת תרכ"ב, תאריך שמציין המסדר בסוה"ס שסיים את עריכת הספר).

מעניין לציין שבאותו עמוד בכת"י הנ"ל ישנם רישומים מבנו שלא נודע לנו ממנו לע"ע ממקור אחר:

"הספר [=הכת"י] הזה קבלתי במתנה מאת הרב הגאון המפורסם מהו' ר' שלמה גאנצפריד דיין בק"ק אונגוואר [תלמיד רצ"ה חריף]. הק' אלי' העלליר בלאאמ"ו מהו' מנחם העלליר זצ"ל פה ברעזנא גדול יום ג' ... נכד המחבר.

"בני הילד מענדל נ"י נולד לי למז"ט ובש"י.. יום ג' כ"ד תמוז בשנת תרל"ט לפ"ק פה נאנאש יע"א. יה"ר מלפני ה' שנזכה לגדלו לתורה ולחופה ולמע"ט. הק' אלי' העלליר.

"בתי הילדה רבקה תחי' נולדה למז"ט ובש"י... ביום ד' י"ג טבת תרמ"א."

כעת בעת גמר עריכת המאמר מסר לנו הרב שב"י סיימון הפרטים דלהלן. במאטריקל הפטירות של אלמאשד נמצא רישום פטירת רבי מענדל העלער: עמנואל העלער יליד אונגוואר, ראבינער, נפטר כנשוי בגיל 38 באלמאשד בתאריך 7 אוגוסט 858 (=שב"ק כ"ז אב תר"ח) ונקבר שם.

כן אודות בנו ר' אלי' העלער הנ"ל, יש רישום מנישואיו בנאנאש: אליאש העלער יליד אלמאשד (טיסא-ליק) 856 (תרט"ז), בנם של עמנואל ורעבעקה, נשא בתאריך 13 מרץ 878 (תרל"ח) את בילא (בעטי) גליקליך ילידת נאנאש 26 מרץ 860 (תר"כ) בת איזאק וקאטא לבית קליין. מזיווג זה נולד לו כאמור בנו מענדל (עמנואל) על שם אביו [נהרג עקה"ש בשנת תש"ד] ובתו רבקה (רעבעקה) על שם אמו [נפטרה בנאנאש 20 יוני 884 (כ"ז סיון תרמ"ד)]. חדשים ספורים לאחר הלידה נפטרה האם בנאנאש בתאריך 22 יולי 881 (כ"ה תמוז תרמ"א).

לאחר שהתאלמן נשא רבי אלי' בנאנאש בתאריך 6 ספטמבר 881 (י"ב אלול תרמ"א) את רוזי שווארץ ילידת 863 (תרכ"ג) בנאנאש, בתם של יאקאב ופעפי לבית גליקליך. [כנראה ממשפחת אשתו הראשונה]. מזיווג זה נולד לו בנאנאש בתו פעפי בתאריך 10 אפריל 883 (תרמ"ג). לא ארכו לו הימים גם עם זיווגו השני והוא נפטר בנאנאש בדמי ימיו ב-5 יולי 884 (שב"ק י"ב תמוז תרמ"ד). [עפ"י מאטריקל הפטירות בנאנאש].

רבי יוסף הלוי נעבענצאהל מאונגוואר

כפי שהובא למעלה שרימ"צ פרידלנדר מזכיר במכתבו משנת תקצ"ג חתן של רצ"ה חריף: "התו' האברך המופלג מו"ה יוסף נ"י", הרי יש להוסיף בת נוספת של רצ"ה חריף מלבד ב' הבנות הנזכרות למעלה במאמר, והיא מרת מינדל אשת רבי יוסף ב"ר

עקיבא יהודה הלוי נעבענצאהל, שנפטר באונגוואר ביום י"ט סיון תרמ"ה. צילום ונוסח מצבתו ב'עלי זכרון' 25 עמ' כו. ועל בנו ר' אברהם חתנו של רבי יצחק נתן ליפשיץ אב"ד סאנטוב, ראה שם עמ' כג.

צאצאו ר' ראובן הלוי נעמעש מסר לנו קצת פרטים עליהם וצאצאיהם:

בצנזוס של אונגוואר בשנת 848 (תר"ח) נפקד שמה של מ' מינדל בין בני המשפחה. נמנו האב יוסף נעבענצאהל בן 36, הבנים אברהם (16), יצחק (14), ישראל (9), ומשה (5), והבנות סאלי (11) ודינה (3). מאידך מצאתי כי לר' יוסף ומינדל (Mina Heller) נולד בן בשם ישוע (Jeshia), ביום 20 אפריל 1851 (תרל"א), לכן זה עדיין בגדר תעלומה: למה היא לא נזכרת בצנזוס?

לר' יוסף נעבענצאהל היתה אשה שניה, פיגא נעבענצאהל (נולדה Fani Marmorstein), שנפטרה ביום כ"ו חשוון תרמ"ה (14 נובמבר 1884), בגיל 69, ונקברה גם היא בבית הקברות באונגוואר (מקום קברה מצוין בפנקס בית הקברות עמ' 77). לא מצאתי רישומים שמציינים כי היו להם ילדים, כך שאולי התחתנו בגיל מאוחר.

הנה מה שאני יודע על מקצת הילדים של יוסף ומינדל נעבענצאהל:

1. בנם ר' אברהם (Adolf) הלוי נעבענצאהל הנזכר למעלה. נפטר בבודאפעסט 30 ספטמבר 900 (ז' תשרי תרס"א) בן 71, אלמנתו Fani ליפשיץ ילידת אויהעל(!)

נפטרה בבודאפעסט 9 אפריל 906 (י"ד ניסן תרס"ו) בת 72. היו להם 9 ילדים: רוזה (Róza), הערמין (Hermin), רעגינה (Regina), פאולה (Paula), לאורה (Laura), מרגיט (Margit), אייווה (Éva), איגנץ (Ignac), ויענו (Jenő). (Jenő ו-Ignac שינו את שם משפחתם מנעבענצאהל לנעמעש), כולם נולדו באונגוואר.

2. בנם ר' יצחק (Ignac) הלוי נעבענצאהל. אבי ר' מנחם (Mano) שנפטר בשנת תש"ה ונקבר בבית העלמין האורטודוקסי בבודפשט. על מצבתו נחקק: פ"נ / הרבני המופלג בתורה ויראה / חכם ועניו חרוץ ושנון נאה דורש ומקים / בן מוה"ר יצחק הלוי / נכד הטיב גיטין / נפטר בש"ט כ"ז שבט תש"ה / לפ"ק / וש"א ליבא / תנצ"ב'ה' / ונרשם פה למזכרת עולם / בנו מו"ה דוד ע"ה / שנהרג עקד"ה בשנת תש"ה / לפ"ק / ה'יד'. בנו של ר' מנחם, ר' יקותיאל זלמן נעבענצאהל (יליד תרע"ו),

היה גר בבני ברק, ונפטר ביום כ"ה טבת תש"ס.

3. בנם ר' ישראל הלוי נעבענצאהל. נפטר כ"ח סיון תרע"ד ונקבר באונגוואר לא רחוק מאביו. על מצבתו נחקק: פ'נ' / ישראל עושה חיל חיילים לתורה / שמח בחלקו ובמתת גורלו / רוב זמנו הקדיש לתורה ומעט למלאכתו / אדוק בדרכי רבותיו הקד' ה' מעורר / לשיח מתהלכותיהם היתה השתעשעו / ה"ה הרב המופלג בתורה וביראה טהורה / מהו' ישראל ע"ה / בן ה'המ' הנגיד מר"ה יוסף הלוי ז"ל / נעבענצאהל / ולאמו הצדיקית מרת מינדל ע"ה / בתו של רב האי גאון המפורסים הנקרא בפי כל / ר' הערשלי חריף זצ"ל / אשר ה' אב"ד דק"ק פה ולבסו' באובן ישן / נפטר בש"ט כח סיון שנת תרעד לפ"ק / ת'נ'צ'ב'ה'.

אלמנתו מרת הענא חיה (Hani) בת ר' מרדכי כהן מליסקא (Liszka), נפטרה כ' ניסן תרפ"ו, וגם היא נקברה באונגוואר. על מצבתה נחרט: פ"נ / האשה החשובה והצנועה במעשיה / ערכה

בבוקר ובערב בבכי תפילותיה / נשים צדקניות היו חברותי' ושעשועיה / את רצון בעלה עשתה בתבונותיה / חיה יותר מפ' / חיה יותר מפ'

שנים ותעש בחפץ כפיה / אשה יראת ה' ד' היא תתהלל / מרת / הענא חיה / בת מוקיר רבנן מר"ה מרדכי הכהן ז"ל / אשת הר"המ' מר"ה ישראל הלוי ז"ל / נעבענצאהל / נפטרה בש"ט ד' דחווה"מ פסח כ' ניסן / ת'ר'פ"ו לפ"ק / ת'נ'צ'ב'ה' /

היו להם 4 ילדים: מינה (Mina), מרדכי [נעמעש] (Márkus), סבא שלי, ששינה בשנת 902 את שם משפחתו לנעמעש (Nemes), משה לייב, והילדה (Hilda). מינה התחתנה להענריק (Henrik), בערגער, עברה לעיר גראסווארדיין (Nagyvárad), ומעולם לא

שמעו שוב ממנה. משה לייב והילדה נספו בשואה. (למשה לייב היה נכדה ששרדה והיתה גרה במרכז שפירא, נפטרה בשנת 2014. אולי הוא הנזכר בשמות הפרענעמעראנטען בספר דובב שפתי ישנים (תרפ"ט), בסערעדנא, מ' משה ליב נעבענצאהל). לסבי מרדכי היו שני בנים: יוסף (László József, אבי) ואברהם ראובן (Richárd), אשר נספה בשואה.

4. בנם ר' משה (Mor) הלוי נעבענצאהל. אשתו Johanna (נולדה Grünbaum). נפטר כ"ו אב תר"פ (920) באונגוואר ונקבר שם (מקום קברו צוין בפנקס הקברות עמ' 41). בשמות הפרענעמעראנטען בספר פני יצחק לדודו רא"י ויינבערגער הוא נזכר באונגוואר "מה"ו משה נעבענצאהל" יחד עם אחיו "מה"ו ישראל נעבענצאהל".

5. בתם מ' רחל. נפטרה בדמי ימיה בשנת תרכ"ט ונקברה באונגוואר. על מצבתה נחקק: פ'נ' / רכה וענוגה בשנים / חטף לי המות אשת נעורים / לעת בוקר מתה עלי / רחל / בת מ' יוסף נעבענצאהל / ביום ב' שבט ת'ר"כט' / לפ"ק / ת'נ'צ'ב'ה'.

המצבה על קברו של רצ"ה חריף שהועבר מאויבן-ישן לביה"ח האורטודוקסי בפעסט

הרב יוסף נתן שאול בר"י וסרמן
מכון על אבותם, בני ברק

הג"ר אהרן בער זצ"ל מטרעביטש-אונגוואר-ירושלים ממייסדי שכונת בתי מחסה וכולל שומרי החומות

במאמר אשר לפנינו ננסה בס"ד לחקור ולברר עד כמה שידינו משגת על קורות חייו של זקני הג"ר אהרן בער זצ"ל, זקנים של משפחת אייזנבאך - שאטלאנד, ובס"ד בסיכומי נגיע לחידושים וגילויים מפליגים שלא היו ידועים עד כה, בתפלה לה' שנגיע לחקר האמת.

ראשית נביא את הפרטים הידועים עד עתה וכפי שליקטנו מכמה ספרים (חלקת מחוקק, תולדות חכמי ירושלים, הגאון שנשכח, דרשות הרא"ש, פנקס המוהל להחת"ס ועוד), לאחמ"כ נציג את הפרטים שעדיין לא נתלבנו עד כה, וננסה למצוא בס"ד מענה ופתרון.

הג"ר אהרן בער זצ"ל בן ר' צבי מתושבי העיר טרעביטש במדינת מעהרן (מורביה) אשר היתה אז תחת ממשלת האוסטרו-הונגרית, כיום בצ'כיה (טשעכיי).

עלה לירושלים בשנת תרי"ז, ומיד החל בפעליו הגדולים למען רווחת עניי העיר בכלל ויוצאי מדינת הונגריה בפרט, שסבלו מעניות ודלות מחפירה. עד אז היו הדרכים לירושלים סגורות ומשובשות בגייסות המלחמה שהתרחשה בתקופה ההיא, הידועה בשם מלחמת קרים (תרי"ג-תרס"ז), ואי אפשר היה להעביר אליה כספים מארצות אירופה. עתה משנפתחו הדרכים ואפשר היה להעביר אליה כספים, חברו יחדיו כו"כ עסקנים יקרים נדיבי לב אשר החלו לפעול במרץ רב למען הבא רווח והצלה לתושביה, וביניהם היה ר' אהרן בער. תחילה ביזמת בניית שכונת בתי מחסה בסמוך להר ציון, ובה כשבעים דירות אשר התחלקו חציו ליוצאי הונגריה והשאר ליוצאי מדינות אחרות. ר' אהרן בער היה מגבאי הוועד למען בתי מחסה אשר עבדו במרץ רב להביא את הדבר לידי מעשה, טביעות אצבעותיו ניכרות היטב במכתבים שפרסם הוועד בעיתונים שיצאו לאור באותו תקופה (הלבנון, וחבצלת). כן ידיו לו רב בייסוד ובביסוס כולל אונגארן (מוכרת כהיום כ'כולל שומרי החומות'), וכל זה חוץ מפזרון ידיו אשר חילק מכספו הרב אשר הביא עמו לכל עני ונצרך.

מדוכא ביסורין נפטר לעולמו כשמונה שנים אחר עלייתו ארצה ביום י"א מנחם אב התרכ"ד, ונטמן בהר הזיתים בירושלים עיה"ק, השאיר אחריו את זוגתו וצאצאיו הרכים.

וכך חקוק על מצבתו:

בכו בכה על זה הגבר / אשר / במבחר ימיו נטמן בקבר, ה"ה / הרב הצדיק,
תמים היה בתורתו / ובאמונתו: עבד את קונו בכחו ואונו: / נודע בשערים שמו:

גודר גדר ועומד בפרץ / ועשה חסד
צדקה ומשפט כש"ת מו"ה / אהרן בער
מתושבי מק"ק / טרעביטש במדינת
מעהרען: המדוכא / ביסורין, והלך
למנוחות, ויודעיו ומכיריו / עזב לאנחות
בש"ק לעת מנחת ערב / י"א לחודש
מנחם אב תרכ"ד לפ"ק / ת.נ.צ.ב.ה.

ע"כ תולדות חייו כפי שנכתבו בספרים
ש"ל עד עתה, אך עדיין חסרים לנו ידיעות
רבות עליו ועל קורות ימי חייו, ובהן א)
האיך היה שמו ושם משפחתו? האם אהרן
שמו ומשפחתו בער? או אולי אהרן דב
(בער) שמו וכך גם שם משפחתו בער? או

אולי שמו אהרן בער ולו שם משפחה אחרת? ב) מה שם אמו? ג) בחתימותיו על
מכתבי וועד בתי מחסה חותם עצמו 'אהרן בער מאונגוואר', מאידך גיסא על מצבתו
נחקק מתושבי ק"ק טרעביטש, האם טרעביטש שבמדינת מורביה-צ'כיה מקור
מחצבתו או אולי אונגוואר שבהונגריה-אוקראינה? (כ-470 ק"מ מפרידות בין טרעביטש
לאונגוואר) ד) כמה היו שנות חייו? ה) מי היתה זוגתו? ו) כמה צאצאים היו לו ומה
שמותיהם וסדר לידתם?

בנסותי להתחקות אחרי המקורות של הפרטים שנכתבו בספרים האלו, עלו בידי
עוד כמה תהיות אשר תובעים הסבר מניח את הדעת וכדלהלן.

מתחילה נעתיק ממה שנרשם במפקד האוכלוסין הנקרא מפקדי מונטיפיורי, בשנת
תרכ"ו (שנתיים אחר פטירתו של ר' אהרן בער). המפקד נערך בפקודת השר הזכור
לטוב משה מונטיפיורי ע"ה, מטרתו העיקרית של המפקד היתה כדי לנסות לזהות
את צרכיהם המרובים של תושבי ארץ הקדושה ולעזור להם, מפקדים אלו שרדו
בס"ד עד היום, ובזכותם אפשר למצוא הרבה חומר היסטורי וביוגרפי על תושבי
אה"ק, ומשם המקור לקורות חייו בכמה מהספרים הנ"ל.

במפקד הנ"ל ב"לוח שמות האלמנות דק"ק אונגארן היושבות בעה"ק ירושלם",
נרשם: **שם האשה:** מ' מירל, **שם בעל האשה:** ר' אהרן בער, **שני חייה:** ל"ו, **עת**
בואה לאה"ק: שנת תרט"ז, **מקום מולדתה:** די' [=דיטא, משמעו כהנ"ל. דהיינו
שנולדה באונגוואר, זהה למוזכרת לפניה ברשימה].

ובהערה שם: "היתומים מבוארים בפ"ע בלוח היתו' [מים]". בלוח זה נרשמו ילדי ר'
אהרן בער כדלהלן: [1] **שם הילד:** יצחק, **שני חייו:** 12, **מקום מולדתו:** אונגוואר, **עת**
בואו לאה"ק: שנת תר"ז. [2] **שם הילד:** חוה, **שני חייו:** 8, **מקום מולדתה:** ירושלים

[illegible]

אך מה שכן תמוה הוא, שהרי יוצא לנו מרישום זה, שיש הבדלי גיל ניכרים לכאורה בין בתו הגדולה של ר' אהרן בער ה"ה מ' אסתר, לאחיה ר' יצחק, שהרי כאמור הוא

היה בשנת תרכ"ו רק בן 12, ואחותו מ' אסתר כבר היתה נשואה, ולא מצאנו שיש לאביהם עוד צאצאים ביניהם, וזה אומר דרשני!

ובס"ד כשהעמקנו חקר בנושא שלינו פנינים יקרים המאירים באור יקרות את כל הנושא, ראשית דרכינו שמענו מאחד מבני המשפחה ששמע מפי זקן אחד מבני משפחת בער, שהשיח לו שעל אחד מהבתים בבתי אונגארין בירושלים עיה"ק ניצב שלט הנצחה המורה שהבית הזה נתרם ע"י האשה מרת אסתר צוובנר לזכר בעלה ר' ישכר דב צוועבנער והוריה הם ר' אהרן בער ומרת יהודית, בבדיקה במקום נוכחנו לראות שהשלט הוסר מחמת שיפוצים ונאבד. אך נמצא העתק מהשלט בספר אבני זכרון שחיברו ר' פנחס גראייבסקי בשנת תרפ"ט, ועוסק בהעתקת מצבות ולוחות זכרון במקומות רבים באה"ק שאליו הגיע המחבר. [יש לשער שבזמנו היו בוודאי כאלו שהרימו גבה או שניים לנוכח רעיונו, אך ברבות השנים כשנאבד ונשכח הרבה זכרונות מן הדורות הקודמים ועל כל בדל של מידע נאחזים כבאבן יקרה, ספר זו בא מאוד לידי שימוש לחוקרים לסוגיהם אשר מוצאים בו ידיעות חשובות]. בחלקו הרביעי של הספר בפרק שמעתיק המחבר חלק מהלוחות שקבועים בבתי הונגריין (אות תרפב), השלט על בית פ"ז מספרת כדלהלן:

"תזכר זאת לדור נומער פ"ז הבית 'אהל אברהם' שבנתה האשה הכבודה מרת אסתר בת הר' כמוהר"ר אהרן בער ז"ל ואמה מרת יהודית ע"ה, לזכותה ולזכות בעלה המנוח יששכר בער בהגאון כמוהר"ר אברהם צוועבנער ז"ל ואמו מרת לאה ע"ה, בנתה שאחר אי"ש [=אריכות ימים ושנים] יהי' מחצית הבית להכולל ומחצית לטובת משפחתם הי"ו. הוחק לזכרון עולם בשנת תרס"ג לפ"ק, וצדקתם תעמוד להם עדי עד".

הרי ששם אמה היתה מ' יהודית, (מה שתואם את עדותו של הזקן הנ"ל שהיה לומד משניות באותו בית ביום היאצ"ט שלה, והעיד לפני שנים שכך היה כתוב שם. תשו"ח לש"ב הרב יעקב בר"ש שאטלאנד שליט"א). היוצא לנו שחוץ מזוג' מ' מירל אותה מצאנו במפקד מונטיפיורי, היה לר' אהרן בער לפני כן אשה בשם מ' יהודית, וממנה נולדה לו בתו מ' אסתר אשת ר' ישכר דב צוובנר הנ"ל.

זאת ועוד מסורת לנו במשפחתינו, שאמו של ר' יצחק בנו של ר' אהרן בער היתה שמה מ' שרה ב"ר זאב, ונפטרה ח' סיון תרי"ד, (לכאן' בשנת לידתו של בנה יצחק). כן זקיני ר' יצחק בער הנ"ל קרא שם לבתו שרה חיה, שרה ע"ש אמו והוסיף לה השם חיה כסגולה לאריכות ימים. וכן זקיני הרה"צ ר' חיים הערש אייזנבאך הנ"ל קרא לבנו ר' שלום זאב (ה"ה הגה"צ ר' וועלוול אייזנבאך זצ"ל), שלום על שם אבי אמו ר' שלום הכהן האלנדער, וזאב ע"ש אבי אסתר חותנו ר' זאב הנ"ל. ומסופר במשפחה שאם אביו (של ר' וועלוול) היה קוראת לו שלום, ואם אמו היתה קוראת לו זאב.

הרי שלפי כל הנ"ל היה לו לר' אהרן בער שלוש זיווגים: (א) מ' יהודית אמה של מרת אסתר צוובנר. (ב) מ' שרה ב"ר זאב, אמו של ר' יצחק בער. (ג) מ' מירל גיטל [עפ"י נוסח מצבתה הוספנו את השם גיטל שלא רשום במפקד הנ"ל] ב"ר דוד שיפמאן [עפ"י רשימות המשפחה. אין לנו עליהם פרטים נוספים לע"ע], אמם של ר' יעקב ושל מ' חוה ומ' רחל.

הבית המסומן בנוף פ"נ נמכרה להאשה הנדירה ה"ל מרת אסתר צוובנר ז"ל הרב משה' ששכר בער ז"ל

פעי"ק ת' לשנת ע"ב בתי תבשילין ונחלת מלאוין אשר תחת הבית הנ"ל כל מהכרנו מכירה חלוטה בסך מאה ושישים וחמשה ליש זהב שקלוקה עקפ"א עפ"י האשנים המכזורים הללו ...

(א) אלו"ש של ה"ל מ' אסתר הנ"ל יושבר הבית הנ"ל עפ"י האשירותוסים שלה. ומחלית השכירות יה' למען תל' שתרדם חוונתם. שיתשלבו ערבות שחרית ומנחה ביום ה'א"ף של בעלה הנ"ל ביום כל כסלו וילמדו משניות וא' נמנה וק"ר לע"י... ומחלית המנחין יה' מנחין כולנו ומחלית מנשפת בעלה ז"ל ואשתו הנ"ל. וא' ליש' יאולק לעי"ק עברי' ת' למען שילכו להתשלל על קברו של הרב הנ"ל להכירו בתפילה ולימוד כנהוג ...

(ב) מחלית האני של השכירות יה' תחני בעד לימוד ותפילה במנחין ביום ה'א"ף של מ' אסתר הנ"ל אשר חני המנחין יה' מנשפתם וחני השני מנהכול כלל ועל המנחין ללכת על קברה כנהוג ... והחני השני של מחלית השכירות יה' לקיום ה'א"ף של אמה של מ' אסתר הנ"ל ביום ערב ששח להאשנים אשר חני בה'א"ף שלה ויתחשפו אחר בדיקת חמץ ללמוד משניות וק"ר וביום ילמוד כל בביית ... חמם החנום אשר יה' בה'א"ף של בעלה ז"ל לא יה' בה'א"ף אלו

(ג) אשירותוסים ע"ז נתנו מנח' מ' אסתר. כל ה' החני דוב אשבער י' וחתן לחותה ה' עננים יולוס י' ... ונמני השכירות יתן עם המלך יה' תוקנו כנהוג ...

(ד) בפירוש הותנ' כי מ' אסתר הנ"ל סיך להכולל ועמ'יכול לכוונ' עפ"י ג"ל שום מחלה ועדער כלל ... מעתה הבית הנ"ל עם כל השייך לו קס' לנעיותו עלמין למ' אסתר הנ"ל עפ"י האשנים הנ"ל - ילד'א' בעלה ה' מ"ל דכוללנו. ה' מנח' טוים י' יה' מנח' עקמנין י' יה' יושב'מנחין י' רק בהמכרה כתב' סתם מלאוין ולא מוצא' מהות החלק. ובזה נתפסרו ונמני בניהם כלל חני מלאוין... ולחית אול' בעה' יום ב' חיד' תר"ה לפ"ק דרוק קרוח סופר

הנדיבה ה"ל מ' אסתר הנ"ל ע"ה נפטרה ביום ד' כסלו

מפנקס 'קנין בתים' של כולל אוגאריין

אגב נציין דבר נפלא מדרכי השגחת הבורא ית', במסגרת מחקרנו פנינו איפה לכולל אונגאריין הנודע היום בשם "כולל שומרי החומות" בירושלים עיה"ק ובקשנו לבדוק בספר הבתים אשר ברשותם את הנכתב על הבית הזה, ויימצא כתוב ההסכם אשר עשו בין הנהלת הכולל לבין האשה מ' אסתר. בין הדברים היא מבקשת שילמדו משניות ויעשו סעודה לזכר נשמת אמה שחל היאצ"ט שלה בערב פסח ("ד ניסון), ומציין הגבאי שי' לאוי"ט בכאב שחלק זה של ההסכם לא היתה היכולת לקיימה והאיל ולא צוין שם אמה. נקוה שעתה כשנתגלה שם אמה יתוקן הדבר בס"ד.

יש להעיר שמסתבר שאת אשתו מ' מירל גיטל נשא זקנינו ר' אהרן בער בהגיעו ארצה, שכן בתה הגדולה של מרת

מירל גיטל ה"ה חוה היתה במפקד הנ"ל בת 8 שנים, ז.א. שנולדה בערך שנת תרי"ח, שהוא בדיק שנה אחרי שאביה ר' אהרן בער עלה לאר"ק. ובזה מובן שהיא עלתה כבר בשנת תרט"ז בעוד שלא היתה נשואה לו, ור' אהרן בער עלה עם בנו בן השלוש יצחק רק בשנה שלאחריה, בשנת תרל"ז, וכאן נשא את זיווגו השלישית מ'

מירל גיטל, וזכה עמה כאמור לצאצאים נוספים. נפטרה כ"א שבט תר"ס ומנ"כ בהר-הזיתים. על מצבתה נחרט: אשה יראת ה' / היא תתהלל פ"נ / האשה הצנועה ויראת ה' / מ' מירל גיטל ע"ה / אהר"ר אהרן דוב זלה"ה / נפט' בש"ט כ"א שבט / תר"ס תנצב"ה.

תגלית זו על נשותיו של ר' אהרן בער, יסביר לכאורה את הסיפור המשפחתי הבא, המספרת שר' יצחק בנו של ר'

אהרן בער קיבל בירושה פי שנים בהיותו בכור, וכמובן הסיפור הזה תמוה אחר שנוכחנו שהיה לו אחות בכירה, א"כ הוא לא היה בכור לאביו, אך לפי הנ"ל אפשר שאביו ריחם עליו מפאת היותו יתום מאביו ואמו והוריש לו בצוואתו חלק יותר גדול משאר אחיו.

כעת עלינו לחקור מה היה שמו הפרטי ושם משפחתו של ר' אהרן בער. בנוגע לשמו הפרטי, על ציונו של ר' אהרן נחקק שמו ר' אהרן בער, ואי אפשר ללמוד מזה האם בער הוא שמו הפרטי או שם משפחתו. אמנם על מצבת בתו מ' אסתר מצאנו כתוב: ב"ר אהרן דוב וכן על מצבת אשתו של רבי אהרן בער. יצוין שכן קראו גם לנכדיו שנקראו על שמו אהרן דב. דהיינו ששם הכינוי שלו היה בער.

ולענין שם משפחתו ומי היו הוריו דשו בו רבים מהמשפחה שחיפשו עקבות בטרעביטש. יש ששייכו אותו לר' נפתלי הערץ בער מטרעביטש ולזוג מ' יהודית, אך במח"כ טעות בידם, כי ראשית הערץ זה לא הערש, זאת ועוד זוגתו של ר' נפתלי הערץ נקראת יהודית, וכך גם נקראת זיווגו הראשון של ר' אהרן בער, ולא מסתבר עפ"י צוואת ר' יהודה החסיד ששם הכלה לא יהיה כשם חמותה, והעולה על כולנה משפחת בער מהעיר טרעביטש היו לוויים משבט לוי, ור' אהרן דב לא היה מעולם לוי, ולכן גם לא יתכן מה שיש שייחסו אותו אל ר' הערשמאן הלוי בער.

מלבד זאת קבלנו מזקנינו ששם אביו של ר' אהרן בער היה ר' צבי [כן העתיק גם בחלקת מחוקק מפנקס הח"ק] ושם אמו מ' אסתר [ועל שמה קרא ר' אהרן לבתו הגדולה אסתר]. אך לא מצאנו ברשימות העיר טרעביטש איזכור להערש ואסתר לבית בער.

ובס"ד נתגלגל כעת לידנו טיוטת מכתב מהג"ר חיים יוסף פאלאק זצ"ל רב העיר טרעביטש מתלמידי קוה"ק מרנא החתם סופר זיע"א, שנמצא בתוך תכריך מכתביו, ונמסר לידנו ע"י בעל העלים האלו שמו נודע לתהילה הרה"ג ר' משה אלכסנדר זושא קינסטליכער שליט"א אשר רבים ואני הקטן בתוכם נהנים ממנו עצה ותושיה

במאור פנים כיד ה' הטובה עליו. מכתב זה – המופנה אל רבי מאיר לעהמאן עורך 'דער איזראעליט' – שופך אור ומיישב כ"כ מן השאלות וההתחבטויות שלנו.

>במכתב הוא מתייחס למה שפורסמו בעתוננו 'דער איזראעליט' מאמרים על פטירת רבי שבתי דיאמנט אב"ד פעטשי-ניידארף [תלמיד החת"ס וחתן בעל ה'קיצור שו"ע'] (כ"ג סיון תרכ"ה גליון 20 עמ' 287-288), ועל פטירת רבי אהרן בער (כ"ו תשרי תרכ"ה גליון 43 בתוספת), שנשלח מירושלים בחתימת "מספר מעריציו של הנפטר היקר", בו אנו קוראים (תורגם ע"י הרב ש"י שפיצר):

"ירושלים אב תרכ"ד - בכאב רב אנו עומדים על קברו של תלמיד חכם מפורסם ר' אהרן בעער מאונגוואר, שלאחר יסורים רבים נקרע מאתנו. מי יכול לתאר את האיש תומך בעניים ובאומללים כפי שהיה אצל הנפטר שכולם ראו בו כאביהם. למרות שאיבד מרכושו לא הפסיק לתמוך באחיו בעצה ובמעש. צריכים להזכיר גם את ישרותו בחיי המסחר, וכל מלה שלו היה לה ערך רב כמו שבועה. יש להכיר בידיעותיו הרחבות בתחום התלמוד כדי להוקיר את גדולת נפשו. כמו שתמיד היה איש נאמן לאלקיו כך היתה שאיפתו לגמור את חייו בארץ הקודש, לכן הוא עלה לירושלים והמשיך לחיות את חייו לטובת בני עמו ולסייע להם בכל התחומים. אנחנו כאן יכולים כעדים קרובים להעיד על התמסרותו ופעילותו לטובת הכלל. הוא היה זה שחזק את הנשברים במצבם הרע, שמחוץ לארה"ק אין מושג על מצבם.

"כן הודות לו אחינו יוצאי הונגריה, בוהמיה ואוסטריה נעשו עצמאיים ויסדו קהלה עצמאית [=כולל אונגארין], ותחת ניהולו היו יותר ממאתיים נפשות. כל ה'כולל' רואה בו כמייסד וכאביהם, ועומדים כעת על קברו בעינים דומעות על השבר הגדול, מרגישים כיתומים ועזובים עם פטירתו. כמה זכרונות עמוקים יש לכל אחד ואחד שעומד על יד קברו, ולרבים שהלווה כספי תמיכה על אף שהוא עצמו לא הי' מהאמידים. כמה מהחברים יכולים לספר על חסדיו, וששיקם רבים בעצה ובמעש, ניחם ועודד. לא היה נושא שלא ניצל לטובת בני עמו. פטירתו גרמה גם למכה כואבת לוועדה שהוקמה לבניית דירות עבור עניים העולים לארה"ק, שעל אף מחלתו השתתף בוועדה זו.

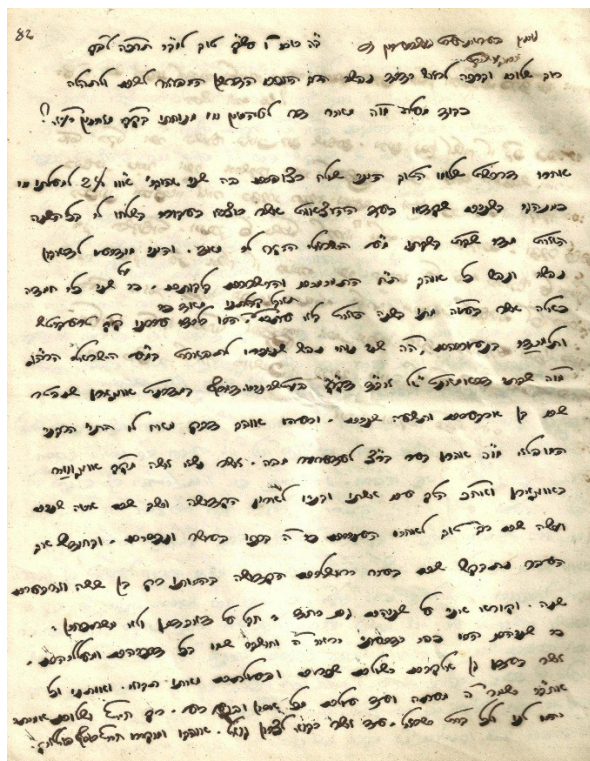
"אף שהאבדה בלתי ניתנת להחזירה, אבל שמו וזכרו לא תישכח, ותהלכות ימי חייו יהיו דוגמא לנו ליראת השם אמיתית. תנצבה".

וכה לשונו של הגר"ח במכתבו המתפרסם כאן לראשונה (מאוצרו של הר"ר דוב ברלין ותשוח"ל):

ב"ה יום ו' עש"ק טוב למב"י תרכ"ה לפ"ק

רב שלום וברכה לכבוד ידיד נפשי הרב החכם הדרשן המפואר לשם ולתהלה כבוד ... מו"ה מאיר דר' לעהמאן נ"י מנוחתו בק"ק מיינץ יע"א.

אחרי דרישת שלומו הטוב הנני שולח רצופים פה שני זהובי 'או' 2 למעלתו
נ"י כמנהגי בשנים שקדמו בעד ההוצאות אשר הוציא בעבורי בשלחו לי בכל
השנה הזאת מדי שבת בשבתו מ"ע [=מכתב עת] הישראלי היקר לי מאד.

והנני מודיעו לדאבון
נפשי ונפש כל אוהב
ת"ח התמימים
והישרים בלבותם, כי
על שני כלי חמדה
כאלה אשר בעו"ה מתו
בשנה הזאת בלא עתם
תאבל קהלתנו מאד כי
הם ילידי עירנו ק"ק
טרעביטש ותלמידי
בנעוריהם, ה"ה שתי
נוחי נפש שנזכרו
לתפארת במ"ע
הישראלי, הרה"ג מו"ה
שבתי דיאמאנט ז"ל
אב"ד דק"ק פעטשי-
נייאדארף במדינת
אונגארן, שנפטר שם
[כ"ח טבת תרכ"ה] בן
ארבעים ותשעה שנים

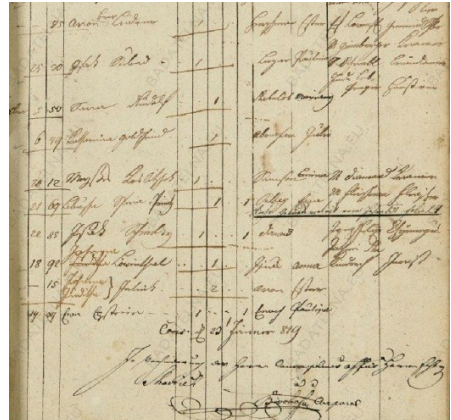
[תלמיד החת"ס וחתנו של בעל קיצור שו"ע], ורעהו אוהב דבק מאח לי התו'
הרבני המופלא מו"ה אהרן בער בר"צ לעדערער מפה, אשר נשא אשה מק"ק
אונגוואר באונגארן, ואח"כ הלך עם אשתו ובניו לארץ הקדושה וישב שם איזה
שנים, ועשה שם רב טוב לאחיו העניים כי ה' ברכו בעושר ונכסים, ובחודש אב
העבר נתבקש שם בעיר ירושלים הקדושה בהיותו רק בן ששה וארבעים שנה.

וקורא אני על שניהם גם יחד "חבל על דאבדין ולא משתכחין", כי שניהם הרי
כפי ידיעתי יראי ה' וחושבי שמו בכל דרכיהם ומעלליהם, אשר בעדן גן אלקים
ישולם שכרם ופעולתם מאתו הבורא, ואותנו וכל אחב"י ישמור ה' מעתה ועד
עולם מכל אסון ופגע רע, רק חיים ושלום אמיתי יהי לנו ולכל בית ישראל, עד
אשר יבוא לציון גואל. אוהבו ומוקירו

חיים יוסף פאללאק

מלבד ההערכה העמוקה של רב לתלמיד שמבטא מכתב זה, אנו למדים ממנו כמה פרטים חשובים לתולדות חיי רבי אהרן בער. שהוא יליד ותלמיד רב העיר טרעביטש. אנו מתוודעים לתאריך לידתו בשנת תקע"ח לערך, שכן בן ששה וארבעים שנה היה בפטירתו. אשר נשא אשה מק"ק אונגוואר כנראה כוונתו לזוגתו השניה מ' שרה, שהרי שם גם נולד בנם ר' יצחק. ועלה עם אשתו ובניו לירושלים, לירושלים, כנראה לא הגיעה אל אזני הגר"י השמועה המרה על פטירת זוג' השניה של ר' אהרן בער במיטב ימיה.

ומה שחשוב ביותר הוא שמתברר ששם משפחת בית אבותיו בטרעביטש היה 'לעדערער' [ובמרוצת השנים נהפך שמו הפרטי לשם משפחת צאצאיו]. ועם גילוי זה אכן הצלחנו לאתר רישום לידתו בטרעביטש ביום 22 לאוק' 818 [=כ"ב תשרי תקע"ט], שם הנולד: אהרן בער לעדערער בן הערשמן ואסתר, וזה מתאים לגיל פטירתו במכתב הנ"ל של רבו הגר"י פולאק.

רישום לידת ר' אהרן בער בטרעביטש
(בשורה הראשונה)

כן איתרנו על פי זה את זכר הוריו בטרעביטש. שם מצאנו ברשימות העיר ארשום פטירת אביו ר' הערש לעדערער ביום ז' אדר תקצ"ה [לפי רישום הפטירה הרשמית, ואין הכרח שזה אכן אירע בדיוק באותו יום] ונקבר למחרתו, בן 67 שנה, דהיינו שנולד בשנת תקכ"ח לערך. וכן רישום פטירת זוגתו מ' אסתר נפ' ט"ו אדר תקצ"ג ונקברה למחרתו, בת 48 שנה, דהיינו שנולדה בשנת תקמ"ה. מצבת קברה שרד בבית החיים שם, ועליה חרוט מלים ספורות: ותמת / אסתר ותקבר / יום ד' ט"ו אדר / תקצ"ג ל' אשת ר' / הירש לעדדר.

הפרשי הגיל הגדולים יחסית בין אביו ר' הערש ואמו מ' אסתר (כ-17 שנה) הביא אותנו לחשוב שהיה לו לר' הערש זיווג ראשון, ומ' אסתר היתה זיווג שני לו, ואכן בחיפוש ברשימות המוקדמות של העיר

טרעביטש בשנת 791 (תקנ"א. 28 פברואר) מצאנו רישום נשואין (הפיענוח ע"י מ' ח.ב. מרקוביץ) של לעדערער הערשמאן בגיל 25 עם (?)... (לא ניתן לקריאה, אבל אסתר בוודאי שלא כתוב שם, ומלבד זאת באותה שנה היתה מ' אסתר רק כבת 6 שנים). גיל החתן מתאים להיות של ר' הערש הנ"ל שנולד כאמור בערך שנת תקכ"ח (768) ולפי תעודה זו נולד בערך תקכ"ו (766), (בדר"כ אין התאמה מדויקת בגיל בין הרישומים השונים), ובכן ניתן להסיק שאכן רישום זה הוא של נשואיו בזיווג הראשון. צאצאים מזיווג זה, וכן את רישום נשואיו השניים, לא מצאנו לע"ע.

דבר מעניין נוסף ראינו ברישום זה, כאחד מהשושבינים בנשואין אלו מופיע השם 'איזאק' לעדערער, כנראה היה בן משפחתו של ר' הערש ואולי אף היה אחיו, שנשואיו אף הם היו בטרעביטש כחודש וחצי לפניו (13 ינואר) בגיל 26 שנה (עם שרה לעוו בת 20). כלומר מבוגר בשנה מר' הערש, כך שתיאורטי הוא יכול להיות אחיו. ובחיפוש אחר קברי אבות משפחתנו בעיר טרעביטש מצאנו גם את קברו, וכה נחקק על מצבתו: פ.נ. / היקר כ' אייזק / בן המנוח כ' אשר / לעדערער ז"ל / תנצב"ה. כן מצוין ברישומים שמוצאו מבוהמיה.

ואכן מצאנו בעיר וואהלי (וואליניי, Volyne - בגרמנית Wolin) שבבוהמיה שמות מאוד דומים לבני משפחתו של ר' הערש לעדרר, מה שהביא אותנו להסיק שכנראה הם גם מבני משפחתו, ואולי אף מקורו של ר' הערש מעיר זו, ואלו שמותם:
ר' אהרן לדרר נפ' ב' טבת שנת ... ? זוג' מ' מלכה לדרר א"ר אהרן (נטמנה לידו) י"א כסלו תר"ט.

ר' שלום לדרר ב' אב תקפ"ב בן 46 (נולד תקל"ו) זוג' מ' חנה ט"ו אייר תרט"ו.
ר' משה לדרר נפ' כ"ה אלול תקצ"ב בן 44 (נולד תקמ"ח) זוג' מ' ראכל נפ' כ"ג תמוז תרכ"ח.

ר' זלמן לדרר נפ' י' חשוון תקצ"ט בן 55 (נולד תקמ"ד) זוג' מ' פיגלה נפ' תק"צ.
הבח' אהרן דב ב"ר שלום לדרר נפ' ח' אב תקפ"ב בן 24 (תקנ"ח).

הבח' איציק לדרר נפ' ט"ז כסלו תרכ"ג.

כמו"כ מצאנו ברשימות העיר טרעביטש את אחיו של רבי אהרן בער, וגם הם נעדרו ר"ל במיטב שנותיהם: ר' יצחק איציק לעדערער נפטר כ"א אדר תרכ"א בגיל 53 ומנו"כ ליד אמו; ר' זלמן לעדערער (זוג' מ' חוה לבית שווארץ) נפטר ראש השנה תרכ"ג בהיותו כבן 49. שניהם רשומים ברשימות העיר כבני הערש ואסתר לעדרר.

על מצבת ר' איציק חקוק: י"נ יום א' כ"א אדר
תרכ"א לפ"ק / פ"נ / כ"ה / איצק לעדערער / את
הדרך עזבת בלא עתך / יסורים נאמנים מררו חייך /
צרפת בכור הו"י עדי אחריתך / קץ הימים יבוא
ותקץ משנתך / תנצבה

ועל מצבת ר' זלמן וזוגתו: פ"נ / אשה חשובה / איש
תם וישר / חוה / כ"ה זלמן / לעדערער ע"ה / י"נ
ביום י"ז תשרי / י"נ ראש השנה / תרל"ג(?) לפ"ק /
תרכ"ג לפ"ק / תנצב"ה

אחרי כתבי זאת, נזדמן לי בס"ד חיזוק למסקנת
אודות שם המשפחה, והוא ספר משפחתי ש"ל ע"י
אחד מיר"ח של זקני ר' אהרן בער, ובו הוא מעתיק
מהספר בין שני עולמות ש"ל בשנת תשנ"ד ע"י
מיודינו מר שאול דגן (בער) ה"ו בן ר' יהודה משה
בהג"ר יצחק בהג"ר אהרן בער זצ"ל, ששמע מאביו ר'
יהודה משה ז"ל לפני פטירתו שמלפנים לא היה שם
משפחתם בער אלא לעדערבערג, (דומה ללעדרר,
וכנראה במרוצת השנים היות ולא קראו עצמם כן, טעו
בהגייה המדויקת של שם המשפחה, ובפרט שהיה לו ר'
אהרן בער חתן בשם לעדערבערג, כך שהיה מקום לטעות
כך), ובשיחתי עם המחבר ש"ב מר דגן הנ"ל סיפר לי שבידו אף מסמכים רשמיים
(שטרי הלוואה וכדו') משנת תרפ"ה בו מכונה דודו ר' אהרן בעריל ב"ר יצחק הנ"ל
בשם משפחתו לעדערבערג.

ועוד סיפר מר דגן הנ"ל מפי אביו, שקביעת שם המשפחה בשם בער, נבע מבקשתם
של בני המשפחה מהקונסול האוסטרי להנפיק עבורם אזרחות אוסטרית כדי להנצל
מאימת הגיוס לצבא הטורקי, והיות ושם המשפחה בער צלצל יותר כשם אוסטרי,
קבע להם כך הקונסול את שם משפחתם.

[יש להעיר לענ"ד היות וזקני ר' אהרן בער ז"ל חי בתחילת שנות קריאת שמות משפחה,
שהתחיל בעצם ע"י גזירה ממשלתית ולא מרצונם החופשי של היהודים שבחלקם הגדול
התנגדו לכך, ומסתבר שר' אהרן בער עם שמרנותו הקנאית (כדרך יוצאי אויבער-לאנד
היראים ושלמים תלמידי החת"ס ותלמידיו) לא היה חפץ לתת לקידמה להנהיג את דרכיו
ולא רצה להשלים עם הגזירה, ולכן לא קרא לעצמו על שם משפחתו אלא כמו שהיה נהוג
מקדמת דנא קרא עצמו על שם אביו ר' אהרן בער בן ר' צבי, וכפי שרואים במכתביו שלצד
חתימות האחרים שחתמו עם שם משפחתם (ראה צילום) הוא חותם עצמו אהרן בער בר"צ
מאונגוואר ותו לא. (כן מרנא קוה"ק החתם סופר היה קורא לשמות תלמידיו עפ"י מקום

נבא וסניחו (קאמערט) העוברים למשכנת בני משה ברי ציון –
צבי הירש בערלינגער מירב האמן מ"ה שלמה זצ"ל אברק לזיון
דקן נתן חקק בדיב מ"ה יעקב טאלדבערגער
חק אהרן בער בר"צ זל מאונגאר דה' זחנן הירש בריש שלאנק
חק עזריאל זעליז דוד דאנק חק שלמה זל מרמבורג
חק מאיר שניינבוים – בריש האלה נתנו ביד וישלח לבנו כי
דמינו האמרים לא בארמקום אשור יאמר לו צא ובמדינת לא
בא נפשינו! כאשר יבין המשיחיל הרי"א סוף סודיבויס אשור באו עוד
שמה – ומהנה לאת אמת מאחזי הבעה"ח" לדיש רחמים הרי"צ
חק נתן חקק בדיב מירב יעקב זל טאלדבערגער
חק אהרן בער בר"צ חק עזריאל זעליז דודאנק

חתימתו: אהרן בער בר"צ

מוצאם וכדו' ולא בשם המשפחה). בהקשר לכך מעניין לציין שבכתובת נכדתו מ' העניע גישע ב"ר יצחק ב"ר אהרן דוב (נזכרת להלן), בעוד אצל החתן נרשם שם משפחתו 'גאלדשטיין', רשום אצלה 'ב"ר יצחק ברא"ד ז"ל'. כנראה נהג בנו ר' יצחק כאביו וכינה א"ע ע"ש אביו. כן הוא גם אצל בנו ר' יעקב, שעל מצבתו נחרט "יעקב בהרא"ד" ולאחר מכן נזכר שוב שם אביו. הרי מוכח שכן ה' כינויו, וכן על מצבות ר' אהרן בער ובנו ר' יצחק לא נזכר כלל שם משפחתם.

ולסיכום: הג"ר אהרן בער נולד בראשית

שנת תקע"ט בטרעביטש אשר במדינת מעהרן להוריו ר' הערש לעדערער זוג' מ' אסתר, נשא בזיו"ר את אשתו מ' יהודית, בזיו"ש נשא באונגוואר את זוג' מ' שרה, לאחר פטירתה עלה לארה"ק ונשא בה את זיווגו השלישי מ' מירל גיטל שאף היא מוצאה מאונגוואר.

צאצאיו של ר' אהרן בער הידועים לנו:

מזיווג ראשון (א) בתו מ' אסתר אשת הרה"ג ר' ישכר דב צוובנר זצ"ל בהגה"ק ר' אברהם שאג זצוק"ל. נפטרה ד' כסלו תרס"ו ולא השאירה אחריה זש"ק. על מצבתה בהר הזיתים נחרט: פ"נ / הא' החשובה והצנועה /

מ' אסתר ב"ר
/ אהרן דוב
מאונגרין / נ'
ד' כסלו
תרס"ו /
תנצב"ה.

רבי יעקב צוובנר

מזיווג שני (ב) בנו ר' יצחק בער. זוג' מ' בריינדל רייכל בת הג"ר משה יהודה הלוי סג"ל נאומעסטע המבורגר תלמיד חביב להחת"ס.

מזיווג שלישי (ג) בתו מ' חוה א"ר יעקב צוובנר (ב"ר יהודה ליב בהג"ר אברהם שאג-צוובנר). ד' בנו ר' יעקב בער נפטר ג' תשרי תרפ"ד [עפ"י רישום הח"ק] ומנל"כ בהר-הזיתים. על מצבתו נחרט: [מוצאי] ראש השנה / תרפ"ד / ... יעקב

אשתו וצאצאיו, נהג מנהגם של החרדים הקיצונים, לא שינה ממנהגי "אשכנז" (המרכאות במקור) אף כקוצו של יוד, עכ"ל. - ידע צער ומכאוב כל ימי חייו ונפטר בקיצור ימים ושנים ביום ג' טבת תרע"א בשנה ה'נ"ז לחייו ומנ"כ בהר-הזיתים ליד אביו. וכה נחקק על מצבתו: מ"ק / ר' יצחק זלה"ה בהרא"ד זלה"ה / מתושבי ירושלם / נלב"ע אור ליום ג' ג' טבת / ה'תרע"א תנצב"ה.

צאצאי ר' יצחק בער: (א) בנו ר' אהרן (דב) בערל. זוגתו מ' פייגל

בהרא"ד / בן הרב ר' אהרן דב / לבית ... / ענה את נפשו ונשא / בדממה את יסוריו / כל ימיו / תנצב"ה. זוג' מ' מלכה. [צאצאיהם: ר' צבי; ר' אהרן דב; ר' עזרא; ר' רפאל; מ' שושנה]. (ה) בתו מ' רחל אשת הרב לעדערבערג.

ר' יצחק בער ה"ל מתואר בספר 'שלשה עולמות' לבן-גיסו ר' חיים המבורגר (תרצ"ט) כחרדי קיצוני וקנאי (א.ה). עפ"י השקפת עולמו הפשרנית של המחבר, החזיק באיסור לימוד כתב ולשון, ודקדק מאוד בתלבושת שמרנית של

רבי חיים הערש אייזנבאך

בת אחותו מ' שרה חיה צווייג. (ב) בנו ר' משה יהודה, זוג' מ' פריידא שיינדל ב"ר סנדר גאלדשטיין. (ג) בתו מ' שרה חיה א"ר שלמה זלמן צווייג מלומדי ישיבת חתם סופר. (ד) בתו מ' אסתר אשת זקיני הגה"צ ר' חיים הערש אייזנבאך. [מתמיד עצום, נהג כל ימיו בקדושה ופרישות כחסידי קמאי, צדיקי דורו התבטאו עליו בדברים מפליגים, הרה"ק בעל לב שמחה מגור זיע"א אף התבטא עליו "אזוי האבן אויסגעזעהן פארציטישע רעבעס" (כך היו נראים הרביים בדורות הקודמים), נודע בצדקת מעשיו ובגמילות חסדים במסירות נפש ממש עד אין שיעור, תולדותיו ומעשיו

רבי משה יהושע אייזנבאך

ראויים ליריעה מיוחדת בפני עצמה]. (ה) בתו מ' יענטל א"ר משה יהושע (בהגה"צ ר' שלום לייב) אייזנבאך. (ו) בתו מ' העניע גיטא א"ר שמואל ב"ר סנדר הנ"ל גאלדשטיין. (ז) בתו מושקא יהודית.

בסיום מאמר זה ברצוני להודות לדודי הרה"ח ר' אהרן דב ור' שמואל שאטלאנד שליט"א, על עזרתם ומאור פניהם בכל עת תשוח"ח להם. תודה מיוחדת אביע להרב אהרן אפשטיין הי"ו ממרכז מידע הר הזיתים אשר מתמסר ללא לאות בעזרה וסיוע לכל פונה לאיתור קברים בהר הזיתים, והוא אשר אף טרח לצלם ולשלוח לנו את צילום המצבות המצ"ב בהר הזיתים, על אף קשיי איתורם תשוח"ח לו.

ואחרון אחרון חביב התודה וההוקרה לבעל האכסניה הלז ה"ה הרה"ג ר' משה אלכסנדר זושא קינסטליכער שליט"א אשר פועל ללא לאות למען לא תשכח ולא ימוש מזכרוננו תורת יהדות הונגריה ומורשת מרנא החת"ס זיע"א, שבזכותו הגענו עד היום, יה"ר שזכות הצדיקים יעמוד לו ולזרעו עד עולם.

על הצאצאים נרחיב א"ה את הדיבור בהזדמנות אחרת. - נשמח לקבל השלמות, הערות והארות ע"ג שולחן המערכת

מחסה לעניים

מי יפאר גורל טוב לבב. ופעולת צדק של הישע המפואר המשיביל סינאר יום פ' בלומענשטאל מעיר פאריז. מה גורל אהבת האנושות השתלה על חלמי לבבו? והתעוררת רוחו היקרה לדרוש שבת עניי עדיק ולשפוך חסדו עליהם על עת וקצת וחלישת כחו לא ידע. סבתת פנמי רגליו דרעק על הדרים ולקבץ על תבואות למענם. למען צאן העוזה: צאן ישראל המדוכאים ברעב ובלחץ ובאיכא כבדו ובעצט בתוכבי ירושלים לדרוש שלום ומשמם: והנה פנעם השלישית אשר נתכבדנו לראות את הדר המפואר. ולחנן עמו את חן שבעים שנה: אשר נתמלא לו בוח היום: ולחן תורה ושבח לאל במקום הקודש על מוכו וחסדו: את ידיו הניח במתנת כספו: וחלק לחם לרעבים: לשבעים ונפשות אביונים במספר שני: והרחיב עוד עין בנפשו. דאמת את המנוחה והנהלה אשר קנו מת אנשי דור: והשש עשר בתים מפאריז ומדוררים אשר נבנו לבתי מחסה בעבור עניי העיר - ואורך ורחב השטח בר חרב ידים. אשר עוד ביכולתו להשתרע עליו יותר משלשה מאות בתים. לבד זאת עוד נמצא בו שמינה בורות סמולאים במים. ובר גורל ליו אמות באורך ועשרה אמות ברוחב חמשה עשר אמות בנבונה ובתוכה ששה עשרה עמודים מאבני גית: אשר נשארו מחורבן עיר קדישנו. ובראותו גדל תועלתו למען יושבי העיר. התעורר נפשו: להבין יסוד קיימת ע"ז: והנה ע"ז קדמים בעיר פאריז. והריחו יעלה מה פראנק לשנה: ועוד השב חסדו להניח קיימת. הריחו שני מאות ושישים פראנק לשנה בעבור יג ת"ח. עשרה מעדיק ירושלים: ושלשה מחברו תיבכיא: אשר יגיע לכל אורא עשרים פראנק לשנה. ואת בער השנה חיה. ולעית עיר ירושלים

לחיות בעיר ובספר עניי ע"ק ובנין הבתים. ובהיותו על מקום חנובר דור הפאראו ניתן היקר והכבוד להשרתו כחומר בלומענשטאל. לישיב את אבן היראה לשער יסד למזכרת שבו עד עולם. - דברי גבאי ומשגיחי (קאמטעטע) דגניני בתי מחסה פעמ"ק ת"ו נתן יוסף גאלדשטיין: יום ח' כ"ג ב' בחשו"ת שאלה: אהרן בער אונגוואר: פאריז אל עליו היהודים:

ובתוך אבן היסוד נתן גליון קלף כתוב עליו המאמר הוא מה יידידות משכנות ה' צבאות נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה' לבי ובשרי ירננו אל אל חי

בתוכבי ירושלים ע"ק ת"ו

גילי נפשי ומחל עליו: רוחי בקרבי את ה' הולי: גלגלך שבתו זמרי: כי גבר עלי חסדו: והבאני אל גבול קדשו זה שלם פעמיים: והשלישי הכי נכבד כי ביים הוא יום שבתת לבני יום מלאת לי שבעים שנה בתוך אבני קדש מתהלך הנני עם זקני בת ציון וישוב אנכי עם יקרי ירושלים גם יחד! קטנתי אני ופך אחס ה' מלך גדלת: בצר ירום נגמי תחנני. ומקטן עוד זאת נפתיק ותגדל חסדך לשם לי יד וגם טוב בתנועת ירושלים כי זכיתי היום לירות אבן פינה עד היסוד לישיב את שער חומת בתי מחסה על ציון הר קדשו: אשר על שמי יקרא והאבן הזאת אשר יריתי קהילי לעד עד עולם לזכרון לפני ה' תמיד: ואני קהלה: אלה ה' תשוב תעליל בעלת כל ישיאל ליראות כבא: היום יום ב' לחם רחמים שנת רב להושיע נפ"ק:

J. Blumenthal יום פ' בלומענשטאל: פאריז

הרב ישכר בעריש עסטרייכער
מאנסי נ"י

רבי גרשון מענדל קאהן הי"ד אב"ד ע. סענזשארץ

לתולדותיו וצאצאיו - לרגל עריכת חיבורו לדפוס

ברוך ה' אשר לא השבית גואל, וגלגל זכות שבא לידי בדרך פלאי קונטרס בכתב ידו של דר"ז הגאון הגדול המפורסם רבי גרשון מענדל קאהן זצלה"ה הי"ד, בנו ומ"מ של אביו אא"ז הגה"ק המפורסם רבי ישכר בער זצלה"ה אב"ד ערדא-סענזשארץ והגלילות בעמח"ס בינת יששכר ושר"ת בינת יששכר, שהי' ספון וטמון זה למעלה משבעים שנה, מאז תום המלחמה הנוראה. הקונטרס היה בגנזי ש"ב הגה"צ רבי אפרים פישל קליין אב"ד מ' וואשארעהלי, ותשר"ח לנינו הרב מרדכי קליין שהודיעני על כך. וכאשר אנה אלקים לידינו מטמון זה, אמרנו לא למנוע טוב מבעליו, על כן בדיון הוא שיטול שכרו שנכדי אביו הק' זצ"ל יטריחו להו"ל תורתו, ולהקים לו שם ולהיות שפתותיו דובבות, ובפרט שלא נשאר אחריו דורות, שנעקרו כולם מן העולם ע"י הרוצחים ימ"ש בשנות הזעם, ולא נשאר כי אם זה ספר תולדות אדם.

שם החיבור נקבע ע"י המחבר 'אגם מים' שרמזו בו אינכי גרשון מענדל קאהן. כולל חידושי אגדה על התורה ומועדים, לסעודת בר"מ, נישואין, הספדים, פרקי אבות ועוד. מי יתן ונזכה לראותו יוצא לאור עולם. ומכאן בקשה אם יש ידיעה על חידושים נוספים ממנו, לזכות את הרבים בנתינתם לפרסום בספר זה.

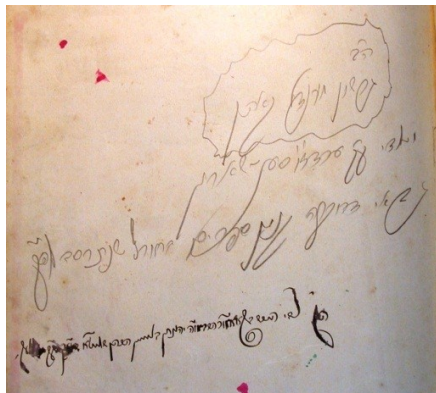
לשם כך ערכנו בס"ד גם קצת מתולדותיו כדי לעטר את ספרו, ואמרנו לפרסמו כאן, בתקוה שיהיה מי מהקוראים שיוכלו להוסיף ולהשלים עוד נדבכים שיאירו את דמותו של האי גאון וצדיק.

שער חיבורו של רג"מ קאהן בכת"י

רבי גרשון מענדל נולד בסביבות שנת תר"מ לאביו הגה"ק רבי יששכר בער קאהן זצ"ל אב"ד ע' סענזשארץ, ובעמח"ס בינת יששכר עה"ת ומועדים, שר"ת, וחידושים על סוגיות הש"ס. ולאמו הרבנית מרת טילא ע"ה בת הרה"צ החסיד המפורסם נגיד ושוע מוה"ר אשר זעליג לעוו זצ"ל מאהרישאר, מגדולי חסידי הגה"ק בעל דברי יחזקאל משיניווא צוק"ל (שהיתה בזיווגה הראשון אשתו של הגה"צ מוה"ר משה שטיין זצ"ל אב"ד סענזשארץ, ואחר פטירתו לקחה בעל בינת יששכר לו לאשה).

בבחרותו למד בישיבת אביו [ע' בספר אמירה יפה (להרב ר' אלימלך גאלדשטיין מבני ברק, ח"א ע' ר"ו) שמביא מה ששמע ממנו בבחרותו בלומדו אצל אביו], ואח"כ גלה למקום תורה לישיבה הרמה ד'חוסט בצל קורתו של הגה"צ בעל ערוגת הבשם זצ"ל,

מפנקס תלמידי ה'ערוגת הבשם' בחוסט

שקבלו לרבו מובהק, ונתקשר אליו בקשר אמיץ. בפנקס מתלמידי הערוה"ב יש רישום: "הב' גרשון מענדל קאהן מילדי ק"ק ערדא סענזשארץ גבאי דחברה קנין ספרים בחורף שנתרסב לפ"ק".

כל ימיו נשאר אדוק עם רבו, וכמו שבולט בכתביו שמרבה להביא ד"ת ממנו. ומרוב אהבתו והתקשרותו אליו מכנהו בתואר: 'רבינו משה המפורסם כערוגת הבושם רב חסדא' (חוסטא).

שם נתקשר בעבותות אהבה עם הגה"צ

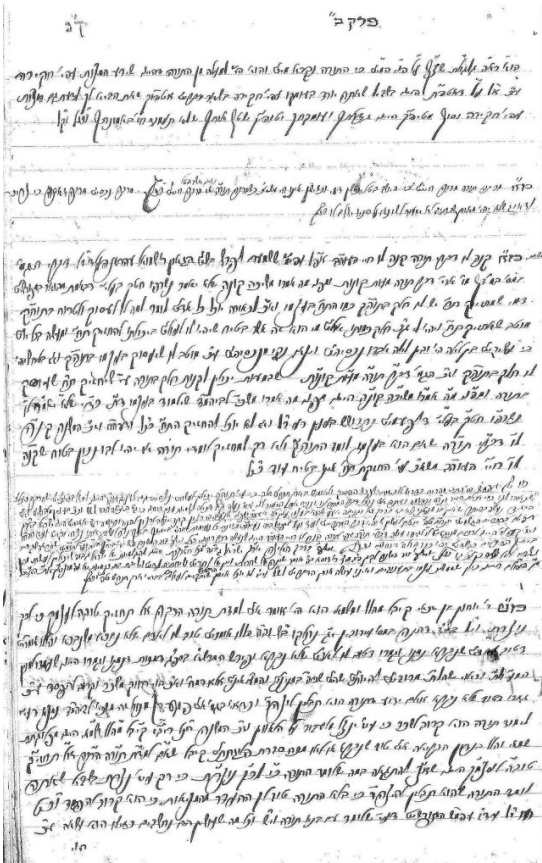
רבי 'יקותיאל יודא ראזענבערגער זצ"ל שהי' אח"כ אב"ד דזיעריש, ובאו בפלפול הלכה ושמעתתא. ואכן בספר תשובותיו 'תורת יקותיאל' ישנן כמה תשובות אליו (מהד"ק סי' צ"ט-ק, מהד"ת סי' כ"ד, סי' ל"ח - ל"ט) בתואר: אהובי ידי"נ זה רעי מנעורי וכדומה, וכן (מהד"ק סי' צ"ט): אם כי גם אני בעוה"ר מדוכא ביסורים ל"ע רק למען אהבתי אהבת נעורים הנני בקצירת אומר וכו'.

גם למד אצל הגה"ק רבי יהודה גרינוואלד זצ"ל אב"ד סאטמאר ומח"ס זכרון יהודה, ונשאר לפליטה שו"ת 'זכרון יהודה' שקיבל מרבו. כמו"כ הביא בכתביו כמה פעמים ד"ת ששמע מפיו, ומכנהו "מרן רבינו יודא החסיד".

על גודל התמדתו בתקופה זו אנחנו מתוודעים גם מתשובת אביו אליו בשנת תר"ס (שו"ת בינת יששכר יו"ד סי' ה'): והי' לי למיישב נפש כי מכותלי מכתבו ניכר שאתה שוקד על התורה אשר זה הי' מגמתי תמיד שתהגה בתורה יומם ולילה ובזה תעלה מעלה מעלה בקודש וסוף הכבוד לבוא, עכ"ל.

כשהגיע לפרקו נשא את הרבנית הצ' פרומט ע"ה בת הגה"צ מוה"ר יצחק מאיר ווידמאן זצ"ל אבד"ק מאסיעף [ונכדת בעל טיב גיטין ובעל קונטרס הספיקות], שהי' מחשובי רבני מארמראש, ומגדולי וחשובי חסידי הרה"ק בעל אהבת ישראל מוויזניץ (שע"פ פקודתו נתמנה לאב"ד מאסיעף). בשו"ת יגל יעקב (סוף חלק חושן משפט), נדפס קו' פס"ד בענין ירושה, ובו הוא חתום כחד מבי דינא עם הגאון בעל יגל יעקב. דב"ת ממנו נדפסו בספר דברי מהר"ו לבנו הג"ר יחזקאל ווידמאן הי"ד אב"ד סיטשעל [חותן הרב הגאון מוה"ר אברהם דוד הורוויץ זצ"ל משטראסבורג, וחבר הבד"צ דהעדה החרדית בירושלים עיה"ק ת"ו].

אחר נישואיו ישב תקופה אצל חותנו ושקד שם על התורה ועל העבודה, כן עמד בקשר בדברי תורה עם אביו, שהשתעשע בדבריו הנעימים, ובמכתב אחד (ש"ת בינת יששכר י"ד סי' ג') כתב: ועיינתי בחידושי תורה אשר כתבת והי' לי למשיב נפשי והצעתי אותו גם ללומדי תורה דפה.

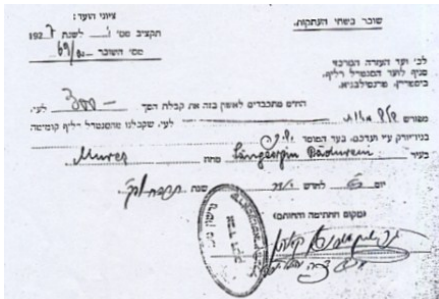
עמוד מחיבורו של ר"מ קאהן בכת"י

אחר זמן קבע מקומו בעיר סענזשארק, ועמד לימין אביו ברבנות העיר, ובשנת תרע"ז כשהגיע אביו לימי הזקנה, ובחר לו ללמוד תורה מתוך מנוחה נכונה, העתיק דירתו מעיר סענזשארק, וקבע אביו מושבו בעיר הקרובה מ. וואשערהעל, נתן על שכמו כל עניני הרבנות, ושימש הוא כרב הצעיר. לאחר פטירת אביו זצ"ל ביום ג' אייר תרפ"ג הכתירוהו לישוב על כסא קדשו כאב"ד העיר סענזשארק והגלילות, וכן צוה אביו בצוואתו (עוד משנת תרע"ג): בני התורני מ"ה גרשון מענדל יהי' מעלה על מקומי בכל הענינים כי הוא ראוי לזה, עכ"ל. [מאיך, בביאוריו על פרקי אבות הוא מציין: והארכתי בזה בעת שנתקבלתי למלאות מקום אאמ"ר הגה"ק זי"ע חוהמ"פ שנתר"ף לפ"ק].

כאשר ישב על כסא הרבנות ניהל הציבור ברמה ודרש לפניהם בכל עת מצוא בדברי התעוררות לעבודת ה'. ונודע לנואם חסד עליון ודרשן נפלא, וכשנפטר עליו אביו הספידו לפני מטתו פעמיים, בעיר וואשערהעלי ושנית בעיר שקברוהו סענזשארק (קובץ בית ועד לחכמים, שנה ב' קובץ ט"ו, אייר תרפ"ג).

כן המשיך לנהל שם ישיבה אשר יסדו אביו. (בחיבורו בכת"י בפר' לך לך הביא מה שדרש לפני התלמידים). וכאשר עמד בראש הישיבה נתרבו ספסליה, ובאו שם

בחורי חמד גם מחוץ לעיר, ביניהם תלמידים שהיו קשורים אליו מעת היותו מתגורר ליד חותנו, עי' בפרעמינאטן של ספר בינת יששכר עה"ת, שנמנה בין תורמי הספר של עיר סענזשארץ 'תלמידי הב' יהושע גענאד ממאסיעב'.

רג"מ קאהן מאשר קבלת תרומה לישיבתו

חביבים היו תלמידיו עליו עד למאד, ובשבתות הסיבו על שולחנו אשר ערך לפני ה' בהתלהבות. בשבת אשר נפטרה עליו זוגתו הרבנית, והיא שכבה על מטתה אשר ליד השלחן, כאשר כבר גססה אמר שימשיכו לשורר אך לא יגביהו קולם כ"כ, כי מסוכן הוא לה, וכן המשיכו לשיר בהתלהבות ובדבוקות. ואח"כ כאשר יצאה נשמתה צוה שיכסו אותה, וביך ברכת דיין האמת, והמשיך לערוך סעודתו כדמעיקרא. כ"כ היה חביב ונקדש אצלו קדושת השבת.

היה נחשב בין הרבנים החשובים במדינתו, ועוד בחיי אביו בא על החתום בין גדולי מדינתו על קול קורא לחזק ענין הטיילונג, שכל קהלה שאינה רשומה אצל לשכת היראים (קאנציליי) אינה נחשבת בין קהלות היראים אלא דינה כקהילת ריפורמער.

כן נתפרסם שמו לבעל הוראה היורד לעומקה של הלכה ומסיק הלכתא בבהירות, והרבה גדולי תורה יושבי על מדין פנו אליו בשאלות שעלו על שולחנם, והוא השיב להם הלכה ברורה (מפי הר"ר טובי' פעקעטע שליט"א שראה תכריך תשובות ממנו).

עמד במו"מ של הלכה עם גדולי דורו, ובכמה מספרי שו"ת נדפסו תשובות אליו בדברי תורה, ה"ה: שו"ת מהרש"ג (ח"ג סי' ע"ג, בנפטר שקברוהו ראשו לצד העיר אי לפתוח הקבר ולקברו כדרך כל הנפטרים), שו"ת עצי חיים (אה"ע סי' ל', שימוש במוך במקום סכנת עורון), שו"ת בינת יששכר לאביו (או"ח סי' ו' (בהל' שופר), יו"ד סי' ג' וסי' ה' (בעניני טריפות), וח"ב סי' ה'), שו"ת תורת יקותיאל (מהד"ק סי' צ"ט-ק', לסמוך בית הדין לכותל ביהמ"ד. מהד"ת סי' כ"ה, אי הוימתקן מנא בנתינת אבק לתוך מנעלים שתהא נוח ללבשם. סי' ל"ח, הכשר רחיים לפסח. סי' ל"ט, להשתמש בנפה של חמץ לפסח), וכן בלקט שושנה (שנה ח' אחר סי' כ"ז) שכתב: וכן הסכים עמי ידידי הרב הגאון הגדול אבד"ק סעקלהיד שליט"א (תשובתו נד' שם בסי' נ"ח). כן הרבה לפלפל עם ידידו הג"ר דוד שפערבער זצ"ל אב"ד בראשוב, כמו שנדפס בספרו שו"ת אפרקסתא דעניא (ח"א ס"ה, בדברי החכמת שלמה דיוצאין יד"ח מרור בצנון. סי' י"ב, בענין ביטול היתר בהיתר. סי' ס"ה, בענין קדיש תתקבל אחר סליחות. סי' פ"ז, הערה ברמב"ם הל' עבודת יוה"כ. סי' קמ"ד, במה שכתבו הפוסקים שלא לאכול לב של בהמה. סי' קע"ב, במנהג שלא להעמיד חופה בשחרית. ח"ב סי' נ', בענין רבים מדכרי אהדדי. ח"ג יו"ד סוף סימן קמ"ט, הביא

הערה ממנו. כמו"כ שרד מכתב ממנו עם הערות לספר אפרקססא דעניא). שו"ת חיי אשר (להג"ר אשר אנשיל מילער אב"ד פעטרוזשאני, סי' קצ"ג). כמו"כ הרבה לפרסם מחידושי תורתו בירחונים שיצאו לאור בזמנו.

כן סידר את ספרי אביו לדפוס והוציאם לאור, ועיטרם בהערותיו, ומצוינים הם באותיות א.ב.ה. (=אמר בן המחבר). גם ה' לו חידושי גפ"ת (כנזכר בכתביו בפרשת חיי שרה עה"פ ויען לבן ובתואל ויאמרו מד' יצא הדבר).

בנים לא היו לו כי אם בנות, וכולן נישאו לתלמידי חכמים מורי הוראות בישראל. מכיון שלא נשאר כהיום צאצאי-צאצאים ממנו שחיים, כמעט ונשכח זכרו. אך בחסדי ה' נזדמן ספר רבו 'שבט מיהודא' שהיה ברשותו, ושם רשם: 'כתב זאת לאות זכרון', ופירט ימי הנישואין של שלשת בנותיו ובעליהם, ואלה שמותם:

חתנו רבי אברהם פרענקל אב"ד נ' סערעדא

א[הרבנית ריזל ע"ה, נישאה להג"ג החרף ובקי המפורסם חו"פ בנש"ק כש"ת (ל' הה"ג משאמלוי ז"ל בהסכמתו) מוה"ר אברהם פרענקל זל"ה (ב"ר וואלף ממאקאווא, נכד הגה"ק רבי שמואל מדאראג זי"ע), ביום י"ג אלול תרצ"א, וזמן קצר אח"כ נתעטר להרב ואב"ד נ. סערעדא (מקום אשר כיהן דודו, אחי חותנו, הגה"צ רבי ירמ' קאהן זצ"ל דומ"ץ סלאטפינא).

הוא חיבר את הספר דופקי תשובה על שו"ע אבן העזר, שחלק נכבד ממנו ה"ה חלק תקנת עגונות שהוציא לאור בשנת תש"ב (מחמת ריבוי השאלות שנתהוו אז מחמת המלחמה האיומה) בהסכמת גדולי דורו ה"ה, הרה"ק רבי שלום אליעזר מראצפערט זי"ע, רבו הרב הגאון מוה"ר משה פארהאנד זצ"ל (ושם כתוב לאמר: מכירו הייתי לשעבר בהיותו נמנה בישיבתי בין גדולי תלמידי ונתתי לו הורמנא בעודו בבחרותו וזה דבר גדול אצלי שנתתי רק למיעוטא דמיעוטא, כן עתה לעת זקנתי ב"ה ליתן הסכמה על ספר חדש בעניינים רמים כאלו וכו') ויתקיים בו ויגעתי ומצאתי תאמין כי ידעתי שיגע הרבה בזה ושם לילות כימים). הרב הגאון משאמלוי זצ"ל (הנני למלאות רצונו כי ראוי הוא לכבדו שיגע בהלכה הצריכה עתה בימי המלחמה הנוראה בעוה"ר ודבר בעתו מה טוב), רביה"ק מסאטמאר זי"ע, שהוא דבר נדיר מאד דלא נתן הסכמה לשום ספר חוץ ממקרים מיוחדים כידוע, רק התנה עמו שלא ידפיסו [ועי' בספרו (חלק חקר הלכה ס"א) שהביא מה שדיבר עמו בעת ההסכמה, כן מזכיר זאת הג"ר מרדכי אפרים סופר רב"ד בודאפעסט בהסכמתו: ואם אמנם כבר קדמני וכו' ואחריו הגאון האדיר ציס"ע אבדק"ק סאטמאר יע"א בתתם מהודם עליו במדה גדולה], ועוד כמה הסכמות מגדולי הרבנים.

בספרו הרבה להביא מדברי חותנו (לדוגמא סי"ז סק"ט מכ' שכ' למו"ח, וכן בסקל"ח, ובס"ק שד"מ הביא דבריו). גדולי הדור נתפעלו מאד מספר זה למרות גילו

הצעיר של המחבר (כמו שניכר בההסכמות), ונתקבל בחיבה אצל חובשי תורה וכמה מגדולי הרבנים השתמשו בספרו לשאלות הסבוכות שבאו אליהם, גם כמה מגדולי תורה הביאו בספרם. הספר סודר ונערך מחדש ברוב פאר והדר בשנת תשס"ח ע"י נכד אחיו הרב שמואל יודא פרענקל בירושלים ת"ו.

מבטרי ספרו נראה שהי' לו גם ספר שו"ת אך נאבד בימות הזעם, חוץ מתשובות אחדים [אחד נדפס בשו"ת המאור (סי' תקנ"ה), וא' בירחון המאור (שנה ז' [תשט"ז] חו' ז'), גם בכתבי חותנו (פ' וירא יח, ט) מובא שמועה מפיו. נהרג עקה"ש ו' סיון תש"ד (לקורות היהדות בטרנסילביא).

חתנו רבי דוד יהודה פאלאק אב"ד סאוואטא

[ב] הרבנית שרה רבקה ע"ה, נישאה להג"ג חו"ב עוסק באורייתא תדירא וביראה טהורה וכו' כקש"ת (ל' גיסו הנ"ל) מוה"ר דוד יודא פאלאק זצ"ל (נכד הג"ר זעקל פאלאק זצ"ל מגדולי תלמידי החת"ס ז"ע) ביום ב' לחודש אדר א' תרצ"ה, ובשנת תרצ"ז מינהו חותנו להרב ואב"ד סאוואטא.

ד"ת ממנו מובא בס' דופקי תשובה לגיסו הנ"ל סי' י"ז ס"ק ס"ז, ובחלק חקר הלכות ס"ו, ובס' ילקוט המאירי (לידיו מנוער הה"ג מוה"ר אברהם מאיר איזרעאל ז"ל אב"ד הוניאד נוא יארק) עמ"ס ביצה דף מ' ע"א, ומס' בכורות נ"ב ע"א, עיי"ש. ובכתבי חותנו (פר' אמור עה"פ שור או כשב, אופן ג'). והשיב לו נאמר בשו"ת מהר"ם בריסק ח"א סי' י"ד, סי' נ"ט, שו"ת מנחם משיב (להג"ר מנחם סופר אב"ד ווערשאהעלי) אר"ח סי' י"ג, פ"א, יר"ד סי' פ"ג אבה"ע סי' כ"ג, דופקי תשובה חלק חקר הלכה סי' כ"א-כ"ד ובסי' כ"ו וסי' כ"ח, ובשו"ת בית ישראל ח"ב סי' כ"ט, וסי' מ"ט.

חתנו רבי יהושע ברוך קרויז רב הצעיר בסענזשארץ

[ג] הרבנית מאשא שבע ע"ה, נישאה להרה"ג החסיד בנש"ק כש"ת מוה"ר יושע ברוך קרויז זצ"ל [בן הגה"צ מוה"ר שמואל דוד זצ"ל אב"ד אודווארי] ביום י"א לחודש אלול תש"א. הי' תלמידו של בעל 'ויגד יעקב' מפאפא זצ"ל, ולאחר חתונתו עמד לימין חותנו ושימש כרב הצעיר בעיר סענזשארץ. ד"ת ממנו נדפס בשו"ת דברי שלום לאחיו הג"ר שלו ז"ל אב"ד אודווארי ח"א סי' ל"ז, ובקובץ הנשר שנה ז' חו' י"ב (סי' צ' אות ב').

כולם נהרגו עקד"ה בשנת תש"ד הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם, יזכרם אלקים לטובה עם צדיקי עולם וינקום לעינינו נקמת דם עבדיך השפוך בשוב ה' את שבות עמו יגל יעקב ישמח ישראל במהרה בימינו.

מים עברו ואין זכרון לראשונים, וכמעט שנשכח שם רבי גרשון מענדל מכל וכל, כי לא הניח אחריו זרעו בחיים כהיום הזה, ובחסדי הש"ת נמצא כאמור בדרך פלאי תכריך כתביו, שיצאו לאור בעזה"ת וייחק בזה שמו וזכרו באהלי תורה.

הרב שלמה יהודה הכהן שפיצר
מערכת 'עלי זכרון' בני ברק

לפני תשעים שנה (15)

תקציר ידיעות על מאורעות, קהלות ואישים מלפני כ-90 שנה, מתוך העתונות היהודית: Hagoymany (מסורת) (להלן בקיצור Hag); Egeyloseg (אחדות) (להלן בקיצור: Egy); Juedische Presse (יידישע פרעסע) (להלן בקיצור: J.P.); Der Israelit (דער איזראעליט) (להלן בקיצור: Is); Zsido Ujsag (עתון היהודי) בעריכת הרב ארי' ליב גרוסברג (להלן בקיצור: Zs. U.)

בארדיוב - באסיפה השנתית שנערכה בד' דחזה"מ [פסח] לרגל 115 שנים לקיומה של החברה קדישא, הוחלט להוציא את ה'ציונים' מהח"ק. לצורך בירור מי נחשב לציוני הוקמה ועדה בראשות הרב הראשי יחיאל נתן הברשטאם והרב יצחק טייטלבוים ועוד. (J.P. גליון 20/21 ב' סיון תרפ"ו עמ' 158; Zs.U. גליון 20 ט"ו סיון תרפ"ו עמ' 10)

קערעסטיר - לרגל שנה לפטירת הרבי ישעיה שטיינר בג' אייר (השנה זה חל בשבת) הגיעו המונים לא רק מהסביבה אלא גם ממרחקים מעבר לגבול. כ-500 איש שהגיעו עוד בע"ש היו אורחי הרבי אברהם שטיינר. בליל שבת ליד 8 שולחנות ארוכים וערוכים מכל טוב דרשו בין השאר הרבנים מאדלעני, טארצאל, סאנ", ריטשא, סיקסו וסערענץ. בית העלמין נפתח בחצות. כ-3000 עלו לקברו במשך היום. (Egy "זי אייר תרפ"ו עמ' 11)

סערדאהעלי - נפטר ראש הבית דין הרב יוסף פליישמן. הוא נמנה עוד על תלמידי הכתב סופר. (Hag ה' סיון תרפ"ו גליון 16 עמ' 9; Zs.U. גליון 18 כ"ה אייר תרפ"ו עמ' 9)

הרב יוסף פליישמן ז"ל דיין בסערדאהעלי היה מעל גיל 80 ונקבר ב"ד אייר. יליד המקום, תלמיד רבי יהודה אסאד והשבט סופר. עד הבר מצוה שלו למד בעירו, ולאחר מכן עד חתונתו בפ"ב. לאחר חתונתו עסק במסחר בפ"ב. במהומות שהיו שם בעת המשפט של טיסא-אסלר איבד את כל רכושו וחזר לעיר מולדתו, וגם שם עקב השריפה הגדולה שהיתה הגיע לפת לחם. כתוצאה מהפצרת ידידיו התחיל להיות מלמד לבחורים מוכשרים. לפני 18 שנים הוא נבחר לדיין. מצבו הבריאותי התחיל להתדרדר מפסח, ומאז דאגה לו הח"ק בתמיכה וסעד. בלווייתו השתתף קהל רב. בבית המדרש הספידו בנו הרב מאיר מוינה. בבית הכנסת הגדול הספידו הרב המקומי הלל ויינברגר, ובחצר הספידו הרב של מעג'ער [רבי שמעון הכהן שאטין]. תלמידיו נשאוהו לבית העלמין, ותלמידי חכמים נשאו את כתבי היד שלו לאחר המיטה. בבית העלמין הספידוהו: חתנו ר' [יצחק] [הרש] פירסט, תלמידו הרב [מאיר ליב] פרייא מוולק-שוראני, הרב [שמעון] ליבוביץ מיאקה. נוכחו עוד נציגי

הקהילות מהסביבה ושל קהילת שיפ-שוהל מוינה. אלה שנוכחו בעת יציאת הנשמה סיפרו שכמה דקות לפני כן הוא התעורר ואמר שהוא אבל, רק לאחר פטירתו אכן נודע שאחותו הגדולה של הנפטר נפטרה באותו זמן בפ"ב. לזכרו של הנפטר הדגול אירגנה הח"ק לימודים ותפלות בבית הנפטר. (J.P. גליון 20/21 ב' סיון תרפ"ו עמ' 157; Zs.U. גליון 20 ט"ו סיון עמ' 10)

נובה-זאמקי (נייהיזל) - מקרה אסון אירע עם הסוחר מוריץ שינפלד בן 28, שבעת נסיעתו ברכבת נפטר באופן פתאומי בל"ד אייר. מאילבה הועברה גופתו לקבורה, ובנוכחות קהל רב נקבר והוספד כבן תורה מובהק ע"י הרב יוסף [מאיר] טיגרמן. (J.P. גליון 20/21 ב' סיון תרפ"ו עמ' 157)

פאפא - לאחר בחירת הרב [אברהם] דוד הופמן כרב היו ערעורים, וע"פ החלטת משרד חינוך והדתות הוקמה ועדה על אודות כושרו. (Egy י"ז אייר תרפ"ו עמ' 11) בל"ג בעומר נערך בחברת 'תפארת בחורים' סיום מס' עבודה זרה בנוכחות רבני הקהילה. דרשו הרב מיכאל פרסבורגר וכן רב חברת 'השיעור' אברהם בירנפלד. (Egy כ"ד אייר תרפ"ו עמ' 17; Zs.U. גליון 18 כ"ג אייר תרפ"ו עמ' 10)

וינה - ביום ג' ל"ב לעומר נפטר ר' יוסף נאגל בגיל 72, היה יליד ווערבא ולאחר מכן עבר לטירנוי ולבסוף לוינה. היה יר"ש מרבים ות"ח ופעל למען הכלל. היה בעל מסעדה כשרה. נקבר למחרת ונספד ע"י הרב ישעיה פירסט והרב [שה דוד] פלעש. (J.P. גליון 20/21 ב' סיון תרפ"ו עמ' 154)

נייטרא - חנוכת גן ילדים בל"ג בעומר בנוכחות קהל רב ובראשם הרב [אברהם] אהרן כ"ץ. (J.P. גליון 20/21 ב' סיון תרפ"ו עמ' 157)

סאבינוב - מכתב מאת הרב יודא גולדשטיין בנוגע שנחשד שהוא מקורב לציונים, והוא מכחיש את זה בתוקף. בין השאר הוא מספר שאת הכרוז של החלטת הוועידה של פופראד נגד הציונות, הגבאי - שהוא ירא שמים ובן תורה - לא תלה בבית הכנסת, הגם שראש הקהל דרש זאת, מתוך פחד שאוהדי הציונים יתלשו את הדף מלוח המודעות וזה יגרום לחילול ה'. הוא כותב שזאת הסיבה שגם בפרשוב לא תלו את המודעה. (J.P. גליון 19 כ"ב אייר תרפ"ו עמ' 140)

דונא-פאטאי - במסגרת חגיגה לרגל 50 שנות נישואין של אחד מחברי הקהילה השתתף רב ממלא מקום [דיין] במקום אהרון רוזנר. (Egy כ"ד אייר תרפ"ו עמ' 17) **פרשבורג** - משלחת בראשות הרב שמעון הירשלר סגן נשיא הלשכה האורטודוקסית וכן מנהל המחלקה הכלכלית של אגו"י, ביקרו במחנה ישראל היישוב הראשון של אגו"י בעמק יזרעאל והביאו את תרומתם הכספית 300 פונד ליישוב. (Is גליון 19 כ"ב אייר תרפ"ו עמ' 16; J.P. גליון 19 כ"ג אייר תרפ"ו עמ' 136)

אגו"י המקומית ערכה ביום א' כנס בו נאמו שליחיה שחזרו מא"י ונתנו דר"ח על אודות מסעותיהם, נוכחו כ-1200 אנשים מכל שכבות הציבור. פתחו את הכנס נשיא

הלשכה האורטודוכסית הרב הראשי [בפשיטאן רבי קלמן] וועבער ונשיא הקהילה דוד קראוס שבייך את הנוכחים וביניהם נציגים רבים מעריה של סלובקיה. נשיא אגו"י בפרשבורג מרקוס פירסט בייך את הרב הירשער וחברו למסע בברכת 'שלום עליכם' לבבית, וביקשם לשאת את דבריהם. הראשון הרב הירשער תיאר את כל המסע בפרוטרוט החל מההתארגנות והפלגתם על האניה מטריאסט לאלכסנדריה שבמצרים ומשם ברכבת לא"י. הוא סיפר על התרשמותם, ועמד בראש וראשונה על ביקורם אצל מו"ר ר' חיים זוננפלד בירושלים, על השיחה אתו אודות החיים הרוחניים בארץ והקשיים בחיי הדת ביישוב החדש. בירושלים ביקרו ב'כולל שומרי החומות' שלנו ובשאר מוסדות וישיבות שבעיר הקודש. מכאן תיאר את יפו, תל אביב, חברון, טבריה, צפת, פתח תקוה וראשון לציון. בעוד שהרב הירשער תיאר במיוחד את חיי הדת, הרי הנואם השני ושותפו למסע מקס [מרדכי משולם] לאווי, נשיא צעירי אגו"י בפ"ב, סיפר על פעילות התנועה בא"י הן מבחינה רוחנית והן בפעילות ההתיישבותית כאשר הדגש הושם על ביקורם במושב 'מחנה ישראל' שבעמק. בין השאר הוא הדגיש את הקשיים הכלכליים בהם שרוי מרבית הציבור החרדי וכן את הצורך בהזרמת כספים לעזרתם. (J.P. גליון 20/21 ב' סיון תרפ"ו עמ' 157)

פתיחת זמן הקיץ. הפעם הוחמרה יותר קבלת התלמידים הן מבחינת רמת לימודיהם והן מבחינת התנהגות שתהיה בהתאם לרוח הישיבה. אעפ"כ מגיע מספר התלמידים ל-200. הונהג חידוש שלכל תלמיד הונפקה תעודה עם תמונתו, כדי למנוע את הנהוג שפשה שבחורים שאינם מתנהגים כראוי גרים בעיר ומציגים את עצמם כתלמידי הישיבה. (J.P. גליון 20/21 ב' סיון תרפ"ו עמ' 157; Zs.U. גליון 20 ט"ו סיון תרפ"ו עמ' 11)

בל"ג בעומר נערכה חגיגת יובל המאה של חברת 'מחזיקי הדת'. במסגרת הסעודה נאם רב החברה ר' אבא הרצל וכן הרבנים [ישעי] קאליש ו[שמואל] דונאט. (J.P. גליון 20/21 ב' סיון תרפ"ו עמ' 158)

חברת 'מרפא לנפש' מתכננת להקים בקרוב בית יולדות שיעמוד תחת הפיקוח ובעזרת הקהילה והח"ק. מוסד זה יסייע במיוחד עבור נשים עניות ומהמעמד הבינוני. (J.P. גליון 20/21 ב' סיון תרפ"ו עמ' 158)

זאגרב (אגראם) - נבחר לרבה של הקהילה הרב דוד [יהודה] זילברשטיין בנו של הרב ישעי' זילברשטיין רבה של ואץ. (Hag ה' סיון תרפ"ו גליון 16 עמ' 7; Zs.U. גליון 18 כ"ח אייר תרפ"ו עמ' 9)

אלישטאל (העלישטאבא) - כרוז לעריכת מגבית עבור הקהילה שהגיעה למצב כספי קשה עד שאין לה אמצעים לשיפוץ המקוה. על החתום ראש הקהל גאבור [גרשון] ניווירט. (J.P. גליון 20/21 ב' סיון תרפ"ו עמ' 157)

פאקש - אירוסי אויש אסתי [ב"ר דוד] מפאקש עם אוברלנדר לזר [אליעזר] מאויפשט (נייפעסט). (Zs.U. גליון 18 כ"ח אייר תרפ"ו עמ' 12)

פופראד - תיקון. ועדת הרבנים של הכנס בפופראד מודיעה ששמו של הרב ר. [רבי אלעזר] זינגר מרימא-סומבוט נשמת מן החתומים על הכרוז [ראה עלי זכרון 39 עמ' נג]. (J.P. גליון 20/21 ב' סיון תרפ"ו עמ' 157)

מ. וואשארהעלי - אירוסי פישל קליין מסענטא עם מאטל בת הרב מנחם סופר רבה של מ. וואשארהעלי. (J.P. גליון 20/21 ב' סיון תרפ"ו עמ' 158)

טשארנא - אירוסי שמעון בלאקסענהיים מנירעדהאזא עם דינה בת הרב זאב כהנא רבה של טשארנא. (J.P. גליון 20/21 ב' סיון תרפ"ו עמ' 158)

כפי שהיה נהוג תמיד כאשר היריד המקומי חל בחג יהודי

נדחה היריד. כך היה מצופה הפעם כאשר יום א' של שבועות חל ביום היריד. אך הפעם הסוחרים הנוצרים מחו והיריד לא נדחה. התוצאות היו שאף יהודי לא השתתף - גם אלה שהיו ידועים כמחללי שבת וחג - והיה קידוש ה' גדול. ידו של רב הישיש של הקהילה [רבי זאב וואלאף כהנא] היתה בדבר שעמד בפרץ בענין זה. (Zs.U. גליון 20 ט"ו סיון תרפ"ו עמ' 12)

סובוטיצה (סאבאדקה) - נערך סיום הש"ס ובמסגרתו דרש רב הקהילה משה דויטש. (Egy ב' סיון תרפ"ו עמ' 24)

סבלוש (סעליש) - בעקבות עזיבת הרב [יוסף נחמי] קורניצר לקראקא נבחר במקומו הרב [שלמה] ישראל קליין בנו של הרב פנחס [חיים] קליין ז"ל. (J.P. גליון 20/21 ב' סיון תרפ"ו עמ' 158; Zs.U. גליון 20 ט"ו סיון תרפ"ו עמ' 10)

בודאפעשט - בל"ג בעומר נערכו בבית כנסת קאזינצי 10 חתונות. מסדרי הקידושין היו הרבנים [פישל] זוסמן ו[יונתן] שטייף. (Egy כ"ד אייר תרפ"ו עמ' 14)

הרבי של קערעסטיר ארמין [אברהם] שטיינר היה מאושפז במשך שבועיים בבית החולים היהודי במקום. (Egy ב' סיון תרפ"ו עמ' 18)

בל"ג בעומר היו האירוסין של מונצי בת נשיא בתי הספר של הקהילה האורטודוכסית קליין מאיר [שרגא], עם הרצפלד הרמן מוואץ תלמיד הגאון

מאונסדורף. נוכחו כל הנהלת הקהילה וכן הרבנים זוסמן ויקטור [פישל], שטייף יונתן וועלץ ישראל. (Hag ה' סיון תרפ"ו גליון 16 עמ' 9)

קול קורא מהנהלת הקהילה האורטודוכסית לעריכת מגבית חירום עבור 'תומכי הישיבות'. חתומים פרנקל אדולף [אברהם] הנשיא, ורבה הראשי של עיר הבירה קופל רייך, ברנט [בנציון] סנידרס רב הראשי בג'ור, יושע [ישעי] זילברשטיין רב הראשי בוואך, שאלומון [שלמה צבי] שטראסר רב הראשי בדברצין, שמעון גרינפלד רב הראשי בבודסנמיהאלי, עמנואל [מנחם] ברודי רב הראשי בנאג'קאללו. (Zs.U.) גליון 18 כ"ג אייר תרפ"ו עמ' 4)

בשבת פ' במדבר נערכה במסגרת הסעודה השלישית חגיגת בר-מצוה של מיקלוש רענגער בן דוד. נוכח קהל גדול והרבנים [פישל] זוסמן, [יונתן] שטייף ו[ישראל] ועלץ וכן ד"ר [אברהם] דויטש המנהל, אופמן פרקש [זאב] מורה דת והמחנך אקשטיין [נטע] וואלף. (Zs.U.) גליון 19 ה' סיון תרפ"ו עמ' 13)

חוג הצעירים האורטודוכסים 'עץ חיים' ערך ביום ב' של חג השבועות בבית המדרש של בית הכנסת קאזינצי בנוכחות קהל רב את חנוכת הפרוכת שנתרמה ע"י הורי הצעירים. דרש הרב יונתן שטייף ושיבח את המחנך הדגול של החברה באומן דוד שאח"כ דרש והודה על הברכות. (Egy ט"ו סיון תרפ"ו עמ' 18)

ע"פ הזמנת הנהלת הקהילה האורטודוכסית דרש בשבת בהצלחה רבה הרב שמואל [חיים] יונגרייז רבה של וואמושמיקולא בן הרב המנוח והצדיק [משה] נתן יונגרייז מטיסאפירעד. (Egy ט"ו סיון תרפ"ו עמ' 19)

ב-26 לחודש נערכה בחצר בית הכנסת קאזינצי חתונתם של שטרן הרמן [נפתלי הירץ הכהן] פקיד בכיר של הקהילה עם לילי [חווה לאה] בתו של ר' [יצחק יוחנן הכהן] שטרסר נשיא חברת ש"ס מנאג'וואראד (גראסוורדיין). (Zs.U.) גליון 20 ט"ו סיון תרפ"ו עמ' 13)

שארואר - בעידודו של הרב מנחם פישר נוסד במקום על ידי בנות מבתי חרדיים התאחדות במסגרת הקהילה למנוע את השתתפותן במסגרות שזרות לרוחן. נשיאת האיגוד אלמנת שטיינר ז"גמונד, ובין המיסדות לוין בלנקה [אסתר גיטל, אשת ר' בצלאל שטרן בלונדון]. (Zs.U.) גליון 19 ה' סיון תרפ"ו עמ' 5)

בל"ג בעומר נערכה חתונתם של שטיין מוריץ [מרדכי] רבה של בית המדרש שטדלר בסומבאטהעלי עם שאריקה [חיה שרה] פישר בת הרב הראשי [ר' טובי' הכהן] פישר המנוח. החופה נוהלה ע"י הרבנים [ר' אברהם] אינהורן מסומבאטהעלי, [ר' נתן יוסף] רובינשטיין מינושהאזא ו[ר' אברהם] גרינברגר מצלדומולק. אחי הכלה הרב הראשי מנחם פישר דרש בסעודה, וכן אבי החתן משה דוב שטיין [שו"ב במישקולץ] ואחיו המועמד לרבנות פ[רץ טובי'] שטיין. (Zs.U.) גליון 19 ה' סיון תרפ"ו עמ' 13)

טורוק-סנמיקלוש - בקהילה הניאולוגית החליטו רוב החברים לשנות את מעמד הקהילה לאורתודוקסית. ע"פ החלטת הרב החדש ד"ר יוסף הרשקוביטש שנבחר לאחרונה הועבר בבית הכנסת הבימה למרכז וכך קיבל את אופיו החרדי המקובל. (Zs.U. גליון 19 ה' סיון תרפ"ו עמ' 12)

קונטרס מר' בנימין הויער אודות כשרות הי"ש בפסח

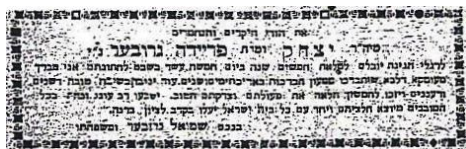
הובא לקבורה באוירה של חג ללא כל הספדים, ורבים עוד יזכרו את ההלויה הזאת שנערכה בעצם חג השבועות. (Zs.U. גליון 20 ט"ו סיון תרפ"ו עמ' 8)

פיזעשאבוני - נוסד במקום חברת 'תומכי ישיבות'. קהילות אחרות יכולות לקחת ממנה דוגמה בזה. (Zs.U. גליון 20 ט"ו סיון תרפ"ו עמ' 10)

באלאשא-יארמוט - מאנו [מנחם צבי] דויטש בן הרב הראשי של ב' יארמוט [יוסף ישראל דייטש] התארס עם בלנקה [בריינדל] בת קצבורג שאלומון [ר' שלום הכהן] מנאג'טאפולצ'ני. (Zs.U. גליון 20 ט"ו סיון תרפ"ו עמ' 13)

נאג'ווארד (גראסווארדיין) - הלוויית ר' בנימין האואר. בליל ראשון של חג השבועות סיים את חייו אחד מבחירי וחשובי קהילת נאג'ווארד. הרבנות החליטה לערוך את הקבורה בליל שני של החג. בשעה 10 בלילה יצאו המונים לרחובות שבדרך כלל בשעה כזו הם שקטים. הציבור הלך אל בית החולים היהודי ששם נפטר המנוח ומשם יצאה ההלויה. החצר התמלא בציבור גדול שבאו לתת את הכבוד האחרון לנפטר. גברים ונשים נער וזקן כולם לובשי חג והחסידים עם בגדי שיראין ועל ראשם שטריימל. בטהרה ובנשיאת המיטה לבית העלמין הורשו לעסוק רק אלה שטבלו במקוה. ההמון, ובראשם הרבי מוויז'ניץ וכן כ-20 רבנים שהיו אורחים שלו לחג, התקדמו בקושי רב. רבי בנימין האואר ז"ל

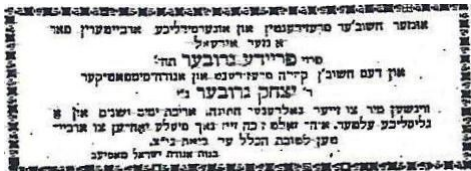
עולות

לעלה 32, 40 - רבי יצחק גרובער ממאסיעב

ב"עלי זכרון" מס' 32 עמ' נ"ב-נ"ג, מס' 40 עמ' ס"ז נזכר רבי יצחק גרובער ז"ל ממאסיעב. מצאתי בעיתון "דאס

יודישע ווארט" שי"ל בטשערנוביץ גליונות 17 ו-18, ער"ש בשלח וער"ש יתרו תרצ"ה, ברכות לרבי יצחק גרובער ולזוגתו לרגל חמישים שנה לנישואיהם.

עמרם בנימין וידר - בני ברק

ר' יהושע צבי קרויס בגאלאנטא

ב"עלי זכרון" גליון 28 נדפס מאמר שכתבתי על משפחת שטערן בגאלאנטא, והוספתי על כך השלמות בגליון 39.

בין ההשלמות שהוספתי היתה המצבה של מ' מלכה זיו"ר של ר' שמעון שטערן, שלפי המעטריקאל היא היתה ממשפחת קרויס מגאלאנטא. אמנם גם מהמצבה לא נתברר לנו פרטים מי היו הוריה.

קעת הבחנתי שהמצבה שלה עומדת סמוכה להמצבה של מ' לאה אשת ר' יהושע צבי קרויס, וניתן לשער שיתכן שהיא היתה בתם.

יצויין בזה, שעל אף שיתכן שהיתה בת ר' יהושע צבי קרויס, אין בזה סתירה שבנה שנוולד בשנת תרכ"ז נקרא "יהושע" כשהיה עוד אביה בחיים, כי כן נהגו באותם מקומות, וכפי שכתב בשו"ת דעת סופר (חאה"ע"ז סי' א') לשואל שרצה לקרוא לבתו השם "חיה" ושם אשתו היתה "חיה שרה" והשיב לו: "נלענ"ד פשוט דאין קפידא, כי חיה שרה לחוד וחיה לחוד." (וראה עוד מזה באדיכות בספר "פנקס המוהל החתם סופר" חלק הבריורים סי' טז).

ר' יהושע צבי (Herman) קרויס נולד בגאלאנטא בשנת תקס"ה בערך. נפטר בגאלאנטא בן ע"ה שנה ביום כ"א תשרי תרמ"א. על מצבתו כתוב: פ"נ / כ"ה יושיע צבי ב"כ ליב ז"ל / נ"נ בהושענה רבה תרמ"א לפ"ק / תנצב"ה.

זוגתו מ' לאה (Leni) נולדה בגאלאנטא בשנת

תקט"ה בערך. נפטרה בגאלאנטא בת ס"ה שנה ביום
א' כסלו תרל"א. על מצבתה כתוב: פ"ט / האשה
הצנועה מ' לאה בת מו' דוד כ"ץ ז"ל / ל'מנוחתך
ירדת אל עמק הבכה / א'וי אישך יולדתך עצב ... /
ה'וי מות' חלדינו לנצח עכרת / היא האשה החשובה
המהוללה / בת איש כהן העובד ה' באמונה / מ'
לאה אשת הישיש ה' יושיע / צבי קרויז שנאספה אל
עמה / והובל לקבר בשם טוב בעש"ק / יום א'
לחודש כסליו שנת תרל"א לפ"ק / תנצב"ה.

לא ידוע לי פרטים על הורי מ' לאה, אמנם יצויין
שבבית החיים בגאלאנטא יש מצבה של ר' דוד כ"ץ
שנפטר ביום כ"ו
תשרי תר"ג
וזוגתו מ' פראדל

נפטרה ביום י"ט תמוז תר"ט. יתכן שהם ההורים
של מ' לאה הנ"ל. על מצבת ר' דוד הנ"ל כתוב:
נפטר ונקבר יום עש"ק כ"ו תשרי שנת תר"ג

לפ"ק / פ"נ /
ה"ה הרבני
המופלא /
מ"ה דוד /
בן המנוח
הר"ר / איצק
ליב כ"ץ /

תנצב"ה. על מציבת מ' פראדל כתוב: פ"ט /
האשה החשובה הצנועה / ביראת אלקים / מ'
פראדל / אשת מהו' דוד כהן ז"ל / נו"נ יום ב'
י"ט תמוז תר"ט לפ"ק / תנצב"ה.

מצאצאי ר' יהושע הערש קרויס אנו מוצאים את
בנו ר' אברהם שנולד בשנת תקצ"ג בערך, ונפטר
ביום י"א תמוז תרמ"ח. על מצבתו כתוב: פ"נ / כ"ה אברהם ב"כ / יושיע הרש
קרויס / נפטר י"א תמוז תרמ"ח לפ"ק / תנצבה.

יתכן שגם ר' יעקב קרויס שנפטר ח' תמוז תר"נ היה בנו, כי נרשם על המצבה שם
אמו לאה.

כן אנו מוצאים שנרשם בהמעטריקאל על מ' חיילה אשת ר' יעקב לאווינגער שנולדה בשנת תקפ"ה שאביה הוא הערמאן קרויס וזוגתו לאה. נפטרה בת פ"ג שנה ביום י"א שבט תרס"ח.

שמואל חיים יעקב גרובער - שיכון סקווירא

משפחת רבי יעקב געשטעטנער מטשארנא

הרבני רבי **יעקב געשטעטנער** זצ"ל שנשא את מרת רבקה ע"ה לבית משפחת **פיליפ**, לא היה נכדו של רבי יעקב יהודה ליב געשטעטנער זצ"ל אבי משפחת געשטעטנער כי אם כנראה קרוב משפחתו, וגם הוא דר בטשארנא. וזאת משום שבשנת תרי"א כבר נולדה בת לרבי יעקב (כדלהלן), והרי רבי יעקב יהודה ליב נפטר בשנת ת"ר ואיך הוא קרוי כשמו, ולא מסתבר שכבר בהיותו בן י"א שנה נולדה לו בת. אלא ע"כ שרבי יעקב שנשא את מרת רבקה לבית פיליפ לא היה נכדו של רבי יעקב יהודה ליב, אלא כנראה ממשפחתו.

בביה"ח בפאראד שליד טשארנא נמצאת מצבה של רבי יעקב געשטעטנער זצ"ל שנפטר ביום כ"ב מנחם אב תר"ל (לע"ע לא מצאתי את רישומי הפטירות בטשארנא משנת 870), והוא בנו של רבי שלמה (ב"ר יעקב יהודה ליב) געשטעטנער זצ"ל. זאת עפ"י הר"ת שבראש השורות בנוסח המצבה 'יעקב בן זיסל' - אשתו של רבי שלמה הנ"ל (ומן ההכרח שהיה בפטירתו בן פחות משלושים שנה, כי הוא קרוי ע"ש זקנו שנפטר בשנת ת"ר). אשתו של רבי יעקב זה היתה או 'מאלי לבית געשטעטנער', או 'קאטארינא לבית שפיגעל'.

מצאתי עשרה ילדים להרבני רבי **יעקב געשטעטנער** זצ"ל ואשתו מרת **רבקה** ע"ה לבית **פיליפ**: (א) **רעזי**, נולדה 9 אפריל 851 (ז' ניסן תרי"א). (ב) **קארולינא**, נולדה 26 מרץ 852 (ו' ניסן תרי"ב). (ג) **אדולף** (אברהם), נולד 16 פברואר 854 (י"ח שבט תרי"ד) המילה ביום 23 פברואר, הסנדק שאמואל (שלמה) געשטעטנער המוהל עמריך (עמרם) גרינוואלד. אדולף געשטעטנער נפטר בן 34 ביום 12 מרץ 888 (כ"ט אדר תרמ"ח). (ד) **זיגמונד** (משולם), נולד 2 פברואר 855 (י"ד שבט תרס"ו) המילה ביום 9 פברואר, המוהל פערענץ געשטעטנער מסיל שארקאני הסנדק [הדיין מצעהלים שכינה אז בטשארנא רבי] נתן פריידער [בעל "צמח השדה"]. (ה) **שאלומון** (שלום), נולד 20 נובמבר 856 (כ"ב חשון תרי"ז) המילה ביום 27 נובמבר, המוהל והסנדק נתן פריידער. (ו) **שאמואל** (שלמה), נולד 11 ינואר 858 (כ"ה טבת תרי"ח) המילה ביום 18 ינואר, הסנדק אדולף (אברהם) געשטעטנער והמוהל עמריך (עמרם) גרינוואלד. (ז-ח) תאומות: **לעני** ו**שאלי**, נולדו 20 נובמבר 859 (כ"ג חשון תר"כ). (ט) **ווילמו**, נולדה 21 מאי 862 (כ"א אייר תרכ"ב). (י) **נאטאן**, נולד 12 אוקטובר 865 (כ"ב תשרי תרכ"ו), המילה ביום 19 אוקטובר, הסנדק עמריך גרינוואלד המוהל הרב דטשארנא.

לע"ע לא מצאתי את קברו של הרבני רבי יעקב געשטעטנער זצ"ל לא בטשארנא ולא בפאראד, וכן לא מצאתי את רישום פטירתו.

פטירת זוגתו נמצאת ברישום הפטירות של טשארנא: רעגינא [לבית] פיליפ אלמנת הסוחר יאקאב געשטעטנער, ילידת טעיפאלו [=מילכדארף] במחוז פרשבורג, נפטרה בטשארנא בגיל 62 ב-7 ספטמבר 894 [ו' אלול תרנ"ד] ונקברה שם ב-9 ספטמבר. [לפי זה היא ילידת תקצ"ב לערך, בחיי רבי יעקב יהודה ליב געשטעטנער וכו"ל]. וזה נוסח מצבתה (בראש השורות ר"ת 'רבקה בת יטל'):

"פ"ט / האשה החשובה הנדיבה והיקרה / כ"ה / מרת
רבקה בת יטל אשת / כ"ה יעקב געשטעטנער ע"ה / רוח
אמינו אם רחמניה / בת טובים אשה חכמה / קינים יהגה
תאניה ואניה / השאירה לבניה ס"ת לא רקמה? / בתוך
עלמות יגדילן שבחה / יש שכר לפעולתה בגדלה בניה /
טפ"ו ועולל" באורח מישור חנכה / לתורה ולתעודה אך
כל ממוניה / הלכה לעולמה ביום ו' אלול / ונקברה ביום
ח' / בשנת תרנ"ד לפ"ק / תנצב"ה".

בנם הרבני הצדיק רבי משולם געשטעטנער זצ"ל נולד
ביום י"ד שבט תרט"ו, ונפטר ביום כ"ז כסליו תרפ"א
(הרישום במאטריקל לא מדויק). וזה נוסח מצבתו בביה"ח
שם (בראש השורות ר"ת 'משולם געשטעטנער'):

"עד הגל הזה / על
כשרון מפעות גבר תמים
/ בתורה ודרך ארץ חקו
השלים / ירא שמים

מרבנים / מוקר רבנן וחבר לטובים / הרבני המו"מ
/ מו"ה משולם געשטעטנער זצ"ל / מושלם בתורה
וכל מפעלו תמים / שמן תורק שמו טוב מבנים /
ותיק ועושה חסד כל הימים / לפני צדקו יהלך
לישר הדורים / מנוחתו כבוד חלף מעשיו הברורים
/ גבר בגוברין לוחם מלחמת שמים / עסק בצרכי
צבור בבור כפים / שכרו הנה אתו בארץ החיים /
טוב ומיטיב לעניים שלח ידים / עושה צדקה פיזר
מלא חפנים / טרח ויגע בתורה עץ חיים / נדד
שינה ותנומה מנע מעינים / עשרה ראשונים
להשלים בלי עצלותם / רצף ערשו מרבדים בארץ

החיים / נפטר בש"ט בן ס"ו שנים / ביום כ"ז לחודש כסליו שנת תרפ"א לפ"ק / ושם אמו רבקה תנצב"ה".

אשתו הצדקנית מרת **חיה שרה** ע"ה נולדה בשנת תרכ"ג לערך לאביה הרבני רבי **יצחק פאללאק** ז"ל ולאמה מרת **רבקה** ע"ה. מרת חיה שרה נפטרה ביום כ"ז ניסן תרצ"ז (הרישום במאטריקל מדויק). וזה נוסח מצבתה בבית"ח שם (בראש השורות ר"ת 'חיה שרה'):

"ציון לנפש חיה / וענתה השירה לספוד לשרה / פה מצאה מנוחה נכונה / אשת חיל מי ימצא כשרה / המהוללה בכל מדה נכונה וישרה / מ' **חיה שרה** ע"ה / געשטעטנער / בת נדיבים וטובים דשנים / כ"ה **יצחק ורבקה פאללאק** / אשת המנוח התורני השלם / מ"ה **משולם געשטעטנער** / וחמות הרבני הצ' המפורסם / מ"ה **אלעזר עקיבא פאשקוס** / זכר כולם – לחיי העולם! / **חיה שרה** אל בית אביה כנעוריה / יציאתה יקוננו הכל כקרוביה / הבנים בני אמתה וגדלה יתומים כילדיה / שני חיי **שרה** תמימים וישרים מעשיה / רחימה והוקירה

תורה הקדושה ולומדיה / הצנע לכתה וצדקתה מלאו אוצרותיה / בג"ע שכרה ותעמוד בתחית נרדמים לגורלה! / ותמת שרה ביום ז"ך ניסן תרצ"ז לפ"ק / ותקבר למחרתו סמוך לכניסת שבת / תנצב"ה ליום שכולו שבת".

נוסח מצבת בתם מרת **צארטל פאשקוס** ע"ה:

"ציון / לנפש חיה / בגנזי מרומים / במעוט ימים / נפשה השלימה / מרת **צארטל** / פאשקוס ע"ה / אשת ר' **אלעזר עקיבא נ"י** / בת ר' **משולם געשטעטנער נ"י** / סתך בצל עליון / יתאצר באוצר החיים / שם אמה **חיה שרה** / נפטרה בשם טוב / י' בשבט תרע"ט / תנצב"ה.

נוסח מצבת בעלה הגה"צ רבי **אלעזר עקיבא פאשקוס** זצ"ל (בראש השורות ר"ת 'אלעזר פאשקוס'):

"פה מנוחת כבוד / עטרת ראשינו נזר
משפחתינו / זיו עדתינו הוד מדינתנו
פאר דורינו / צדיק תמים מבחר גברים
איש חי רב פעלים / לכלל ישראל ולפרט
טובות איש האשכולות / נעלה במדות
תרומות חכם לב יקח מצות / והלכות
גדולות על ידו שניות / לקולו הטו רבים
אזנים קושבות / שפתותיו שושנים פה
מפיק מרגליות / בת"ת דרבים שמעתא
הלכה ואגדות / מעוטר בכתר שם טוב
ומוכתר בשיר המעלות כקש"ת / מו"ה
ר' אלעזר עקיבא פאשקוס זצ"ל / בן
לאותו צדיק מו"ה ר' שלמה מאיר ז"ל
וש"א הצ' מ' פראדל ע"ה / יליד עיר
סערדאהעלי / אב בחכמת התורה ורך
בשנים ארבעים ושבעה / עלה בך
במחשבה נגזרה גזירה / לפניך צדק
יהלך ובצחצחות נפשך ישבעך / קול

אומר אשריך ר' עקיבא טהור בכל מיני טהרה / עמד בפרץ ולחם מלחמות בלתי לה'
לבדו / ידיו אמונה על בא השמש בלא עתו / זכה וזיכה את הרבים ומתן שכרו בצדו
/ ברוך אתה בבואך תחת כנפי השכינה / רשומו ניכר ביציאתו כי עמוד הדת פנה /
אור זרוע לצדיק לאור ממנוחה נכונה / פלא עשה בתורה ועבודה נקי כפים / אל דל
השכיל בבניה יתירה שבעתים / שש לעשות צדקה וגמ"ח מלא חפנים / קהלות
הקהיל והגדיל כבוד שמים / ובכל חבורות מצות הוא הי' לעינים / סועד וסומך לכל
כושל במתק שפתים / נסתלק בליל ח"י מר חשון פטרת לפ"ק / ונקבר באבל כבד
באותו יום חושך ולא אור כבוא השמש וחשכו מאורי שמים תנצב"ה".

ב'קול קורא' מחברת "מחזיקי הדת" ממחוזות נייטרא-טשארנא משנת תרע"ט,
חתומים עשרים ושתיים רבנים וגבירים ממחוזות אלו, וביניהם מופיע שמו של:
הק' אל(י)עזר עקיבא פאשקוס טשארנא.

על שאר צאצאי רבי משולם געשטעטנער וזוגתו מ' חיה שרה, עדיין צריך לברר ועוד
חזון למועד א"ה.

עמרם בנימין וידר - בני ברק

בשולי הדברים: מצאצאי רבי אלעזר עקיבא פאשקוס מזיווג הנ"ל (הראשונה) ידועים
לנו: בנם ר' שלמה מאיר פאשקוס הי"ד (יליד טשארנא תרס"ו), נהרג עקה"ש כ' סיון

תש"ד (זוגתו מ' דושאנה ב"ר יו"ט ליפמן מאנדל משופרון, נפטרה י"ז תמוז); בתם מרת פראדל (ילידת תרס"ז) אשת ר' שמחה ניהויז (יליד פאיקורט תרס"ב לערך), ובזיו"ש אשת ר' אברהם שמחה פאשקוס בבני-ברק.

בזיווג שני נשא רבי אלעזר עקיבא את מרת לאה בת רבי משה שמעון הלוי לעווי אב"ד פרויענקירכען מחבר ספרי ישמח לב. נפטרה בטורונטו.

אגרת מרב"ד פרשבורג הגר"ד ניימן

לפנינו אגרת מרב"ד פרשבורג רבי דוד ניימאן הכותב בפקודת בעל הכתב סופר, שאף חותם בשולי המכתב. מופנה אל רבי אברהם יעקב קאפל זינגר אב"ד לאשאנץ תלמיד החת"ס והכת"ס. צילום המכתב קבלנו מהרב דוד פלנוער רב בברן ותשוח"ל.

חלקו הראשון הוא אודות מעות ארץ ישראל, וזה בתקופת ייסוד כולל אונגארין ע"י הכתב סופר ומהר"מ א"ש. בשולי המכתב אודות כתיבת המקום פינץ-פינטץ בגט. בנושא זה היה לשואל הנ"ל מו"מ גם עם מהר"י אסאד, ראה 'עלי זכרון' 6 עמ' לז-לח.

ב"ה יום א' דסליחות תברך"ל

שלום רב וכוח"ט לכבוד אהו' י"נ הרב הגדול בקי בחדרי תורה יורד לעומק הלכה ברורה בעל פיפיות ומדות' תרומיות כש"ת מו"ה אברהם קאפל זינגר נ"י אב"ד דק"ק לאשאנץ יע"א

מכתבו היקר הגיע לנכון ליד רבינו הגאון המפורס' [בעל ה'כתב סופר'] נ"י, ומסרו לידי להשיב למכ"ת נ"י כנהוג בעניני א"י כידוע למכ"ת נ"י. והנני מודיע כי כבר כתבתי זה פעמי' לתמן אודות קוויטונג [=קבלה] למכ"ת נ"י ולא אדע מדוע בשש לבא, ואולי מפני הסכסוכי' אשר נעשו זה שנה באה"ק ת"ו, כי בני מדינתנו אשר שם נתפרדו מבני מדינת פולין להיות כולל בפני עצמם, ובל"ס כבר שמע מכ"ת מענין זה. ואפשר ע"כ אינם משגיחי' בעינא פקחא על הקוויטונגען. אמנם אקוה כי בעוד זמן קצר יתוקן הענין בסידור נכון, ומכאן ולהבא חושבנא ויבא הכל על מכוננו, ואולי אז יתוקן גם על העבר. ואני לא אחדל לבקש מהם קוויטונג בכתבי להממוני' אולי אחר החג הבע"ל.

ומ"ש מכ"ת נ"י ע"ד שאלתו ששאל כבר כי עתה בא אולי יהי' עכשיו שעת [הכושר] להשיב. תמה אני על מכ"ת נ"י איך עלה על דעתו הרמה שיהי' עכשיו שעת הכשר בימים האלה יומי דחושבנא והטרדות רבו כמו רבו אפי' בקהלה קטנה, וקל"ו יהי' מכ"ת דן מעצמו על רבינו הגדול נ"י אשר טרדותי' אין לשער ואין לספר ומתחדשי' לבקרי', ונוסף עוד בעו"ה אינו בקו הבריאות ל"ע. ומעתה אל יתמה לנפש מכ"ת נ"י על מניעת תשובת רבינו הגנ"י.

וההנני חותם בברכת שלם ובברכת השני', יחדש ה' חילי' שני' טובי' ונעימי' ויראהו
 כאנ"פ ונפש הכותב בפקודת אדמ"ו הגנ"י וחותם בברכה בפ"ע
 אוהבו וידידו

הק' דוד ניימאנן

ובעה"ח אוה"נ חותם בברכת השנים וכ"ט סלה

הק' אברהם שבהמוהרמז"ל

ע"י טרדות הזמנ'י אישתהי המכתב הנ"ל פה וכבוד מעכ"ת נ"י יהי' מחול. גם לזאת יסלח מל"ת נ"י כי שכחתי להודיע תיכף ומיד מה ששם אמ"ו ... המפורס' נ"י בפי עטי אודות שאלתו בכתבת שם המקום פינץ, והיי' [נו] כי דרש וח[קר] ... האותיות שכ' מל"ת נ"י Pincz, והגד לו שגם בל"א אינו נרגש טית במבט[א]... [לא] ידע אדמ"ו מה שאלתו.

לעלה 39 - יחוס ר"מ כ"ץ פרוסטיץ אל ר"ש ורטהיימר

בעלה 39 הובא שאבי אביו של רבי מנחם כ"ץ פרוסטיץ אב"ד צעהלים, רבי שמואל כ"ץ מוואנפריד, לקח את בתו של רבי יששכר בעריש עשקליש חתנו של השר רבי שמשון ורטהיימר. - בינתיים לא נמצא מקור לזה, וישנה דעה שרבי יששכר בעריש לא השאיר אחריו זש"ק מזיווגו עם בת ר"ש ורטהיימר. מה שהיה ידוע עד עתה [כ"כ בעתון נויציט משנת תרנ"א, והובא בקובץ שערי ציון (לר"ל ראקאו, לונדון אלול תשע"ז) ח"א עמ' 40] שאשת רבי שמואל היתה נכדת ר"ש ורטהיימר, מבלי ידיעה באיזה אופן. כך שהדברים צריכים עדיין בירור.

[רצ"ב צילום מצבת ר"ש ורטהיימר בבית העלמין העתיק בוויען. תשרי"ח להרב ישכר דוד קלוזנר].

נערך ע"י

הרב משה אלכסנדר זושא קינסטליכער

כל הזכויות שמורות

את העלה ניתן לקבל במייל 3446@okmail.co.il